

**Ανάπτυξη πολυ- χρηστικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Η περίπτωση του Santiago
Bernabeu**

Του Γεώργιου Γεωργόπουλου

**Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία που υποβάλλεται στο καθηγητικό σώμα
για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου
του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και
Επιχειρήσεων» του Τμήματος Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού του
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στην κατεύθυνση «Μάνατζμεντ αθλητικών οργανισμών
& επιχειρήσεων»**

**Σπάρτη
(2024)**

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1ος Επιβλέπων: Ιωάννης Δούλης, Καθηγητής

2ος Επιβλέπων: Ουρανία Βρόντου, Καθηγήτρια

3ος Επιβλέπων: Αθανάσιος Στρίγκλας, Καθηγητής

Υπεύθυνη Δήλωση

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις του άρθρου 17 της παραγράφου 2 (Διαγραφές Μεταπτυχιακών Φοιτητών) του Κανονισμού Λειτουργίας Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, δηλώνω υπεύθυνα ότι για τη συγγραφή της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής μου Εργασίας (ΜΔΕ) δεν χρησιμοποίησα ολόκληρο ή μέρος έργου άλλου δημιουργού ή τις ιδέες και αντιλήψεις άλλου δημιουργού χωρίς να γίνεται αναφορά στην πηγή προέλευσης (βιβλίο, άρθρο από εφημερίδα ή περιοδικό, ιστοσελίδα κλπ.).

Ημερομηνία: 11/02/2024

Ο Δηλών

Γεώργιος Γεωργόπουλος

(Υπογραφή)

Copyright © Γεώργιος Γεωργόπουλος, 2024

Με επιφύλαξη κάθε δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου του Τμήματος Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Γεώργιος Γεωργόπουλος: Ανάπτυξη πολυ- χρηστικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Η περίπτωση του Santiago Bernabeu
(Με την επίβλεψη του Ιωάννη Δουβή, Καθηγητή)

Τα τελευταία χρόνια κατασκευάζονται αθλητικές εγκαταστάσεις με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν για πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει την ανάπτυξη των αθλητικών εγκαταστάσεων και να καταγράψει τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης τους από αθλητικούς οργανισμούς έχοντας ως πρότυπο την αθλητική εγκατάσταση «Santiago Bernabeu». Για το σκοπό αυτό συλλέχθηκαν άρθρα από τις βάσεις δεδομένων Google scholar, Scopus, SportDiscus και SocIndex. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης οι αθλητικές εγκαταστάσεις χρησιμοποιούνται για διεξαγωγή αγώνων διαφορετικών αθλημάτων, την διοργάνωση συναυλιών, συνεδρίων, εκθέσεων, παρουσιάσεων προϊόντων, γκαλά, συναντήσεων με χορηγούς και συνεργάτες γάμων, πάρτι και διαφόρων άλλων κοινωνικών εκδηλώσεων. Ακόμη οι αθλητικές εγκαταστάσεις με πρότυπο την αθλητική εγκατάσταση του Santiago Bernabeu μπορούν να εξελιχθούν σε επιχειρήσεις εμπεριέχοντας μαγαζιά, μουσεία, ξενοδοχεία και προβάλλοντας την ιστορική και πολιτιστική τους αξία. Επίσης οι αθλητικές εγκαταστάσεις δεν πρέπει να είναι κατάλληλες μόνο για τους οπαδούς αλλά και για ολόκληρες οικογένειες με παιδιά εξασφαλίζοντας ασφάλεια, άνεση, διασκέδαση και ψυχαγωγία. Με αυτόν τον τρόπο συνεισφέρουν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη των οργανισμών που τα διαχειρίζονται αλλά και στην ίδια τη χώρα στην οποία βρίσκονται αυξάνοντας τον τουρισμό της. Συμπερασματικά οι αθλητικές εγκαταστάσεις έχουν εξελιχθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αθλητικούς, πολιτισμικούς, κοινωνικούς και εμπορικούς λόγους τονίζοντας τη πολυ- χρηστικότητα τους.

Λέξεις κλειδιά: Αθλητική εγκατάσταση, Χρησιμότητα, Αθλητικός οργανισμός

ABSTRACT

George Georgopoulos: The development of sports facilities and their many uses by sports organizations, modelled on the "Santiago Bernabeu" sports facility

(With the supervision of Dr. Ioannis Douvis, Professor)

In recent years, sports facilities have been built in such a way that they can be used for many different ways. The purpose of the study was to investigate the development of sports facilities and to record the different ways of their use by sports organizations using the "Santiago Bernabeu " sports facility as a model. For this purpose, articles were collected from Google scholar, Scopus, SportDiscus and SocIndex databases. According to the findings of the study, the sports facilities are used to hold competitions of different sports, the organization of concerts, conferences, exhibitions, product presentations, galas, meetings with sponsors and partners, weddings, parties and various other social events. Even sports facilities modeled after the Santiago Bernabeu sports facility can be developed into businesses by including shops, museums, hotels and promoting their historical and cultural value. Also, sports facilities should not only be suitable for fans but also for entire families with children, ensuring safety, comfort, fun and entertainment. In this way they contribute significantly to the economic development of the organizations that manage them but also to the country itself in which they are located by increasing its tourism. In conclusion, sports facilities have evolved significantly in recent years and can be used for sporting, cultural, social and commercial reasons, emphasizing their usefulness.

Keywords: *Sports facility, Utility, Sport organization*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Δουβή καθώς και την τριμελή επιτροπή, κ. Βρόντου και κ. Στρίγκα, για τη στήριξη και την ευκαιρία που μου έδωσαν για να πραγματοποιήσω και να ολοκληρώσω τη συγκεκριμένη μελέτη στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών που φέρει τον τίτλο «Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων», το οποίο παρακολούθησα ως μεταπτυχιακός φοιτητής. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένειά μου για την αδιάκοπη στήριξή της όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	IV
ABSTRACT.....	V
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
1.1. Προσδιορισμός και οριοθέτηση του προβλήματος	2
1.2. Σκοπός Έρευνας.....	2
1.3. Σημαντικότητα έρευνας	3
1.4. Ερευνητικές υποθέσεις	3
1.5. Λειτουργικοί ορισμοί	3
1.6 Προυποθέσεις και περιορισμοί	4
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	5
2.1. Ιστορική αναδρομή	5
2.2. Ανάγκη για δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων	8
2.3. Σχεδιασμός και κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων	8
2.4. Αρχές οργάνωσης και διοίκησης αθλητικών εγκαταστάσεων.....	15
2.5. Τάσεις νέας διαχείρισης των εγκαταστάσεων	16
2.6. Η σημασία των εγκαταστάσεων	17
2.6.1. Οικονομία	17
2.6.2. Τοπική κοινότητα	18
2.6.3. Νέα τοπική εικόνα.....	19
2.7. Αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς.....	19
2.7.1. Ολυμπιακές εγκαταστάσεις.....	23
2.7.2. Ολυμπιακές Πόλεις	25
2.8. Η εξέλιξη των ποδοσφαιρικών γηπέδων στην Ευρώπη	27
2.9. Η αθλητική εγκατάσταση «Santiago Bernabéu».....	31

2.9.1. Φωτισμός και γλωροτόπητας στο Santiago Bernabeu.....	34
2.9.2. Αξιοποίηση του Santiago Bernabéu	36
2.10. Μεγιστοποίηση της χρήσης των χώρων του ισπανικού ποδοσφαίρου.....	38
2.11. Πολύ χρησιμότητα αθλητικών χώρων	46
ΜΕΘΟΔΟΣ.....	52
ΣΥΖΗΤΗΣΗ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΣΥΓΓΡΙΣΕΙΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	60

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν.....52

Πίνακας 2. Ο συνδυασμός των λέξεων που χρησιμοποιήθηκαν.....52

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιρροή που ασκεί ο αθλητισμός στην κοινωνία ολοένα με αποτέλεσμα να δίνεται όλο και μεγαλύτερη αξία στην έννοια του αθλητισμού και τη διεξαγωγή αθλητικών δρώμενων (Chierici, 2016). Αυτό με τη σειρά του οδηγεί και στην αύξηση των αθλητικών εγκαταστάσεων ή και στην αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων χώρων για άλλα δρώμενα προκειμένου τα ιδρύματα, το κράτος, και οι χορηγοί να μειώσουν την οικονομική στήριξη που παρέχουν στα αθλητικά τμήματα. Επομένως είναι ωφέλιμο και πρέπει οι αθλητικοί χώροι να αξιοποιούνται και για τη διεξαγωγή μη αθλητικών εκδηλώσεων (Leask & Hood, 2001).

Τα τελευταία χρόνια οι αθλητικές εγκαταστάσεις που δημιουργούνται οικοδομούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν για ποικίλους και διαφορετικούς λόγους με απώτερο σκοπό να αυξηθούν οι πηγές εσόδων (Parrish, Lee & Kim, 2014). Έτσι οι διαχειριστές των αθλητικών εγκαταστάσεων μπορούν να ενοικιάζουν τους αθλητικούς χώρους όπως είναι τα γήπεδα σε άλλους οργανισμούς για διάφορες λειτουργίες όπως επαγγελματικές συναντήσεις, σεμινάρια, εμπορικές εκθέσεις και γάμους, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τα έσοδα (Hammond, Lee, Juravich & Kornspan, 2018; Lee, Parrish & Kim, 2015). Με αφορμή αυτό το γεγονός στην παρούσα εργασία θα εξεταστεί η ανάπτυξη των αθλητικών εγκαταστάσεων και οι διάφοροι τρόποι χρήσης τους.

1.1. Προσδιορισμός και οριοθέτηση του προβλήματος

Το πρόβλημα, το οποίο πραγματεύεται η παρούσα εργασία αφορά την αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων εκτός από τη διοργάνωση αθλητικών γεγονότων ώστε να μην μένει κλειστό ή ανεκμετάλλευτο κατά τη διάρκεια της μέρας και να μπορεί να προσφέρει οικονομικά και πολιτισμικά στη χώρα στην οποία στεγάζεται. Είναι ασύμφορο οι αθλητικές εγκαταστάσεις να λειτουργούν συγκεκριμένες και περιορισμένες μέρες και ώρες μόνο για την εκτέλεση αθλητικών προπονήσεων ή αθλητικών αγώνων.

1.2. Σκοπός Έρευνας

Ο σκοπός, της παρούσας μελέτης είναι διερευνήσει την ανάπτυξη των αθλητικών εγκαταστάσεων και να καταγράψει τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης τους από αθλητικούς οργανισμούς έχοντας ως πρότυπο την αθλητική εγκατάσταση «Santiago Bemabue».

1.3. Σημαντικότητα έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα είναι σημαντική γιατί θα βοηθήσει τους επαγγελματίες που ασχολούνται με την διοίκηση αθλητικών εγκαταστάσεων να αναπτύξουν περισσότερα μοντέλα οργάνωσης και διοίκησης με σκοπό να μεγιστοποιηθούν τα έσοδα της αθλητικής εγκατάστασης σε όλους τους κύκλους εργασιών τους.

1.4. Ερευνητικές υποθέσεις

Μηδενικές υποθέσεις :

- Οι αθλητικοί χώροι δεν μπορούν να μεγιστοποιήσουν τα έσοδα τους.
- Οι αθλητικοί χώροι δεν μπορούν να φιλοξενήσουν μη αθλητικές εκδηλώσεις.
- Οι αθλητικοί χώροι δεν μπορούν να κατασκευαστούν με τον ορισμό της πολυ-χρηστικότητας.
- Οι αθλητικοί χώροι δεν είναι κατάλληλοι να φιλοξενήσουν πολύ κόσμο.

Εναλλακτικές υποθέσεις:

- Οι αθλητικοί χώροι μπορούν να μεγιστοποιήσουν τα έσοδα τους.
- Οι αθλητικοί χώροι μπορούν να φιλοξενήσουν μη αθλητικές εκδηλώσεις.
- Οι αθλητικοί χώροι μπορούν να κατασκευαστούν με τον ορισμό της πολυ-χρηστικότητας.
- Οι αθλητικοί χώροι είναι κατάλληλοι να φιλοξενήσουν πολύ κόσμο.

1.5. Λειτουργικοί ορισμοί

Ο ορισμός της αθλητικής εγκατάστασης για την επιστημονική κοινότητα διαφέρει καθώς υπάρχουν πολλοί αθλητικοί χώροι όπως είναι για παράδειγμα οι χώροι αναψυχής, τα γήπεδα του γκολφ, τα γήπεδα εξωτερικού χώρου, τα γήπεδα εσωτερικού χώρου ή πολλαπλών χρήσεων. Οι Barghchi, Omar και Aman, (2010) όρισαν την αθλητική εγκατάσταση ως μια κλειστή κατασκευή για ανταγωνιστικά αθλήματα που μπορούν να φιλοξενούν αθλητικές εκδηλώσεις. Επίσης για τις αθλητικές εγκαταστάσεις δαπανούνται δημόσια χρήματα για την κατασκευή και ακολούθως τη συντήρησή τους. Λίγα χρόνια αργότερα ο Hammond, (2017) περιέγραψε το αθλητικό στάδιο είναι έναν χώρο παροχής και απόλαυσης από οπαδούς, οι

οποίοι αλληλοεπιδρούν κοινωνικά ενθαρρύνοντας τους αθλητικούς μάνατζερ να πραγματοποιήσουν ένα επιτυχημένο μείγμα μάρκετινγκ.

1.6 Προϋποθέσεις και περιορισμοί

Στην παρούσα έρευνα θα συμπεριληφθούν άρθρα που είναι πρόσφατα γραμμένα μόνο στην ελληνική ή την αγγλική γλώσσα και δεν αποτελεί μια εξαντλητική βιβλιογραφική ανασκόπηση όλων των άρθρων που υπάρχουν και έχουν γραφτεί σε διάφορες γλώσσες του κόσμου. Επομένως τα αποτελέσματα αυτής δεν μπορούν να γενικευτούν.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Ιστορική αναδρομή

Για περισσότερα από 3.500 χρόνια οι άνθρωποι φτιάχνουν εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένου των αθλητικών εγκαταστάσεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται για θρησκευτικούς, ψυχαγωγικούς, συναισθηματικούς, στρατιωτικούς και αγωνιστικούς λόγους. Ο ελληνικός λαός πιθανολογείται πως πρωτοκατασκεύασε αθλητικές εγκαταστάσεις το 776 προ Χριστού, με αναφορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες που τελέστηκαν στο στάδιο της Ολυμπίας. Από τον 14ο αιώνα προ Χριστού υπήρχαν οι εγκαταστάσεις της Αρχαίας Ολυμπίας, όπως αποδείχθηκε από έρευνες (Μαριολάκος, 2019). Μετά τους Έλληνες σειρά παίρνουν οι Ρωμαίοι, οι οποίοι έκτιζαν λειτουργικότερες και μεγαλύτερες αθλητικές εγκαταστάσεις, με καινούργια υλικά. Ωστόσο στο Μεσαίωνα παραμελήθηκε η δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα, όπου η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, αποτέλεσε έναυσμα για την κατασκευή καινούργιων λειτουργικών και ευρύχωρων αθλητικών εγκαταστάσεων (Farmer, Γαργαλιάνος & Αυθίνος, 2006).

Στην αρχαία Ελλάδα οι αθλητικές εγκαταστάσεις ήταν τόποι ψυχαγωγίας καθώς οι πολίτες μαζεύονταν σε αυτές για να παρακολουθήσουν αθλητικά δρώμενα. Επίσης αποτελούσαν τόπους τέλεσης θρησκευτικών τελετών όπως και πολιτικών. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη διεξαγωγή Ολυμπιακών αγώνων στη αρχαία Ολυμπία οι οποίοι συνδύαζαν τον αθλητισμό με τη θρησκεία εφόσον ήταν αφιερωμένοι στο θεό Δία. Το 776 μάλιστα αναδιαμορφώθηκε ο χώρος ενός μνημείου αφιερωμένου στο Δία, ουσιαστικά προεκτάθηκε ώστε να κατασκευαστεί το πρώτο Ολυμπιακό στάδιο. Έτσι σταδιακά κατασκευάστηκαν και συμπεριλήφθηκαν και άλλα κτίρια έως ότου το αθλητικό συγκρότημα έφτασε να αποτελείται από βωμούς, ξενώνες, χώρους προπόνησης, ένα γυμνάσιο που περιείχε το στίβο και το στάδιο όπου εκτυλίσσονταν τα αθλητικά δρώμενα (Τσώλης, 2013). Αργότερα το 338 κατασκευάστηκε το Παναθηναϊκό στάδιο κατά το σχεδιασμό του οποίου δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή των θεατών, δηλαδή στις κερκίδες (Jenaway, 2013). Από τότε σταδιακά άρχισαν να κατασκευάζονται σε διάφορα μέρη της Ελλάδας διαφορετικά είδη αθλητικών εγκαταστάσεων. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα στάδια των Δελφών της Αθήνας και της Εφέσου τα οποία χτίστηκαν σε ίσιωμα ενώ από την άλλη μεριά τα στάδια της Θήβας της Επιδαύρου και της Αρχαίας Ολυμπίας ήταν χτισμένα σε άνισο επίπεδο. Αυτά τα

στάδια αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία των Ρωμαϊκών αμφιθεάτρων (Τσώλης, 2013).

Σε αντίθεση με την Αρχαία Ελλάδα στην αρχαία Ρώμη οι αθλητικές εγκαταστάσεις δεν χρησιμοποιούνταν για τη διεξαγωγή τελετών θρησκευτικού τύπου, παρά μόνο για την τέλεση ψυχαγωγικών θεαμάτων, τα οποία ήταν άμεσα συνυφασμένα με τη βία, γεγονός που ερχόταν σε αντίθεση με την ιδεολογία που επικρατούσε στην αρχαία Ελλάδα (Trunpbour, 2007). Στην προσπάθεια προσέλκυσης περισσότερων θεατών οι Ρωμαίοι κατασκεύαζαν αθλητικές εγκαταστάσεις σε σχήμα κυκλικό έχοντας ως πρότυπό τους τα θέατρα σε αντίθεση με τα αρχαία ελληνικά στάδια τα οποία είχαν ορθογώνιο σχήμα. Κατά τον σχεδιασμό των αθλητικών εγκαταστάσεων στο επίκεντρο βρισκόταν η εξυπηρέτηση και η πρόσβαση των θεατών σε αυτά (Mezher, 2002). Το γνωστό Κολοσσαίο είχε χωρητικότητα 50000 ατόμων ενώ οι επισκέπτες μπορούσαν να εξυπηρετηθούν εντός δεκαπέντε (15) λεπτών ώστε να καθίσουν στη θέση τους λόγω του συστήματος εισόδου που υπήρχε. Επιπλέον το 1/3 των καθημερινών θέσεων προστατευόταν σε περίπτωση βροχής ή αέρα από μία τέντα. Υπήρχαν 78 πύλες διάφοροι διάδρομοι οι οποίοι εκτός του ότι εξυπηρετούσαν την πρόσβαση του κοινού συνέβαλλαν και στο διαχωρισμό των κοινωνικών τάξεων (Dytud, 2013; Mangione, 2009). Το 394 κατόπιν διαταγής του αυτοκράτορα Θεοδοσίου απαγορεύεται η τέλεση Ολυμπιακών αγώνων με αποτέλεσμα να αναστέλλεται και η κατασκευή οποιασδήποτε αθλητικής εγκατάστασης. Αυτό κράτησε μέχρι την Αναγέννηση οπότε και ξεκίνησε η οικοδόμηση νέων εγκαταστάσεων καθώς και η ανοικοδόμηση των παλαιών. Παρόλα αυτά την μεγαλύτερη ανάπτυξη την γνώρισαν οι αθλητικές εγκαταστάσεις μετά την βιομηχανική επανάσταση (Γιαννακοπούλου, 2020).

Τη δεκαετία του 1970 κατασκευάζονταν αθλητικές εγκαταστάσεις, οι οποίες σχεδιάστηκαν για να χρησιμοποιηθούν σε περισσότερα του ενός αθλήματα είτε ομαδικά είτε ατομικά με σκοπό την εξοικονόμηση του χώρου αλλά και των χρημάτων. Επιπλέον, οι αθλητικές εγκαταστάσεις σχεδιάζονταν με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι χρήσιμες και εύχρηστες όλους τους μήνες και όλες τις εποχές του χρόνου. Ουσιαστικά οι αθλητικές εγκαταστάσεις του 19ου αιώνα είναι ευέλικτες και μπορούν να αξιοποιηθούν για μικτή χρήση και όχι μόνο για πολλαπλή. Αυτό σημαίνει πως μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για μη αθλητικούς σκοπούς (Bruckman, Crawshaw, Cudoc & Ellis, 2007). Αξιοποιώντας την εξέλιξη της τεχνολογίας χτίστηκαν σύγχρονες εγκαταστάσεις στις οποίες εκτελούνταν αγώνες συγκεκριμένων αθλημάτων που είχαν αναπτύξει φιλάθλους. Επίσης δημιουργήθηκαν αθλητικοί σύλλογοι και συγκροτήθηκαν αθλητικές ομοσπονδίες για συγκεκριμένα αθλήματα. Τη δεκαετία του 1990 στην Αμερική άρχισαν να κατασκευάζονται ολοένα και πιο σύγχρονες αθλητικές

εγκαταστάσεις προκειμένου να φιλοξενήσουν επαγγελματικές ομάδες από την ευρύτερη χώρα. Η αναγέννηση των Ολυμπιακών αγώνων τον 19ο αιώνα από τον Pierre de Coubertin συμβαδίζει με την αναγέννηση των αθλητικών εγκαταστάσεων (Yaroni, 2012). Ενώ αρχικά οι διοργανώσεις αγώνων είχαν σχετικά μικρή εμβέλεια κι έτσι τα υπάρχοντα στάδια μπορούσαν να ανταποκριθούν στις παρούσες τότε ανάγκες, όταν το αθλητικό κίνημα άρχισε να γιγαντώνεται οι ανάγκες μεγάλωσαν όπως και το κόστος αφού δημιουργήθηκε η ανάγκη για την κατασκευή μεγαλύτερων σταδίων, αλλά και τόπων διαμονής αθλητών και επισκεπτών που ακολουθούσαν τα αθλητικά δρώμενα ανά τον κόσμο. Τον 20ο αιώνα λόγω της τεχνολογικής ανάπτυξης αρχίζουν να σχεδιάζονται πιο λειτουργικά γήπεδα με βάση τις απαιτήσεις των διεθνών αγώνων (Schmidt, 2002).

Βάση της θεωρίας του Szucs (2004) τα σύγχρονα στάδια εμπεριέχουν στοιχεία τόσο από τα αρχαία ελληνικά στάδια όσο και από τα Ρωμαϊκά αμφιθέατρα ενώ ταυτόχρονα τα χωρίζει σε τέσσερις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία στην Αθήνα έχουμε νοεϊδή διάταξη και άνοιγμα από τη μία μεριά, στη δεύτερη κατηγορία με το όνομα Γαλλία το στάδιο και η οροφή σχηματίζουν ένα συμπαγές όγκο, στην κατηγορία Μιγιάγκι υπάρχει ένα συνεχές στάδιο και μια οροφή που αποτελείται από δύο ξεχωριστά μέρη, είτε συμμετρικά είτε ασύμμετρα. Στην κατηγορία Γιοχάνεσμπουργκ το στάδιο είναι συνεχές και συνδυάζεται με μια οροφή η οποία προστατεύει τα δυτικά πλευρικά επίπεδα. Ο Bale παρουσίασε το 1993 το μοντέλο των τεσσάρων σταδίων. Στο πρώτο στάδιο οι έλεγχοι είναι μηδαμικοί και δεν υπάρχουν χωροταξικά όρια ενώ το δάπεδο των αθλητικών χώρων είναι ανομοιόμορφο. Στο δεύτερο στάδιο τίθενται όρια τόσο στον αγωνιστικό χώρο όσο και μεταξύ αθλητών και θεατών. Στο τρίτο στάδιο υπάρχει σαφής διαχωρισμός με τη χρήση αναχωμάτων και οι θεατές βάσει του εισιτηρίου που αγόρασαν και της κοινωνικής τους τάξης τοποθετούνται στις ανάλογες θέσεις. Στο τέταρτο και τελευταίο στάδιο υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός μεταξύ του αγωνιστικού χώρου και του χώρου των θεατών, κανόνες ασφαλείας ενώ λαμβάνεται υπόψη και το αισθητικό κομμάτι.

Οι Sheard, Powell και Bingham-Hall (2005) από την άλλη μεριά διαχωρίζει τις νέες αθλητικές εγκαταστάσεις σε πέντε γενιές. Στην πρώτη γενιά δηλαδή το πρώτο στάδιο επικεντρώνεται η προσοχή στην παρουσία όσο το δυνατόν περισσότερων θεατών ενώ οι παροχές που δίνονται είναι μηδαμινές. Στην δεύτερη γενιά, το εξοπλισμένο στάδιο έχουμε ποιοτική αναβάθμιση για την προσέλκυση περισσότερων θεατών. Στην τρίτη γενιά, το εμπορικό στάδιο, εφαρμόζονται κανόνες ασφαλείας και αντιμετώπιση βίαιων περιστατικών έτσι ώστε οι αθλητικές εγκαταστάσεις να προσελκύουν πλέον και οικογένειες. Την τέταρτη

γενιά ,το ευπροσάρμοστο στάδιο, η τεχνολογία παίζει καταλυτικό ρόλο μέσω της τηλεόρασης ενώ μπαίνουν στο παιχνίδι και οι επιχειρηματικές δράσεις. Τα στάδια του μέλλοντος είναι προ των πυλών και οι θεωρίες που αναφέρονται σε αυτά είναι πολλές άλλες συγκροτημένες και άλλες ευφάνταστες αλλά πραγματοποιήσιμες αν σκεφτούμε τον αλματώδη ρυθμό ανάπτυξης της τεχνολογίας. Οι αλλαγές αναφέρονται τόσο στα υλικά και τις μεθόδους κατασκευής ενός σταδίου και φτάνουν στον τρόπο εκμετάλλευσής του που παύει να είναι καθαρά αθλητικό αλλά εμπεριέχει κι άλλες δραστηριότητες και παροχές.

2.2. Ανάγκη για δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων

Η ανάγκη για δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων πηγάζει από την ανάγκη για την πραγματοποίηση αθλητισμού, οποιουδήποτε είδους όπως είναι για παράδειγμα ο επαγγελματικός, ο ερασιτεχνικός, ο μαζικός και ο σχολικός αθλητισμός. Για να πραγματοποιηθούν επιτυχώς οι παραπάνω μορφές αθλητισμού απαιτούνται οι κατάλληλοι για κάθε είδος διαμορφωμένοι αθλητικοί χώροι στην κατάλληλη τοποθεσία και εφοδιασμένοι με τον απαραίτητο εξοπλισμό.

Επιπροσθέτως η ανάγκη για δημιουργία καινούργιων αθλητικών εγκαταστάσεων σχετίζεται με την άνοδο των αθλητικών προγραμμάτων αναψυχής, των συναντήσεων αθλητικού περιεχομένου, του μεγέθους των αθλητών, του μεγέθους των φιλάθλων όπως και από την εξέλιξη των αθλημάτων στις περιφερειακές πόλεις, στις οποίες θεωρείται πως η πρόσβαση είναι πιο εύκολη και η δημιουργία ή η ενοικίαση της αθλητικής εγκατάστασης λιγότερο κοστοβόρα. Σίγουρα η αύξηση των οικονομικών εσόδων είναι επίσης μια σημαντική αιτία για την κατασκευή μιας καινούργιας αθλητικής εγκατάστασης. Αυτή η νέα αθλητική εγκατάσταση μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μέσα, κοντά και γύρω από την αθλητική εγκατάσταση (Farmer, Γαργαλιάνος & Αυθίνος 2006).

2.3. Σχεδιασμός και κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων

Η κατασκευή μιας αθλητικής εγκατάστασης δεν αποτελεί μια απλή υπόθεση αλλά αντιθέτως απαιτεί σκέψη, σχεδιασμό και καλή οργάνωση. Για την κατασκευή μιας αθλητικής εγκατάστασης λαμβάνεται υπόψιν ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί, ο κόσμος που θα προσελκύει, τα αθλητικά γεγονότα που πρόκειται να φιλοξενήσει, η πολεοδομία της πόλης

στην οποία θα κατασκευαστεί και η ενδεχόμενη ύπαρξη αντίστοιχων εγκαταστάσεων στην ίδια ή σε κοντινή περιοχή (Farmer et al., 2006).

Σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς κατά τη διαδικασία σχεδιασμού της αθλητικής εγκατάστασης πραγματοποιείται η διαδικασία επιλογής χώρων εφόσον πρώτα έχουν ληφθεί υπόψιν το μέγεθος του κόσμου που ζει στην περιοχή, ο αναμενόμενος αριθμός ανθρώπων που θα επισκεφτεί την εγκατάσταση, η φήμη της περιοχής και του ή των αθλημάτων που θα φιλοξενήσει όπως και η φύση αυτών και τέλος η ιδιοσυγκρασία του κόσμου που πρόκειται να προσεγγίσει την περιοχή και να φιλοξενηθεί σε αυτήν. Κατά βάση για να σχεδιαστεί μια αθλητική εγκατάσταση πρέπει πρώτα να εξεταστεί τι προοπτικές έχει και τα θετικά της αποτελέσματα. Για αυτό εξετάζονται το σχέδιο της πόλης για να προσδιοριστεί η επίδρασή της στην ανάπτυξη της περιοχής, διεξάγεται μελέτη μεταξύ των πολιτών αλλά και των αθλητικών δρώμενων που ήδη έχουν εκτελεστεί σε υπάρχουσες αθλητικές εγκαταστάσεις καθώς και ο αριθμός των ανθρώπων που τα είδαν για να γίνει εκτενής εξέταση των ενδεχόμενων ανταγωνιστικών χώρων (Farmer, et al., 2006).

Η κατασκευή μιας αθλητικής εγκατάστασης από τη στιγμή της σύλληψης της ιδέας του τρόπου κατασκευής της έως και την αποπεράτωση του έργου περνάει από πολλές και περίπλοκες διαδικασίες έτσι ώστε στο τέλος να αποτελεί ένα βιώσιμο και πετυχημένο έργο. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να περάσει από δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο ερευνάται το κατά πόσο είναι πραγματοποιήσιμο ένα τέτοιο έργο, το πόσο θα κοστίζει κι αν το όφελος θα είναι ανάλογο του κόστους ή το ρίσκο είναι μεγαλύτερο του οφέλους (Westerbeek, Smith, Turner, Emery, Green & van Leeuwen, 2006). Στο δεύτερο ερευνάται η αγορά για να αναδειχθεί κατά πόσο είναι δυνατόν να γίνει το έργο και κατά πόσο μελλοντικά θα είναι βιώσιμο και οικονομικά επωφελές. Ο σχεδιασμός μιας αθλητικής εγκατάστασης επιφέρει τη λήψη σημαντικών αποφάσεων για προβλήματα που πιθανόν θα προκύψουν και θα έχουν σχέση με το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τον τρόπο πρόσβασης αλλά και κάποιες ιδιαιτερότητες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την κατάλληλη χρήση του έργου. Τέλος πρέπει να λυθούν θέματα που έχουν να κάνουν με το σχεδιασμό αλλά και κάποιες περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες του έργου (Kiouri & Teller, 2012). Σύμφωνα με την Βρόντου (2017) υπάρχει διαφοροποίηση στην κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων για αθλήματα που πρέπει να διεξαχθούν σε ανοιχτό χώρο μιας και πρέπει να ληφθούν υπόψη η ιδιαιτερότητες του χώρου αλλά και οι τυχόν καιρικές μεταβολές.

Ο προσδιορισμός της αποστολής είναι το πρώτο βήμα για την δημιουργία μιας εγκατάστασης. Σε αυτό το βήμα διευκρινίζεται η αιτία δημιουργίας της συγκεκριμένης

εγκατάστασης, ο στόχος της, ο ιδιοκτήτης της καθώς και διάφορες άλλες λεπτομέρειες που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας και συντήρησής της. Μετά από αυτό το βήμα έπεται η διερεύνηση της σκοπιμότητας μέσα από τη συγκέντρωση όλων των διαθέσιμων πληροφοριών που αφορούν με άμεσο ή με έμμεσο τρόπο το έργο, προκειμένου να προσδιοριστεί η χρησιμότητά του και κατά πόσο είναι εύκολο και ρεαλιστικό να πραγματοποιηθεί. Στη συνέχεια δημιουργείται μια συντονιστική ομάδα και κάποιες μικρότερες βοηθητικές, οι οποίες προσφέρουν στοχευμένες συμβουλές, διερευνούν τους πόρους και εκτελούν τέτοιου είδους εργασίες (Farmer, et al., 2006).

Η συντονιστική ομάδα είναι αυτή που θα οργανώσει διαγωνισμό αρχιτεκτονικού σχεδίου, στον οποίο θα συλλέξει, θα αξιολογήσει και εν τέλει θα διαλέξει 3-4 που κατά την κρίση της είναι πιο αξιόλογα. Τα αρχιτεκτονικά σχέδια που θα επιλεγθούν πρέπει να ταιριάζουν στη φιλοσοφία του ιδιοκτήτη της εγκατάστασης, να καταγράφουν αναλυτικά την κατασκευή της εγκατάστασης, παρουσιάζοντας τις έρευνές τους για ακουστική κάλυψη, το φωτισμό, τα ηλεκτρικά και μηχανολογικά στοιχεία, την πυροπροστασία και άλλα. Επίσης τα αρχιτεκτονικά σχέδια που θα επιλεγθούν πρέπει να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων που θα χρησιμοποιήσουν την εγκατάσταση, να είναι σύμφωνα με τους κανόνες της διεθνής ομοσπονδίας του αθλήματος που θα φιλοξενήσουν αλλά και τους κανόνες της πόλης για δέσμευση της γης, να παρουσιάζουν τη λειτουργία και τη δομή των χώρων εντός του εσωτερικού της εγκατάστασης και τέλος να αξιοποιούν τη σύγχρονη βιβλιογραφία (Farmer, et al., 2006).

Ο φορέας που είναι υπεύθυνος για την κατασκευή μιας αθλητικής εγκατάστασης, πρέπει να γνωρίζει τους στόχους αυτής της κατασκευής. Εξάλλου η φιλοσοφία του ιδιοκτήτη της κατασκευής διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη σχεδίαση της αθλητικής εγκατάστασης (Flynn, 1993, όπως αναφ. στο Farmer et al., 2006). Ακολούθως περιγράφεται η διαδικασία που πραγματοποιείται με απώτερο σκοπό την προσφορά υπηρεσιών με χαρά, ασφάλεια και αποτέλεσμα με έναν υγιεινό τρόπο. Σε αυτή απαιτείται η συμμετοχή όλων όσων ασχολούνται και σχετίζονται με τη δημιουργία της εγκατάστασης, όπως είναι οι πολιτικοί μηχανικοί, οι αρχιτέκτονες, οι εξειδικευμένοι σύμβουλοι, οι εργολάβοι και οι υπόλοιποι επαγγελματίες που χρειάζονται. Επίσης πρέπει να ληφθεί και η άποψη των ανθρώπων που εμπλέκονται άμεσα με τον αθλητισμό και αυτοί δεν είναι άλλοι από τους καθηγητές φυσικής αγωγής, τους προπονητές και τους αντιπρόσωπους των ομοσπονδιών (Farmer et al., 2006).

Σύμφωνα με την ερευνητική ομάδα του Farmer (2006) η αρχιτεκτονική δομή των χώρων εντός της αθλητικής εγκατάστασης, η πρόσοψή της και το περιβάλλον του χώρου είναι άμεσα

συνυφασμένο με τη φύση του ή των αθλημάτων που θα φιλοξενήσει, δηλαδή αν είναι ατομικά ή ομαδικά, αν διεξάγονται στο δάπεδο, μέσα στο νερό ή στον αέρα, αν ο χώρος πρέπει να είναι ανοικτός ή κλειστός, αν αφορά τον πρωταθλητισμό ή την διασκέδαση, αν πρέπει να είναι ευρύχωρος ή μικρός και τι υλικά πρέπει να χρησιμοποιηθούν. Επιπλέον ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός σχετίζεται τόσο με το αριθμητικό μέγεθος των χρηστών όσο και των θεατών, την πρόσβαση αυτών και ο χρόνος που χρειάζεται, η χρήση κοινόχρηστων χώρων, όπως είναι οι τουαλέτες, τα σκέπαστρα, τα αναψυκτήρια, τα μαγαζιά, τα μηχανήματα ανάληψης χρημάτων, οι θέσεις, οι πόρτες εισόδου, οι πύλες εξόδου και άλλα.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που αναφέρει η ίδια ερευνητική ομάδα αφορά τη χρονική διάρκεια της ολοκλήρωσης της κατασκευής. Αυτό βέβαια σχετίζεται με διάφορους παράγοντες όπως είναι το αν η κατασκευή είναι μεγάλη και αν έχει λάβει όσα χρήματα χρειάζεται για να ολοκληρωθεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως ο σχεδιασμός της αποτελεί την πιο σημαντική φάση και εκτός από τα θέλω του ιδιοκτήτη πρέπει να συνυπολογίζονται οι νομικοί κανόνες για την οικοδόμησή της, αν χτίζεται εξαρχής ή αποτελεί επέκταση μιας που ήδη υπάρχει, αν θα χρησιμοποιηθεί από συγκεκριμένους ή πολλούς και διαφορετικούς χρήστες, αν συμβαδίζει με τις σύγχρονες τάσεις, την επίδραση της κατασκευής στην τοπική κοινότητα και το περιβάλλον, τη δομή, το σχήμα, και τα χρώματα που ανταποκρίνονται στην μορφή της περιοχής.

Επιπροσθέτως πρέπει να συγκεντρωθούν και να αναλυθούν τα προτερήματα και οι αδυναμίες των αντίστοιχων εγκαταστάσεων, να υπολογιστεί το συνολικό κόστος οικοδόμησης, λειτουργίας και συντήρησης της εγκατάστασης όπως και του εξοπλισμού της, να βρεθούν μέθοδοι αύξησης των εσόδων και ελαχιστοποίησης των εξόδων συντήρησης χωρίς αυτό να επιδρά αρνητικά στην παρεχόμενη ποιότητα, να προβλεπτή η εύκολη μετακίνηση προς την εγκατάσταση, δηλαδή η ύπαρξη μετρό, ηλεκτρικού ή λεωφορειακών γραμμών όπως και η εύκολη πρόσβαση σε σημεία παροχής νερού, ηλεκτρικού ρεύματος, σήματος κινητού τηλεφώνου και ίντερνετ. Ακόμη πρέπει να παρθούν τα απαραίτητα μέτρα για την ασφάλεια σε περίπτωση φωτιάς, διακοπής ρεύματος και έκτακτων εξόδων διαφυγής, να εξοπλιστεί η εγκατάσταση με το απαραίτητο αριθμό εργαζομένων και να καθοριστεί ποια άτομα θα αποτελούν την επιτροπή σχεδιασμού.

Συνεχίζοντας οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρονται στα τεχνικά στοιχεία, δηλαδή στον προσανατολισμό της εγκατάστασης ώστε να αποφευχθούν οι δυσκολίες που προκαλεί η ακτινοβολία του ήλιου, αν τα αθλήματα που θα διεξαχθούν απαιτούν κλειστή ή ανοιχτή εγκατάσταση, το κλίμα της περιοχής, η πορεία του αέρα, κυρίως για τις ανοιχτού τύπου

εγκαταστάσεις, η θέρμανση, τα φώτα, η ψύξη και ο εξαερισμός. Εννοείται πως η αθλητική εγκατάσταση θα πρέπει να ακολουθεί τις διεθνείς προδιαγραφές και τους κανόνες των αθλημάτων σχετικά με την οροφή, τα αποδυτήρια, τον πίνακα αποτελεσμάτων, τις αποθήκες, τις τουαλέτες, το κυλικείο, τους ειδικούς χώρους για τους δημοσιογράφους, τους γιατρούς και το λοιπό προσωπικό, τις ταμπέλες οδηγίων, την πρόσβαση, την ακουστική, τα φώτα, τον κλιματισμό, τις κερκίδες και τη στάθμευση οχημάτων. Παρόλα αυτά σε αρκετές περιπτώσεις αντιπαρατίθενται διαφορετικές γνώμες μεταξύ των διοικητικών υπαλλήλων της αθλητικής εγκατάστασης και του κοινού, δηλαδή διαδραματίζονται συγκρούσεις και εντάσεις μεταξύ των ατόμων που διαχειρίζονται την εγκατάσταση και των ατόμων που τη χρησιμοποιούν (αθλητές, προπονητές, θεατές). Πιο συγκεκριμένα η διοίκηση αγνοεί τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αθλητές και οι προπονητές λόγω της ανυπαρξίας ορισμένων χώρων και αυτό μπορεί να λυθεί με την καλή θέληση των δύο, με συναντήσεις και ερωτηματολόγια.

Ακόμη αξία έχει ο χωροταξικός σχεδιασμός προκειμένου η αθλητική εγκατάσταση να επιδράσει όσο το δυνατόν θετικότερα την οικονομία και την κοινωνία. Για αυτό το λόγο πρέπει να μελετιούνται προσεκτικά τα περιβαλλοντικά, γεωγραφικά και πολιτισμικά στοιχεία. Επίσης πρέπει να συνυπολογίζεται η αξία και η σημαντικότητα του ή των αθλημάτων που θα φιλοξενήσει η συγκεκριμένη αθλητική εγκατάσταση και αν αυτά είναι δημοφιλή και πως συνδέονται με την παράδοση και την τοπική κουλτούρα της περιοχής. Παρόλα αυτά οι περισσότερες εγκαταστάσεις δημιουργούνται χωρίς να έχει πραγματοποιηθεί προηγουμένως η απαραίτητη μελέτη και η συλλογή δεδομένων σχετικά με τις προτιμήσεις και τις ανάγκες των καταναλωτών της ή τις υπάρχουσες τάσεις της αγοράς με αποτέλεσμα αυτό να επηρεάζει αρνητικά τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματική λειτουργία της αθλητικής εγκατάστασης (Shilbury, Westerbeek, Quick, Funk & Karg, 2003).

Για τη δημιουργία μιας καινούργιας αθλητικής εγκατάστασης σε μια αστική πόλη πρέπει να συνυπολογίζονται η πολεοδομία, οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί αντίκτυποι τόσο της συγκεκριμένης πόλης όσο και του ευρύτερου δήμου, στον οποίο ανήκει. Για να συμβεί αυτό πρέπει η δημιουργία της αθλητικής εγκατάστασης να αποτελεί μέρος των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των πολεοδομικών σχεδίων της πόλης, όπου λαμβάνονται υπόψιν η ρύθμιση, το ρυμοτομικό, η διάταξη και το έδαφος (Αραβαντινός, 1972).

Τα στάδια του μέλλοντος είναι προ των πυλών και οι θεωρίες που αναφέρονται σε αυτά είναι πολλές άλλες συγκροτημένες και άλλες ευφάνταστες αλλά πραγματοποιήσιμες αν σκεφτούμε τον αλματώδη ρυθμό ανάπτυξης της τεχνολογίας. Οι αλλαγές αναφέρονται τόσο στα υλικά και τις μεθόδους κατασκευής ενός σταδίου και φτάνουν στον τρόπο εκμετάλλευσής

του που παύει να είναι καθαρά αθλητικού αλλά εμπεριέχει κι άλλες δραστηριότητες και παροχές. Τα αρθρωτά στάδια απαριθμούν πολλά προτερήματα σε σχέση με τα κλασικά στάδια, το κυριότερο είναι ότι ο χρόνος κατασκευή στους είναι μικρότερος, ενώ ταυτόχρονα αναλόγως μικρότερο είναι και το κόστος τους. Παρέχουν την απαιτούμενη ασφάλεια είναι άνετα και συμβαδίζουν με όλες τις προδιαγραφές που θέτει οι παγκόσμιοι αθλητικοί οργανισμοί. Η διάρκεια κατασκευής τους δεν ξεπερνάει τους δεκαπέντε μήνες ενώ η χωρητικότητά του φτάνει τους εικοσιπέντε χιλιάδες θεατές, το κυριότερό τους όμως προσόν είναι η προσαρμοστικότητά τους καθώς τα ξεχωριστά μέρη στα οποία χωρίζονται μπορούν πολύ εύκολα να αλλάξουν και να προσαρμοστούν στις εκάστοτε ανάγκες του σταδίου (Γιαννακοπούλου, 2020).

Οι σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις δημιούργησαν τα λεγόμενα προσωρινά στάδια, τα οποία πρωτοξεκίνησαν στην Αμερική στους χειμερινούς αγώνες του 1960 (Darcy & Taylor, 2013). Η καινοτομία τους βρίσκεται στο γεγονός ότι μπορούν να μονταριστούν και να ξεμονταριστούν μετά το πέρας της αποστολής τους χωρίς να αφήνουν πίσω ακριβοπληρωμένες εγκαταστάσεις και κατασκευές που ίσως δεν ξαναχρησιμοποιηθούν ποτέ. Το κόστος τους είναι σχεδόν μηδαμινό σε σχέση με ένα κλασικό στάδιο, ο χρόνος κατασκευή στους μικρός και μπορούν να εξυπηρετήσουν οποιαδήποτε ανάγκη σε μια μεγάλη ή πιο μικρή διοργάνωση τόσο όσο αφορά την χωρητικότητα αλλά και την άνεση και την ασφάλεια (Γιαννακοπούλου, 2020). Κατά τους Kuzovic και Milanovic (2016) οι αθλητικές εγκαταστάσεις διακρίνονται σε διαφορετικά μέρη ανάλογα με τον τρόπο και τον λόγο χρήσης τους, έτσι διακρίνονται σύμφωνα με την ηλικία αυτών που χρησιμοποιούν τις αθλητικές εγκαταστάσεις, ανάλογα με τον τρόπο που αυτές χρησιμοποιούνται στις τοπικές κοινωνίες, σύμφωνα με το πόσο σημαντική είναι η αθλητική δραστηριότητα που γίνεται καθώς και το πως αυτή διεξάγεται. Επίσης θεωρείται πολύ σημαντικό το να υπάρχει ο κατάλληλος εξοπλισμός στους αγωνιστικούς χώρους όπου λαμβάνει χώρα κάθε αθλητική δραστηριότητα. Τέλος αναφέρεται το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει ο τρόπος που προστατεύονται οι θεατές από τα καιρικά φαινόμενα σε κάθε αθλητικό χώρο καθώς επίσης και το πόσο μεγάλη θα είναι η συμμετοχή των αθλητών σε κάθε άθλημα που θα διεξαχθεί σε κάθε αθλητικό χώρο.

Από την άλλη οι Farmer et al. (2000) διέκριναν τις αθλητικές εγκαταστάσεις έχοντας υπόψη τους τρία βασικά κριτήρια. Το πρώτο κριτήριο αφορά το που βρίσκονται αυτές οι εγκαταστάσεις, το δεύτερο κριτήριο αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αθλητικών δραστηριοτήτων που θα γίνουν και τέλος το τρίτο κριτήριο αφορά το ποιοι είναι οι ιδιοκτήτες αυτών των αθλητικών εγκαταστάσεων. Επίσης σύμφωνα με τους Covell και Walker (2013) οι

αθλητικές εγκαταστάσεις θα πρέπει να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με το ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο γίνεται η κατασκευή τους, ποιοι είναι αυτοί που ενδιαφέρονται για να χρησιμοποιήσουν αυτές τις αθλητικές εγκαταστάσεις, πόσο σημαντικές αλλά και μεγάλες θα είναι και τέλος ποιοι θα είναι αυτοί που θα τις διοικούν.

Τι γίνεται όμως με τις αθλητικές εγκαταστάσεις οι οποίες φτιάχτηκαν για την κάλυψη σημαντικών αθλητικών γεγονότων και αργότερα αφήθηκαν στη μοίρα τους, μέσα στην αχρηστία και πολλές φορές έγιναν επιζήμια αφού δεν μπορούσαν πλέον να καλύψουν ούτε τα βασικά ετήσια τους έξοδα. Άρχισαν λοιπόν να γίνονται σκέψεις για το πως θα μπορούσαν να αποφευχθούν τέτοιες καταστάσεις. Έτσι πολλές πόλεις οι οποίες ανέλαβαν μεγάλα αθλητικά γεγονότα χρησιμοποίησαν τα ήδη υπάρχοντα αθλητικά στάδια τα οποία και ανακαίνισαν ή συντήρησαν κι έτσι έχτισαν λιγότερους αθλητικούς χώρους από την αρχή. Έγινε προσπάθεια τα αθλητικά κέντρα να χτίζονται σε πυκνοκατοικημένες αστικές κατά κύριο λόγο περιοχές με εύκολη πρόσβαση σε αυτά από τα μέσα μαζικής μεταφοράς για μελλοντική χρήση από τοπικούς παράγοντες. Επιπλέον άρχισαν να κτίζονται γύρω από τα αθλητικά κέντρα άλλες εγκαταστάσεις και εμπορικές υποδομές οι οποίες και προσέλκυαν χιλιάδες επισκέπτες (Γιαννακοπούλου, 2020).

Ωστόσο οι πιο κρίσιμες αποφάσεις είναι αυτές που θα πρέπει να ληφθούν για τη μετά - χρήση αυτών των αθλητικών υποδομών. Μπορούν να διατηρηθούν ως έχουν και να χρησιμοποιούνται κατά καιρούς για άλλες αθλητικές συναντήσεις εφόσον όμως είναι δυνατή η κάλυψη των ετήσιων εξόδων τους. Μπορεί να μειωθεί η χωρητικότητά τους για τοπική πλέον χρήση από τοπικούς αθλητικούς ομίλους και ομάδες κι επίσης μπορεί να γίνει αλλαγή στον τρόπο χρήσης τους έτσι ώστε να καλύπτονται κι άλλα γεγονότα μη αθλητικά όπως για παράδειγμα θεατρικές παραστάσεις ή άλλα πολιτιστικά δρώμενα. Τέλος μια πιο δραστηκή λύση είναι η κατεδάφιση του υπάρχοντος σταδίου αν κριθεί σκόπιμο εκτός αν αυτό αποτελεί μνημείο της αθλητικής κληρονομιάς (KPNG, 2015 όπως αναφ. Γιαννακοπούλου, 2020).

Σήμερα ένα αθλητικό στάδιο δεν αποτελεί μόνο ένα μέρος διεξαγωγής αθλητικών γεγονότων, αλλά μπορεί να αποτελέσει το αξιοθέατο αλλά και το σημείο αναφοράς της διοργανώτριας πόλης ή χώρας. Έτσι δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην κατασκευή σταδίων ορόσημων, μεγαλεπήβολων αλλά πολλές φορές αναποτελεσματικών όσον αφορά τη μελλοντική τους χρήση, αφού ο σκοπός τους είναι κατά κύριο λόγο ο εντυπωσιασμός και η βραχυπρόθεσμη χρήση τους στην κάλυψη συγκεκριμένων αθλητικών δράσεων θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τη λειτουργικότητα και τη μελλοντική τους χρήση ως αθλητικών χώρων.

Επίσης σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί και το γεγονός ότι η δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων έχοντας ξεφύγει πια από το καθαρά αθλητικό της σκέλος, αποτελεί εκτός από σημείο αναφοράς και εντυπωσιασμού μια χώρας και ένα διπλωματικό εργαλείο . Η Κίνα πρωτοπορώντας σε αυτό το σημείο χρησιμοποίησε πολύ καλά και μεθοδικά αυτό το εργαλείο που είχε στα χέρια της. Έτσι άρχισε να σχεδιάζει και να κατασκευάζει αθλητικές εγκαταστάσεις σε χώρες του ενδιαφέροντος της χρησιμοποιώντας δικούς της τεχνίτες και υλικοτεχνολογική αθλητική υποδομή, με αυτό τον τρόπο κέρδισε διάφορα οικονομικά και πολιτικά οφέλη από τις χώρες αυτές. Η αύξηση των αθλητικών διοργανώσεων παράλληλα με την διόγκωση των αθλητικών δρώμενων καθώς όλο και περισσότερα αθλήματα άρχισαν να εντάσσονται σε αυτά και φυσικά αυτό είχε ως επακόλουθο την αυξημένη προσέλευση αθλητών δημιούργησε νέα δεδομένα τόσο στο θέμα των σταδίων όσο και των υπόλοιπων βοηθητικών και άλλων εγκαταστάσεων. Άρα σε αυτό το σημείο αρχίζει να τίθεται το θέμα του κόστους της κατασκευής τέτοιων υποδομών από τις διοργανώτριες χώρες ,αλλά και θέμα συντήρησής τους μετά το πέρας των αθλητικών δρώμενων (Γιαννακοπούλου, 2020).

2.4. Αρχές οργάνωσης και διοίκησης αθλητικών εγκαταστάσεων

Η διοίκηση μιας αθλητικής εγκατάστασης είναι πολύ σημαντική καθώς είναι υπεύθυνη για την αποτελεσματική της λειτουργία. Μάλιστα είναι καλό να υπάρχει ένας πολυετής διοικητικός σχεδιασμός για τα επόμενα 50 χρόνια περίπου, που λογίζονται ως ο κύκλος της ζωής της (Chelladurai, 1994). Η αποδοτική λειτουργία μιας αθλητικής εγκατάστασης επηρεάζεται από τη φιλοσοφία της διοίκησης, την κατασκευή της, τις διαπροσωπικές σχέσεις διοίκησης και υπαλλήλων, το είδος της διοίκησης και τις υπηρεσίες που παρέχει (Laventhol & Horwath, 1989). Όπως αναφέρουν οι Mulrooney και Farmer (1995) η φιλοσοφία της διοίκησης είναι ύψιστης σημασίας, καθώς αυτή προσδιορίζει τον τύπο και το μέγεθος των δραστηριοτήτων που θα εκτελεστούν. Ουσιαστικά η διοίκηση αποφασίζει τον αριθμό των υπαλλήλων, τα χαρακτηριστικά αυτών και το είδος εργασίας που οφείλουν να κάνουν. Ακόμη θέτει μακροπρόθεσμους και βραχυπρόθεσμους στόχους, ορίζει τους κανόνες λειτουργίας και συντονίζει τους υπαλλήλους προκειμένου να ικανοποιήσουν όσους σχετίζονται με οποιοδήποτε τρόπο με την εγκατάσταση.

Ο εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας είναι αυτός που συμβάλει στην ασφαλή, σωστή και αποδοτική λειτουργία της αθλητικής εγκατάστασης και βασίζεται στην φιλοσοφία της διοίκησης. Ο εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας μπορεί να μεταβληθεί αν χρειαστεί,

ελέγχεται καθημερινά και προσαρμόζεται ανάλογα με τα νέα στοιχεία που προκύπτουν. Στο οργανόγραμμα της κάθε αθλητικής εγκατάστασης ορίζονται με σαφήνεια και ακρίβεια οι υποχρεώσεις που πρέπει να διατελέσει ο κάθε υπάλληλος καθώς και τα δικαιώματά του. Είναι σημαντικό η διοίκηση να έχει επιλέξει το κατάλληλο άτομο με τα απαραίτητα προσόντα για την κάθε θέση ώστε η εξασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία της αθλητικής εγκατάστασης (Farmer et al., 2006).

Στο εγχειρίδιο που δημιουργήθηκε από τους Βρόντου, Γεωργιάδη και Τραυλό στα πλαίσια υλοποίησης του έργου «ΠΕΓΑ- Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Μεγάλων Γεγονότων» παρουσιάζονται οι κύριες αρχές της διοίκησης του αθλητισμού. Ουσιαστικά η πρώτη αρχή είναι ο σχεδιασμός, μέσω του οποίου θα καθοριστούν οι στόχοι και οι τρόποι επίτευξής τους όπως και η διαδικασία αξιολόγησης των αποτελεσμάτων. Ο σχεδιασμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία καθώς πρέπει να ληφθούν υπόψιν πολλοί και διαφορετικοί παράγοντες. Επίσης απαιτείται η συνάντηση όλων των εμπλεκόμενων φορέων (Βρόντου & Κριεμάδης, 2015).

Το επόμενο στάδιο αφορά την οργάνωση, τη δημιουργία μια οργανωτικής ομάδας, που θα συντονίζει και θα καθοδηγεί προς την επίτευξη των στόχων. Το οργανόγραμμα είναι ιδιαίτερα βοηθητικό καθώς περιγράφει αναλυτικά ποιος είναι υπεύθυνος για καθετί. Επιπροσθέτως στην οργάνωση εκτός από τις εσωτερικές εμπεριέχονται και οι εξωτερικές ρυθμίσεις όπως των χορηγιών, των αδειοδοτήσεων καθώς και ο έλεγχος και η διαδικασία της αξιολόγησης (Βρόντου & Κριεμάδης, 2015).

2.5. Τάσεις νέας διαχείρισης των εγκαταστάσεων

Όπως αναφέρει η ερευνητική ομάδα του Farmer (2006) η κατασκευή μίας αθλητικής εγκατάστασης επηρεάζεται από τρία συστατικά στοιχεία. Αναλυτικότερα η αθλητική εγκατάσταση πρέπει να αντέχει στο πέρασμα των χρόνων, γεγονός στο οποίο καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και η συντήρηση, πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον και να καταναλώνει μικρές ποσότητες ενέργειας. Για να εξασφαλιστεί αυτό μπορεί να εξοπλιστεί με ηλιακούς, φωτοβολταϊκά ή να έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να αξιοποιεί στον υπέρτατο βαθμό το φυσικό φως. Τρίτον η αθλητική εγκατάσταση πρέπει να είναι πολυχρηστική, δηλαδή να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διαφορετικούς και ποικίλους σκοπούς.

Ο σχεδιασμός είναι καθοριστικός για την αποτελεσματική κατασκευή καθώς βοηθά στην παρατήρηση των μελλοντικών δυσκολιών ενώ η διορατικότητα των αναγκών και των προβλημάτων συνεισφέρουν στην ομαλή λειτουργία της αθλητικής εγκατάστασης. Αν δε προβλεφθούν τα παραπάνω και γίνουν βιαστικές κινήσεις μπορεί να χρειαστούν περισσότερα χρήματα στην πορεία για την πραγματοποίηση αναγκαίων αλλαγών. Εξάλλου όσες αθλητικές εγκαταστάσεις, οικοδομήθηκαν χωρίς προνοητικότητα και με έλλειψη εμπειρίας, γρήγορα αναδείχθηκαν αναποτελεσματικές καθώς δε μπορούσαν να ανταποκριθούν επαρκώς στις ανάγκες των αθλητών, των προπονητών, των φιλάθλων και των θεατών (Βρόντου, 2019).

Σε αυτό το σημείο δε πρέπει να παραμεληθεί η αξία του μακροχρόνιου σχεδιασμού που πραγματοποιείται από έμπειρο προσωπικό με πολλά έτη εμπειρίας στην οικοδόμηση, τη λειτουργία και τη συντήρηση. Ο μακροχρόνιος σχεδιασμός βασίζεται στα κοινωνιολογικά και δημογραφικά δεδομένα, σχετικά με τις τάσεις ανάπτυξης, στο σχέδιο πολεοδομίας, στο κλίμα της περιοχής και στα λάθη αθλητικών εγκαταστάσεων που υπάρχουν ήδη και μπορεί να είναι και ανταγωνιστές (Farmer, Γαργαλιάνος, Αυθίνος, 2000).

2.6. Η σημασία των εγκαταστάσεων

Για τη δημιουργία μια νέας εγκατάστασης πρέπει να διεξαχθεί μελέτη και να πραγματοποιηθεί σχεδιασμός προκειμένου αυτή να είναι λειτουργική, αποτελεσματική και κερδοφόρα. Όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία μια εγκατάσταση έχει σημαντικό κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο τόσο στην περιοχή που θα χτιστεί όσο και στην ίδια τη χώρα. Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας που εξετάζει τη σημασία των αθλητικών εγκαταστάσεων έχει επικεντρωθεί σε κοινωνιολογικά και οικονομικά θέματα. Σε αυτά τα θέματα συμπεριλαμβάνονται οι σχέσεις των αθλητικών εγκαταστάσεων με τις πόλεις που είναι τοποθετημένες όπως και τους πολίτες αυτών, το κοινωνικό προφίλ των φιλάθλων που παρακολουθούν δια ζώσης αγώνες, οι χωροταξικές επιρροές των εγκαταστάσεων στον κοινωνικό διαχωρισμό, η τουριστική επιρροή των εγκαταστάσεων στην τοποθεσία τους, η πολιτισμική κληρονομιά των εγκαταστάσεων, η οποία οφείλεται στη διεξαγωγή σημαντικών και μεγάλου βεληνεκούς δρωμένων και οι στρατηγικές αύξησης των εσόδων (Paramio, Buraimo & Campos, 2008).

2.6.1. Οικονομία

Η δημιουργία και η ορθή αξιοποίηση μιας αθλητικής εγκατάστασης μπορεί να επιφέρει σημαντικά οικονομικά κέρδη στη χώρα που στεγάζεται. Αρχικά οι θεατές των αγώνων που διεξάγονται στις αθλητικές εγκαταστάσεις πληρώνουν εισιτήρια για να παρακολουθήσουν τους αγώνες, ενώ επίσης χρήματα μπορούν να ξοδέψουν για την αγορά φαγητών, ποτών ακόμη και αναμνηστικών από συγκεκριμένα μαγαζιά ή πλανόδιους πωλητές εντός και εκτός της εγκατάστασης. Επίσης μέσα αλλά και κοντά σε μια αθλητική εγκατάσταση χτίζονται διάφορα μαγαζιά, όπως με αθλητικά είδη, με φαγητό και άλλα, τα οποία συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας και στην ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας, που αφορούν κατά βάση την πρόσληψη κατοίκων της περιοχής ή της χώρας (Raharja, Kusmaedi, MaMun & Berliana, 2021).

Η κατασκευή και η λειτουργία μιας αθλητικής εγκατάστασης επηρεάζει θετικά την εικόνα της περιοχής που βρίσκεται ενώ ταυτόχρονα προσελκύει και επενδυτές για τη δημιουργία και την έναρξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και καταστημάτων. Γενικότερα παράγονται σημαντικά οικονομικά κέρδη τόσο για την τοπική όσο και την εθνική οικονομία μέσα από την πληρωμή των φόρων για παράδειγμα (Raharja et al., 2021).

2.6.2. Τοπική κοινότητα

Η μελέτη του κόστους κατασκευής και συντήρησης μιας αθλητικής εγκατάστασης και του εξοπλισμού της δε πρέπει να εξετάζεται μόνο με οικονομικά κριτήρια αλλά και με κοινωνικά. Ειδικά όταν η αθλητική εγκατάσταση αποτελεί δημιούργημα και κτήμα του Δήμου ή της γενικής γραμματείας αθλητισμού στο επίκεντρο πρέπει να τεθεί η τοπική κοινότητα. Αυτό πρέπει να συμβεί γιατί οι πολίτες της τοπικής κοινότητας συνδράμουν στην κατασκευή και την εκπόνηση της εγκατάστασης, συμμετέχουν στη λειτουργία ενός ποιοτικού και μεγάλης φήμης και εμβέλειας έργου και εργάζονται στις επιχειρήσεις και τα καταστήματα που υπάρχουν εντός και εκτός αλλά και κοντά στην αθλητική εγκατάσταση. Επιπλέον έρχονται σε συνεργασία με ποικίλες κοινωνικές, επαγγελματικές και πελατειακές ομάδες. Ειδικότερα οι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες αφορούν τους θεατές με διαφορετικά ήθη, έθιμα και συνήθειες, οι επαγγελματικές ομάδες σχετίζονται με τη γνωριμία και την εφαρμογή διαφορετικών ή και νέων τρόπων εργασίας ακόμη με την ενασχόληση με νέα επαγγέλματα και οι πελατειακές ομάδες αφορούν τις ποικίλες και διαφορετικού είδους απαιτήσεις και ανάγκες των πελατών (Βρόντου, 2019).

2.6.3. Νέα τοπική εικόνα

Μια αθλητική εγκατάσταση μπορεί να συμβάλει στην ολική ανάπλαση της περιοχής, αποτελώντας την αιτία για την αναβάθμιση των υποδομών και των υπηρεσιών. Ακόμη μπορεί να καταστήσει την πόλη ένα ελκυστικό τουριστικό προορισμό, κεντρίζοντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον και των επιχειρηματιών. Ουσιαστικά τονώνει το τουριστικό αλλά και το επιχειρηματικό προφίλ της περιοχής (Charin, 2004). Επίσης οι αθλητικές εγκαταστάσεις αποτελούν στοιχεία πολιτισμού προωθώντας την πολιτισμική ταυτότητα και τη μοναδικότητα της περιοχής που βρίσκονται. Μέσα από αυτές διακρίνονται οι διαφορετικοί πολιτισμοί και οι κουλτούρες τονίζοντας την αξία του τόπου, ο οποίος έχει αφήσει πολιτισμική κληρονομία για την οποία πρέπει να νιώθει περηφάνεια (Dugalić & Krsteska, 2013).

2.7. Αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες οδηγούν στη δημιουργία μιας κληρονομιάς, η οποία αν αξιοποιηθεί ορθά θα έχει τεράστια οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Ωστόσο πολλά Ολυμπιακά έργα μετά την ολοκλήρωση των Ολυμπιακών αγώνων δε χρησιμοποιούνται ή παραμελούνται με αποτέλεσμα να χάνονται σημαντικά οικονομικά κέρδη. Για να αποφευχθεί αυτό προτείνεται ο ορθός και προσεκτικός σχεδιασμός ώστε να καταστρωθούν στρατηγικές, οι οποίες θα εμποδίσουν την κατάρρευση της Ολυμπιακής κληρονομιάς και να βοηθήσουν στην αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής που τη φιλοξενεί (Μαγγανά, 2020).

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Leopkey (2009) η κληρονομιά, ως όρος χρησιμοποιήθηκε το 1956 αρχικά στην πρόταση υποψηφιότητας της Μελβούρνης, στην οποία ο δήμαρχος της, James Disney εξέφρασε πως ήταν έτοιμη χώρα να αφήσει ως κληρονομιά της Ολυμπιάδας XVI μια αθλητική εγκατάσταση ικανή να αναδείξει τα ιδανικά του ψυχαγωγικό αθλητισμού. Σύμφωνα με τις δηλώσεις των διοργανωτών στο βιβλίο υποψηφιότητας του Κάλγκαρι υπήρχε ο στόχος η χώρα του Καναδά να αφήσει ως μόνιμη κληρονομιά μια αθλητική εγκατάσταση και ένα Ολυμπιακό κεφάλαιο (Leopky, 2009). Ακόμη μεγαλύτερη σημασία δόθηκε στην έννοια της κληρονομιάς στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντας του 1996. Οι υπεύθυνοι της διοργάνωσης δήλωσαν πως ήθελαν να αφήσουν μια κληρονομιά μετά την ολοκλήρωση των Ολυμπιακών Αγώνων δείχνοντας τις επιδράσεις αυτών στην πόλη που τους φιλοξενεί (Chappelet, 2008). Έτσι όσο περνούσε ο χρόνος οι Ολυμπιακές οργανωτικές επιτροπές όλο

και περισσότερο διεξήγαγαν έρευνα για το σχεδιασμό των μετα- αγωνιστικών κληρονομιών (Gold & Gold, 2009).

Αν κάποιος αναζητήσει την ετυμολογική ρίζα του όρου κληρονομιά γίνεται αναφορά στην ύπαρξη περιουσίας την οποία απέκτησε κάποιος μέσω βούλησης . Ωστόσο σύμφωνα με το Cashman (2006), ο όρος κληρονομιά δεν έχει συγκεκριμένα περιεχόμενο και πολλές φορές κρίνεται προβληματικός ακόμα και επικίνδυνος για ποικίλες αιτίες. Αρχικά χρησιμοποιείται από τις οργανωτικές επιτροπές για το προσδιορισμό ενός θετικού αποτελέσματος επίσης ως ένα σημείο θεωρείται δεδομένο πως τα θετικά της κληρονομιάς παρουσιάζονται αυτόματα μόλις ολοκληρωθεί η εκάστοτε διοργάνωση και τέλος η κληρονομιά πολλές φορές λογίζεται ως αυταπόδεικτη έννοια χωρίς να έχει ακριβείς σημασιολογικούς ορισμούς. Ο Preuss (2010, 2007) στην προσπάθεια του να ορίσει την κληρονομιά αναφέρθηκε σε πέντε διαστάσεις που θεωρεί ότι την απαρτίζουν. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε στις προγραμματισμένες και απρογραμματίστες δομές, τις θετικές και τις αρνητικές δομές, απτές και μη δομές, στη χρονική διάρκεια μιας αλλαγής στη δομή καθώς και στο χώρο που αυτή η αλλαγή πραγματοποιείται. Λαμβάνοντας τις τρεις πρώτες διαστάσεις δημιούργησε τον κύβο κληρονομιάς του οποίου η αξιολόγηση μπορεί να εκτελεστεί σε καθορισμένο χώρο και χρόνο . Αυτός ο κύβος απαρτίζεται από 8 μικρότερους ώστε να γίνει μια ολοκληρωμένη αξιολόγηση διοργάνωσης μεγάλου βεληνεκούς με απώτερο σκοπό να εντοπιστεί η πλειονότητα των κληρονομιών. Πρακτικά ωστόσο οι οργανωτικές επιτροπές επικεντρώνονται μόνο στον υποκύβο των προγραμματισμένων, θετικών, απτών δομών (Gratton & Preuss, 2008).

Σύμφωνα με έναν άλλο ορισμό του Preuss (2007), συνυπολογίζοντας τις προαναφερόμενες διαστάσεις, η κληρονομιά μιας αθλητικής διοργάνωσης σχετίζεται με τις προγραμματισμένες και μη, τις θετικές και τις αρνητικές, τις απτές και τις άυλες δομές που οικοδομήθηκαν ώστε αυτή να εκτελεστεί ενώ η διάρκειά τους είναι μεγαλύτερη της διοργάνωσης. Ωστόσο σύμφωνα με τους Dickson, Benson και Blackman (2011) ο κύβος κληρονομιάς μπορεί να παρέχει μια ουσιαστική οπτική αναπαράσταση μιας συγκεκριμένης κληρονομιάς ωστόσο το εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετείται δεν έχει δείκτες μέτρησης με τους οποίους οι χρήστες θα μπορούσαν να συγκρίνουν σωστά τις κληρονομίες και τις διοργανώσεις. Όταν χρησιμοποιείται ο όρος κληρονομιά γίνεται λόγος για την επίδραση ενός αθλητικού συμβάντος στη χώρα που το διοργανώνει, πριν την διοργάνωση κατά τη διάρκεια της διοργάνωσης και αφού ολοκληρωθεί η διοργάνωση (Hartman & Zandberg, 2015). Η αλήθεια είναι πως υπάρχουνε πολλοί και διαφορετικοί τύποι κληρονομιάς με τις πιο γνωστές να είναι ο αστικός σχεδιασμός και οι αθλητικές εγκαταστάσεις. Από την άλλη στις λιγότερο

γνωστές συγκαταλέγονται οι άυλες κληρονομίες, όπως είναι για παράδειγμα η αύξηση της παγκόσμιας φήμης, η αύξηση του τουρισμού, η δημιουργία νέων επαγγελματικών θέσεων, η δημιουργία νέων επιχειρήσεων και άλλα. Αυτά που προαναφέρθηκαν αποτελούν θετικά παραδείγματα κληρονομιάς ωστόσο υπάρχουν και αρνητικές κληρονομίες οι οποίες συνδέονται με υψηλά κόστη υποδομών, απώλεια τουριστών, αύξηση ενοικίων και άλλα (Preuss, 2010).

Σύμφωνα με τους Cornellsen, Bob και Swart (2011), Chappelet και Junod (2006) Με βάση την επίδραση που έχει η κληρονομιά χωρίζεται σε πέντε κατηγορίες. Ξεκινώντας με την αθλητική κληρονομιά αυτή αναφέρεται στη δημιουργία ή την αναδιαμόρφωση ήδη υπαρχόντων αθλητικών εγκαταστάσεων με σκοπό να αξιοποιηθούν για την εκτέλεση μιας διοργάνωσης. Αυτές οι εγκαταστάσεις σκοπεύετε να αξιοποιηθούν και αφού ολοκληρωθεί ο σκοπός της διοργάνωσης. Τις περισσότερες φορές η αλήθεια είναι πως αυτές οι αθλητικές εγκαταστάσεις καταλήγουν να αποτελούν σύμβολα της χώρας συνδέοντάς την βαθιά και ουσιαστικά με τον αθλητισμό. Επίσης υπάρχει περίπτωση να συμβάλλουν στην αλλαγή της ντόπιας κουλτούρας σχετικά με τον αθλητισμό δεδομένου ότι η ύπαρξη χώρων γυμναστικής μπορεί να οδηγήσει στη μεγαλύτερη συμμετοχή των ντόπιων σε αθλητικές δραστηριότητες. Οι πολίτες μπορούν να μάθουν ποικίλα αθλήματα ενώ ταυτόχρονα μπορούν να οργανωθούν αθλητικά συμβάντα σε σταθερή βάση. Ακολούθως η αστική κληρονομιά σχετίζεται με τα κτίρια που οικοδομούνται πριν την εκτέλεση των αθλητικών συμβάντων με σκοπό να αξιοποιηθούν για αυτήν.

Επιπλέον σχετίζεται με κάποιες αλλαγές στην πόλη όπως είναι για παράδειγμα οι νέες υποδομές, η δημιουργία αστικών συνοικιών και περιοχών. Η κληρονομιά υποδομειακής ανάπτυξης σχετίζεται με την ανάπτυξη δικτύων, τη μεταφορά και την επικοινωνίας. Πριν από μια σημαντική αθλητική διοργάνωση αυτά μπορούν να δημιουργηθούν ή να ανακοινωθούν ενώ αφού ολοκληρωθεί η αθλητική διοργάνωση μπορεί να διατηρηθούν και να χρησιμοποιηθούν. Παραδείγματα τέτοιας κληρονομιάς είναι οι σιδηροδρομικοί σταθμοί, οι οδικές, οι εναέριες και οι θαλάσσιες συγκοινωνίες. Όπως φαίνεται βιβλιογραφία ένα σημαντικό αθλητικό συμβάν μπορεί να προκαλέσει τον εκσυγχρονισμό στην παροχή υπηρεσιών νερού και ηλεκτρισμού ακόμα και στην επεξεργασία των σκουπιδιών. Η κοινωνική κληρονομιά σχετίζεται με το γεγονός πως οι σπουδαίες αθλητικές διοργανώσεις αποτελούν σύμβολα και για αυτές δημιουργούνται αρκετές ιστορίες και μύθοι. Συστατικό της κοινωνικής κληρονομιάς είναι η αλλαγή των απόψεων των πολιτών όσον αφορά την πόλη και την περιοχή που κατοικούν.

Σύμφωνα με τον Preuss (2007) οι κληρονομίες ταξινομούνται με βάση έξι συστατικά τη δομή, τη τεχνολογία, το δίκτυο, τον πολιτισμό, το συναίσθημα και την εικόνα. Από την άλλη ο Cashman (2006) τις ξεχωρίζει σε έξι τομείς του αθλητισμού, της οικονομίας, των υποδομών, της πληροφορίας και της εκπαίδευσης, της δημόσιας ζωής και του πολιτισμού και της ιστορικής μνήμης. Γενικότερα υποστηρίζονται πως η κληρονομιά δύναται να σχεδιαστεί, να προγραμματιστεί και να εκτελεστεί, όπως συμβαίνει με τα έργα υποδομής και πρόσβασης. Βέβαια κάποιες φορές είναι και απρογραμμάτιστες φέρνοντας ως παράδειγμα τα συναισθήματα που προκαλεί μια εκδήλωση και οι επιδράσεις αυτής είτε είναι θετικές είτε είναι αρνητικές. (Chappelet, 2012). Κάποιες επιδράσεις, δηλαδή οι απτές, μπορούν να ευκολία να εντοπιστούν ωστόσο υπάρχουν και οι άυλες, οι οποίες στηρίζονται σε υποκειμενικές κρίσεις και αποτελούν προσωπικά βιώματα φέρνοντας για παράδειγμα την αλλαγή των απόψεων των πολιτών αλλά και των επισκεπτών σχετικά με την πόλη. Και τα δύο είδη είναι σημαντικά καθώς έχουν ουσιαστικές συνέπειες στην κοινωνία, οι οποίες μπορεί να σχετίζονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με τη διοργάνωση. Αναλυτικότερα ως άμεσες συνέπειες χαρακτηρίζονται οι αθλητικοί χώροι και οι υποδομές που οικοδομήθηκαν αποκλειστικά για τη διεξαγωγή της αθλητικής διοργάνωσης. Αντιθέτως ως έμμεσες συνέπειες χαρακτηρίζονται οι αθλητικοί χώροι και οι υποδομές που έτσι κι αλλιώς θα φτιαχόντουσαν ασχέτως τη διοργάνωσης αλλά ενδεχομένως η διοργάνωση να συνέβαλε στο να ολοκληρωθούν πιο γρήγορα. Επιπροσθέτως υπάρχουν και άυλες έμμεσες συνέπειες, όπως είναι για παράδειγμα η βελτίωση της εικόνας της πόλης, η αποτελεσματικότερη τοπική διακυβέρνηση και η αύξηση της κοινωνικής ευημερίας (Poynter, 2006).

Η κληρονομιά αποτελεί μια έννοια που μπορεί να αλλάζει συνέχεια και να διαμορφώνεται με το πέρασμα των καιρών όμως ποτέ δεν έχει διευκρινιστεί ποιος τελικά αποφασίζει το νόημα της κληρονομιάς και το ποιος επωφελείται από αυτήν. Επιπλέον η κληρονομιά χωρίζεται σε απτή και άυλη, γενική ή επιλεκτική. Η απτή κληρονομιά για παράδειγμα σχετίζεται με τροποποιήσεις στην υποδομή της πόλης όπως είναι η δημιουργία εμβληματικών σταδίων ενώ η άυλη κληρονομιά αναφέρεται ουσιαστικά στη μνήμη και τα συναισθήματα. Μια κληρονομιά χαρακτηρίζεται ως γενικής όταν είναι κοινή, συδημοκρατικοί και διαθέσιμη σε όλους τους ελεύθερη πρόσβαση. Το ακριβώς αντίθετο αποτελεί η επιλεκτική κληρονομιά είναι συγκεκριμένη, ατομική και εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ισχυρά πολιτικά και οικονομικά προσώπων. Ένα πρόβλημα των αθλητικών διοργανώσεων είναι ότι συνήθως αφήνουν απτές αλλά επιλεκτικές κληρονομίες και άυλες γενικές κληρονομίες. (Horne, 2018).

2.7.1. Ολυμπιακές εγκαταστάσεις

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα το 2004 συνέβαλαν στην υποδομή της πόλης. Λόγω αυτών αξιοποιήθηκαν 32 Αθλητικές Εγκαταστάσεις Ολυμπιακών προδιαγραφών, από αυτές 18 ήταν καινούργιες, οι 12 ανακαινίσθηκαν και 2 ανακαινίσθηκαν προσωρινά (Σολούκος, 2021). Στην ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια Βικιπαίδεια παρουσιάζονται οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις διαφόρων περιοχών της Ελλάδας. Ειδικότερα στο Μαρούσι στο Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθήνας, ή αλλιώς ΟΑΚΑ υπάρχουν πέντε γήπεδα, το Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθηνών «Σπύρος Λούης», το Ολυμπιακό Κέντρο Υγρού Στίβου, το Ολυμπιακό Στάδιο Αθήνας, το Ολυμπιακό Ποδηλατοδρόμιο και το Ολυμπιακό Κέντρο Αντισφαίρισης. Στο Ελληνικό υπάρχει το Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας Αγίου Κοσμά, το Ολυμπιακό Συγκρότημα Ελληνικού, η Αίθουσα Ξιφασκίας, το Ολυμπιακό Κέντρο Καλαθοσφαίρισης, το Ολυμπιακό Στάδιο Σόφτμπολ, το Ολυμπιακό Κέντρο Κάνοε-Καγιάκ Σλάλομ, το Γήπεδο Χόκεϊ και το Ολυμπιακό Κέντρο Μπέιζμπολ.

Στα Άνω Λιόσια υπάρχει το Ολυμπιακό στάδιο Άνω Λιοσίων, στο Φάληρο το Ολυμπιακό Συγκρότημα Φαλήρου, στο Γαλάτσι το Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γαλασίου, στο Γουδί το Ολυμπιακό Συγκρότημα Γουδιού, στη Νίκαια το Ολυμπιακό Κλειστό Γυμναστήριο Άρσης Βαρών Νίκαιας στη Νίκαια, διεξήχθησαν οι αγώνες άρσης βαρών, στο Περιστερί το Ολυμπιακό Γυμναστήριο Πυγμαχίας, στο Ηράκλειο το Παγκρήτιο Στάδιο, στη Θεσσαλονίκη το Καραϊσκάκης Στάδιο, στο Μαραθώνα το Ολυμπιακό Κέντρο Κωπηλασίας και Κανό και το Ολυμπιακό Κωπηλατοδρόμιο, στο Μαρόκπουλο το Ολυμπιακό Κέντρο Ιππασίας και το Ολυμπιακό Κέντρο Σκοποβολής. Στην Αρχαία Ολυμπία υπάρχει το στάδιο της Αρχαίας Ολυμπίας, στην Πάτρα το Παμπελοποννησιακό Στάδιο, στους Θρακομακεδόνες το Ολυμπιακό χωριό και στον Πειραιά το Στάδιο Καραϊσκάκη (Kasimati, 2015).

Μετά την ολοκλήρωση των Ολυμπιακών Αγώνων κάποιες εγκαταστάσεις παραμελήθηκαν, κάποιες χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα μόνο για αθλητικούς σκοπούς ενώ άλλα χρησιμοποιούνται για δραστηριότητες αναψυχής, τουρισμού και πολιτισμού. Δεν μπορούν όλες οι αθλητικές εγκαταστάσεις να χρησιμοποιηθούν για πολλούς σκοπούς και αυτό εξαρτάται από τον προορισμό του, και κατά πόσο αυτό μπορεί να εξυπηρετήσει τον πολιτισμό, τον αθλητισμό, τον τουρισμό ή και την αναψυχή των πολιτών και των τουριστών. Για παράδειγμα το Ολυμπιακό Συγκρότημα στο Φάληρο αξιοποιείται συστηματικά για

τουριστικούς και πολιτισμικούς σκοπούς φιλοξενώντας τακτικά εκθέσεις, παραστάσεις και συναυλίες (Γοσποδίνη, 2008).

Μάλιστα με βάση το νόμο 3342/2005 οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις μπορούσαν να αξιοποιηθούν από την εταιρεία «Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε.», η οποία ακολούθως εντάχθηκε στα «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.» και τελικά δημιουργήθηκε η «Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου Α.Ε.». Με βάση το καταστατικό η εταιρία μπορούσε να διαχειριστεί 22 εγκαταστάσεις από διάφορα μέρη της Ελλάδας (Αθήνα, Πάτρα, Βόλο, Ηράκλειο). Εκτός από το Ολυμπιακό συγκρότημα του Φαλήρου, το Ολυμπιακό Κέντρο Αντισφαίρισης, παραχωρήθηκε για τη διεξαγωγή θεατρικών παραστάσεων και εκδηλώσεων από το 2007, το Παγκρήτιο στάδιο αποτέλεσε την έδρα της ΠΑΕ Εργοτέλης και το Παμπελοποννησιακό στάδιο εκτός του ότι αποτέλεσε την έδρα της ΠΑΕ Παναχαϊκής παραχωρήθηκε για σχολικό, ερασιτεχνικό και μαζικό αθλητισμό. Ακόμη το Ολυμπιακό Κέντρο Νίκαιας αξιοποιείται από το Πανεπιστήμιο Πειραιά (Διαλεισμάς, 2010, Γοσποδίνη, 2008).

Αναλυτικότερα το Ολυμπιακό στάδιο της Αθήνας φιλοξενεί διεθνείς και εθνικούς ποδοσφαιρικούς αγώνες, αγώνες στίβου, διαγωνισμούς τραγουδιού, όπως η Eurovision 2005 και συναυλίες τραγουδιστών από διάφορες χώρες του κόσμου. Επίσης το Ελληνικό Ολυμπιακό κλειστό γήπεδο εκτός από τη διεξαγωγή αγώνων καλαθοσφαίρισης και χειροσφαίρισης χρησιμοποιείται για συνέδρια και εμπορικές εκθέσεις. Το κανόε, καγιάκ Ελληνικού παραχωρήθηκε σε ιδιωτική κοινοπραξία (J&P AVAX, GEP, Corfu Waterparks και BIOTER) για να μετατρέψουν σε υδάτινο πάρκο. Το Ελληνικό Ολυμπιακό κέντρο χόκεϊ εκτός από τη διεξαγωγή αγώνων μίνι-ποδοσφαίρου, αποτελεί και μέρος του μητροπολιτικού πάρκου στο Ελληνικό, το γήπεδο Σόφτμπολ του Ελληνικού εκτός από αγώνες Σόφτμπολ φιλοξενεί και συναυλίες. Το κέντρο ιστιοπλοΐας στον Άγιο Κοσμά δόθηκε στην ιδιωτική εταιρεία Seirios AE για να αξιοποιηθεί για σκάφη αναψυχής. Το Ολυμπιακό Κέντρο στα Άνω Λιόσια χρησιμοποιείται για τηλεοπτικά γυρίσματα ενώ επίσης αξιοποιείται από την Ελληνική Ακαδημία Πολιτισμού και την Ελληνική Ψηφιακή Εταιρεία (Kasimati, 2015).

Το γήπεδο ταεκβοντό στο Φάληρο χρησιμοποιείται και ως διεθνές συνεδριακό κέντρο για την διεξαγωγή συνεδρίων διαφορετικής θεματολογίας και περιεχομένου, εμπορικές εκθέσεις, συναυλίες τραγουδιστών, μουσικών και οργανοπαιχτών αλλά και φεστιβάλ χορού, όπως της σάλσα. Το Ολυμπιακό κέντρο στο Γαλάτσι μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 αποτελούσε την έδρα της ομάδας καλαθοσφαίρισης της ΑΕΚ μέχρι αυτή να μεταφερθεί στο κλειστό της Αθήνας. Έπειτα παραχωρήθηκε στην ιδιωτική εταιρεία Acropol Haragionis AE και Sonae Sierra SGPS S.A.), η οποία την προσάρμοσε σε εμπορικό κέντρο με εμπορικά

μαγαζιά λιανικής αγοράς αλλά και ψυχαγωγικού περιεχομένου. Το κέντρο ιππασίας στο Μαρκόπουλο φιλοξενεί εκτός από τοπικούς και διεθνείς ιππικούς αγώνες και αγώνες αυτοκινήτων ράλι. Επίσης στο Μαρκόπουλο το Ολυμπιακό κέντρο σκοποβολής παραχωρήθηκε στην ελληνική αστυνομία για την εκπαίδευση των αστυνομικών στη σκοποβολή. Η Ολυμπιακή αίθουσα άρσης βαρών στη Νίκαια χρησιμοποιείται τόσο για την διεξαγωγή αγώνων ξιφασκίας όσο για τη διεξαγωγή συνεδρίων και διαλέξεων συγκεκριμένα από το Πανεπιστήμιο Πειραιά. Τέλος στο Παγκρήτιο στάδιο εκτός από αγώνες ποδοσφαίρου διεξάγονται και διάφοροι αγώνες στίβου (Kasimati, 2015).

2.7.2. Ολυμπιακές Πόλεις

Οι Ολυμπιακοί αγώνες ωφελούν σημαντικά τις πόλεις, στις οποίες διεξάγονται καθώς λόγω αυτών οικοδομούνται νέες εγκαταστάσεις, υποδομές, βελτιώνεται το σύστημα μεταφοράς και γενικότερα γίνονται δράσεις για να εξυπηρετηθούν όσοι θέλουν να προσεγγίσουν τις εγκαταστάσεις. Συγκεκριμένη η Αθήνα, η οποία αποτελεί μία Ολυμπιακή πόλη βίωσε ανάκαμψη και εκσυγχρόνιση το 2004. Ειδικότερα γέμισε με νέους, όμορφους αθλητικούς χώρους και αθλητικές εγκαταστάσεις, αναβάθμισε τις υπάρχουσες αθλητικές αλλά και τουριστικές υποδομές. Σύμφωνα με δεδομένα της International Olympic Committee (2019) λόγω της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα κατασκευάστηκε δρόμος έκτασης 140 χιλιομέτρων με σκοπό να αντιμετωπιστεί η κυκλοφοριακή συμφόρηση. Επιπροσθέτως κατασκευάστηκε ένα αξιοσημείωτο κομμάτι της Αττικής Οδού, 67 χιλιομέτρων που περνούσε μέσα από 30 δήμους επιπλέον ενώ μεγάλωσε και η γραμμή του μετρό της Αθήνας.

Η μείωση των αυτοκινήτων στους δρόμους, που παρατηρήθηκε λόγω του μετρό, συνέβαλε με τη σειρά της και στη μείωση της ρύπανσης της ατμόσφαιρας λόγω των καυσίμων καθώς υπολογίστηκε πως η χρήση των αυτοκινήτων μειώθηκε κατά περίπου 70.000. Με τη σειρά της η μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης αλλά και η μείωση της ηχορύπανσης των αυτοκινήτων συνέβαλε και στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της Αθήνας. Ένα ακόμη σημαντικό έργο ήταν η κατασκευή του αεροδρομίου και σύνδεσή του με γραμμές του μετρό όπως και η σύνδεση των Ολυμπιακών συγκροτημάτων του Φαλήρου και του Ελληνικού με τραμ ενώ δημιουργήθηκαν και επιπλέον δρομολόγια λεωφορείων για να μπορούν οι άνθρωποι να φτάνουν πιο εύκολα και γρήγορα τους σταθμούς του μετρό, του προαστιακού και του τραμ (International Olympic Committee, 2019).

Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ως το 2007, αυξήθηκαν σημαντικά οι κρατήσεις δωματίων στα ξενοδοχεία από τους ξένους ενώ υπολογίζεται πως το 2015 βάση των δεδομένων της Τράπεζας της Ελλάδος 23,5 εκατομμύρια τουρίστες κατέφτασαν στην Ελλάδα, αναδεικνύοντάς την ως έναν αρεστό προορισμό (International Olympic Committee, 2019). Επίσης πραγματοποιήθηκαν ανακαινίσεις σε αρχαιολογικά έργα και χώρους, όπως είναι για παράδειγμα τα μουσεία. Έτσι ο συνδυασμός τους πολιτισμού και της παράδοσης της χώρας με τα καινούργια έργα εκτόξευσαν τον τουρισμό. Ουσιαστικά οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσέλκυσαν το ενδιαφέρον ανθρώπων από όλα τα μέρη του κόσμου και συνέβαλαν σημαντικά στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης. Αυτό συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια καθώς κέρδισε φήμη και συχνά την επισκέπτονται τουρίστες (Boukas, Ziakas & Boustras, 2017; Ziakas & Boukas, 2012). Τέλος αξίζει να αναφερθεί πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας συνέβαλαν στην ανάπτυξη του εθελοντισμού (Ziakas & Boukas, 2012).

Αντίστοιχα το Πεκίνο, στο οποίο πραγματοποιήθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες το 2008, ευνοήθηκε όπως η Αθήνα σε πολλαπλά επίπεδα. Έτσι δημιουργήθηκαν από την αρχή, αναδιαμορφώθηκαν και ανακαινίστηκαν κάποιες υπάρχουσες αθλητικές εγκαταστάσεις (Jinxia & Mangan, 2013). Για παράδειγμα το Bird's Nest μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες συνέχιζε να λειτουργεί ως θεματικό πάρκο για δυο χειμερινούς μήνες ενώ πλέον αποτελεί δημοφιλή χώρο επίσκεψης των τουριστών ειδικά από τότε που αναδείχθηκε ως το κυριότερο αρχιτεκτονικό έργο εκτός της Ευρώπης (International Olympic Committee, 2019). Ακόμη κατασκευάστηκαν καινούργιες υποδομές (Jinxia & Mangan, 2013), καινούργιο συγκοινωνιακό δίκτυο δημόσιων μέσων μεταφοράς, καινούργιος αυτοκινητόδρομος και καινούργιο αεροδρόμιο (Liu, Broom & Wilson, 2014). Τα παραπάνω έργα ειδικά οι νέες υποδομές συνέβαλαν ουσιαστικά στην αναβάθμιση των υποβαθμισμένων τόπων, στην αισθητική βελτίωση της χώρας, αλλάζοντας και επηρεάζοντας την εικόνα της χώρας θετικά (Liu et al., 2014; Jinxia & Mangan, 2013).

Επιπλέον οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Πεκίνο συνέβαλαν στην ανάπτυξη της αλληλεγγύης, της αλληλοβοήθειας και του εθελοντισμού (Jinxia & Mangan, 2013) και ο κόσμος ήρθε σε επαφή και γνώρισε την κουλτούρα, τον πολιτισμό, τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα των Κινέζων (Liu et al., 2014; Luo & Huang, 2013). Τέλος το Πεκίνο επωφελήθηκε και περιβαλλοντικά καθώς υιοθετήθηκαν πράσινοι τρόποι και αναπτύχθηκε η ευφορία (Karlanidou, 2012). Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η μείωση εκπομπής του διοξειδίου του άνθρακα από τη χρήση των αυτοκινήτων, η αντικατάσταση των βενζινοκίνητων αυτοκινήτων

με ηλεκτρικά, η ελαχιστοποίηση της χρήσης πλαστικών σακουλιών και η δημιουργία επιπλέον πράσινων χώρων (Liu et al., 2014; Jinxia & Mangan, 2013).

Επίσης το Λονδίνο, όπου πραγματοποιήθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2012 γνώρισε παρόμοια ανάπτυξη με την Αθήνα και το Πεκίνο. Αναλυτικότερα εκτός από τη δημιουργία νέων αθλητικών χώρων ή την ανακαίνιση παλαιών, στο Λονδίνο αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι υποβαθμισμένες περιοχές του, οι οποίες εξοπλίστηκαν με ισχυρότερο σύστημα υγείας και εκπαίδευσης (Davies, 2012), βελτιώθηκε το οδικό δίκτυο, συγκροτήθηκαν πράσινοι χώροι και γενικότερα βελτιώθηκε η αισθητική πλευρά της χώρας (Thompson, Lewis, Greenhalgh, Smith, Fahy & Cummins, 2015). Επιπλέον αυξήθηκε ο εθελοντισμός (Lockstone-Binney et al., 2018) και αναπτύχθηκε σημαντικά η αειφόρα, με τη μείωση των βλαβερών εκπομπών στην ατμόσφαιρα, τη διαχείριση των αποβλήτων και του μολυσμένου εδάφους και την υιοθέτηση περιβαλλοντικών συνηθειών και συνείδησης από τους πολίτες (Samuel & Stubbs, 2013).

2.8. Η εξέλιξη των ποδοσφαιρικών γηπέδων στην Ευρώπη

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην αρχιτεκτονική και την οικονομία δεν άφησαν ανεπηρέαστο το χώρο των αθλητικών εγκαταστάσεων και ιδιαίτερα των ποδοσφαιρικών γηπέδων. Προς τα τέλη του 19ου αιώνα παρουσιάστηκε στη Βρετανία ένα εξειδικευμένο και σύγχρονο γήπεδο, εξοπλισμένο με νέα είδη τεχνολογίας. Αυτά χαρακτηρίστηκαν ως μεταμοντέρνα γήπεδα. Ξεκινώντας, όμως την παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης των ποδοσφαιρικών γηπέδων στην Ευρώπη θα γίνει πρωτίστως αναφορά στα γήπεδα πρώτης γενιάς, των οποίων η εμφάνιση συνδέθηκε με την εκ βιομηχανοποίηση. Επίσης επιρροή άσκησε και η βελτίωση των μεταφορών με τη δημιουργία του πρώτου τοπικού σιδηρόδρομου το 1860, το οποίο συνέβαλε καθοριστικά στη μεταφορά των φιλάθλων από και προς το γήπεδο (Paramio et al., 2008). Έτσι κάποιοι σύλλογοι μεταφέρθηκαν σε πιο απομακρυσμένους χώρους, κοντά σε όμορφες τοποθεσίες. Η Preston North End FC ήταν η πρώτη στη Βρετανία αλλά και παγκοσμίως που έφτιαξε το πρώτο σύγχρονο στάδιο το 1875, μεταφερόμενη από το Moor Park στο Deepdale (Crilly, Coxon, Annett, Stead & Reid, 2000).

Επειδή η κατασκευή των γηπέδων επηρεάστηκε από την εκβιομηχάνιση όπως προαναφέρθηκε, η αρχιτεκτονική και το στυλ σχεδιασμού των αθλητικών εγκαταστάσεων ήταν επίσης επηρεασμένα από την αρχιτεκτονική και το σχεδιασμό των εργοστασίων. Αυτό σήμαινε πως αποτελούσαν γρήγορες και φθηνές κατασκευές με μικρή χωρητικότητα αν και

σχεδιαζόντουσαν για να φιλοξενήσουν περισσότερα του ενός αθλήματα με το ποδόσφαιρο να βρίσκεται στο επίκεντρο και τον στίβο να το ακολουθεί. Οι αθλητικές εγκαταστάσεις πρώτης γενιάς δεν έδιναν έμφαση στην άνεση και τη φιλοξενία και δεν υπήρχε σαν στόχος η αύξηση της προσέλευσης του κοινού. Η συγκεκριμένη και περιορισμένη χρήση των γηπέδων οδηγούσε τους συλλόγους σε οικονομικό αδιέξοδο (Szymanski & Kuypers, 1999). Μετά από κάποια χρόνια ορισμένοι ηγέτες των συλλόγων, κατά βάση επιχειρηματίες εισήγαγαν καινοτόμα στοιχεία στα γήπεδα με τις οδηγίες των μηχανικών και αρχιτεκτόνων με απώτερο σκοπό να αυξηθούν τα οικονομικά έσοδα. Σταδιακά άρχισαν να αναβαθμίζονται οι υπηρεσίες και οι χώροι ώστε να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο. Σε αντίθεση με τα βρετανικά γήπεδα, τα γερμανικά και τα ιταλικά εξαρχής είχαν αθλητικές πίστες γύρω του ποδοσφαίρου με αποτέλεσμα τη δημιουργία ταρατσών και επομένων την αύξηση της χωρητικότητας των γηπέδων και των χρημάτων που λάμβαναν οι ομάδες από τη λειτουργία τους (Paramio et al., 2008).

Μετά το 1885 ειδικά στην Αγγλία το ποδόσφαιρο αποτελούσε επάγγελμα και οι παίκτες των ομάδων πληρώνονταν. Έτσι άρχισε να αποκτά μεγαλύτερη φήμη και ενδιαφέρον το ποδόσφαιρο του οποίου τους αγώνες άρχισε να παρακολουθεί από κοντά όλο και περισσότερος κόσμος. Ιδιαίτερα αγαπητοί στο κοινό ήταν οι αγώνες του πρωταθλήματος, οι οποίοι παρείχαν σίγουρο εισόδημα στις ομάδες (Szymanski & Kuypers, 1999). Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να πρέπει οι σύλλογοι να παρέχουν οικονομικά κίνητρα και στους παίκτες για να παραμείνουν στις ομάδες κατοχυρώνοντας τη συμφωνία τους μέσω συμβολαίων. Επίσης έπρεπε να τους εξασφαλίσουν καλύτερες σε ποιότητα εγκαταστάσεις και για αυτό ξεκίνησαν οι αλλαγές ή οι μεταφορές σε άλλους αθλητικούς χώρους. Επίσης λόγω των πρόχειρων και οικονομικών κατασκευών κυρίως από ξύλο σημειώθηκαν κάποια ατυχήματα, τα οποία σε συνδυασμό με τα φαινόμενα βίας που παρατηρούνταν στα γήπεδα απομάκρυναν πολύ κόσμο από αυτά. Άρα εκτός από την άνεση στα γήπεδα της πρώτης γενιάς έλειπε και η ασφάλεια (Paramio et al., 2008).

Τα επόμενα γήπεδα που χτίστηκαν, αυτά της δεύτερης γενιάς στήνονταν με βάση κάποιους κανόνες ασφαλείας, όπως ήταν για παράδειγμα η αντικατάσταση του ξύλου με σκυρόδεμα και χάλυβα. Νέα γήπεδα με ασφάλεια, άνεση και αισθητική άρχισαν να οικοδομούνται. Βέβαια ορισμένοι σύλλογοι συνέχιζαν να ζορίζονται οικονομικά και για αυτό άρχισαν να δραστηριοποιούνται και να χρησιμοποιούν νέες στρατηγικές εσόδων, όπως ήταν η πώληση προγραμμάτων παροχής βασικών υπηρεσιών φιλοξενίας τις ημέρες των αγώνων. Βέβαια οι τιμές ήταν χαμηλές, επομένως και τα έσοδα μικρά. Κατά βάση η χρηματοδότηση

των νέων γηπέδων στηριζόταν είτε σε εταιρείες περιορισμένης ευθύνης ή σε πλούσιους ανθρώπους. Πρόεδροι όπως για παράδειγμα οι Santiago Bernabeu, Vicente Calderon και Frances Miro διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο στην αναδιαμόρφωση των γηπέδων Chamartin, Manzanares και Nou Camp, αντίστοιχα εξασφαλίζοντας τραπεζικά δάνεια και κεφάλαια από δημόσιες αρχές (Paramio et al., 2008).

Χρηματοδοτήσεις παρείχαν και ιδιώτες, κυρίως επιχειρηματίες στο χώρο της ζυθοποιίας. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν ο Norris, ο οποίος έδωσε χρήματα για τα γήπεδα Highbury και Old Trafford. Συγκεκριμένα έδωσε 125.000 λίρες για το Highbury και 60.000 λίρες για το Old Trafford. Βέβαια όπως παρατηρήθηκε στη συνέχεια το Old Trafford επέφερε περισσότερα χρέη παρά κέρδη, τα οποία πληρώθηκαν σε βάθος 41 ετών. Σε αυτή την περίοδο σημαντικό ρόλο στη δομή και τη λειτουργία των γηπέδων διαδραμάτισαν διάφοροι πόλεμοι. Αν και οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις για τις χώρες που εμπλέκονταν στους πολέμους ήταν αρκετές οι ποδοσφαιρικοί αγώνες τράβηξαν το ενδιαφέρον των ανθρώπων. Ουσιαστικά μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο άρχισαν να ανθίζουν τα γήπεδα δεύτερης γενιάς (Paramio et al., 2008). Σωτήρια αποδείχθηκε η χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος, η οποία επέτρεψε την αύξηση της χωρητικότητας και την παροχή άνεσης και ασφάλειας τόσο στους θεατές όσο και στους παίκτες των ομάδων. Ακόμη στα γήπεδα δεύτερης γενιάς, τα καθίσματα ήταν πιο άνετα, είχαν μεγαλύτερη κάλυψη, υπήρχαν ξεχωριστές τουαλέτες για άνδρες και γυναίκες όπως επίσης φτιάχτηκαν πολλά καταστήματα για φαγητό και αναψυκτικά (John & Sheard, 2001).

Στη χώρα της Ισπανίας, άργησαν να συμβούν τα παραπάνω αν ληφθεί υπόψιν πως η εμπορευματοποίηση των γηπέδων πρωτοξεκίνησε τον 20ο αιώνα εκεί. Η Ισπανία έκτισε το πρώτο εξειδικευμένο γήπεδο την περίοδο που άλλες χώρες ήδη είχαν περάσει στα γήπεδα δεύτερης γενιάς με μεγάλη επιτυχία. Πριν το 1928 ελάχιστες ισπανικές ομάδες έπαιζαν στα δικά τους γήπεδα, όπως η Μπαρτσελόνα ενώ άλλες πλήρωναν ενοίκιο, όπως η Ρεάλ Μαδρίτης. Το Athletic Club Bilbao ήταν το πρώτο σύγχρονο γήπεδο ποδοσφαίρου (San Mames) το 1913 αλλά χωρούσε 10.000 άτομα. Επίσης αποτελούνταν από δύο μεγάλες κερκίδες αν και μόνο η μία ήταν σκεπασμένη. Τελικά μετά το 1920 οι ισπανικές ομάδες άρχισαν να προπονούνται σε σύγχρονα και μεγάλα γήπεδα. Για παράδειγμα η Barcelona FC μεταφέρθηκε στο Les Corts το 1922 με χωρητικότητα 30.000 ατόμων και η Ρεάλ Μαδρίτης στο Chamartin με χωρητικότητα 15.000 ατόμων το 1924. Αν και αναβαθμίστηκαν οι ομάδες και πάλι αυτά τα γήπεδα είχαν μικρή χωρητικότητα σε σύγκριση με τα βρετανικά, γεγονός που επηρέαζε και τα έσοδά τους. Δυστυχώς με το ξέσπασμα του ισπανικό εμφύλιου πολέμου το χρονικό διάστημα 1936 –1939, το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο σταμάτησε και επανήλθε μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Μάλιστα εκείνη την περίοδο πολλά γήπεδα καταστράφηκαν, όπως ήταν για παράδειγμα το γήπεδο Chamartin της Real Madrid και το Metropolitanο της Atletico Madrid. Στη Βρετανία, οι ποδοσφαιρικοί αγώνες επανήλθαν το 1946 αλλά με περιορισμούς. Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιούνταν η μισή χωρητικότητα των γηπέδων για να διευκολυνθεί η εκκένωση σε περίπτωση που χρειαστεί ενώ κάποια γήπεδα υπέστησαν σοβαρές ζημιές από βόμβες, όπως τα γήπεδα Old Trafford και Highbury (Paramio et al., 2008).

Τα γήπεδα τρίτης γενιάς εμφανίστηκαν μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όποτε επανήλθαν και τα ευρωπαϊκά πρωταθλήματα. Η Βρετανία κράτησε και συντήρησε τα υπάρχοντα γήπεδά της και τρία νέα κατασκευάστηκαν τις χρονολογίες 1945 και 1987 (Aucok, 2003) ενώ οι ισπανικές ομάδες (Μπαρτσελόνα και Ρεάλ Μαδρίτη), συνήθιζαν να αλλάζουν συχνά γήπεδα. Ωστόσο σε κάποιες χώρες δημιουργήθηκαν τρίτης γενιάς γήπεδα, τα αποκαλούμενα μοντέρνα γήπεδα. Η Μπαρτσελόνα μεταφέρθηκε στο Nou Camp το 1957 και η Ρεάλ Μαδρίτης το 1947, στο Chamartin, το οποίο στη συνέχεια λόγω του προέδρου του μετονομάστηκε σε Santiago Bernabeu. Το Santiago Bernabeu δημιουργήθηκε με αφορμή το μικρό αριθμό μελών της ομάδας και κατά συνέπεια τα μειωμένα έσοδα. Το Santiago Bernabeu, σχεδιάστηκε από τους Alemany και Munoz Monasterio, χωρούσε 75.342 άτομα, είχε 4.400 σκεπασμένα καθίσματα, 20.000 μη σκεπασμένα και 50.000 όρθιες θέσεις (Tojo, 2004). Η ιστορία έδειξε πως αυτό το γήπεδο επηρέασε θετικά την οικονομική, κοινωνική και αθλητική εικόνα της Ρεάλ Μαδρίτης και αύξησε τα εγγεγραμμένα μέλη της από 6.254 που ήταν το 1944 σε 41.490 το 1951. Το 1951 στο γήπεδο προστέθηκε μια τρίτη κερκίδα και αύξησε τη χωρητικότητά του στα 100.000 άτομα. Παρόμοια πορεία ακολούθησε και η Barcelona FC στο γήπεδο Nou Camp το 1957 (Paramio et al., 2008).

Τα ποδοσφαιρικά γήπεδα τρίτης γενιάς είχαν μέσα νέο τεχνολογικό εξοπλισμό και πρωτόγνωρους σχεδιασμούς. Παρείχαν ασφάλεια, άνεση, καθαριότητα και ήταν προσιτά ακόμη και για οικογένειες (John & Sheard, 2001). Ένα σημαντικό τεχνολογικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε στα γήπεδα τρίτης γενιάς ήταν οι προβολείς, οι οποίοι επέτρεψαν την επέκταση του ωραρίου λειτουργίας. Βέβαια όλα αυτά οδήγησαν και στην αύξηση των τιμών του εισιτηρίου, το οποίο ωστόσο και πάλι ήταν σε χαμηλή τιμή (Heatley & Mason, 2004). Τα επόμενα χρόνια τα έσοδα των συλλόγων αυξήθηκαν και μέσα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα και την εμπορευματοποίηση. Το 1966 η Manchester United πρώτο χρησιμοποίησε τα executive boxes στο Old Trafford. Έτσι άρχισαν οι σύλλογοι να παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες φιλοξενίας τις ημέρες που προηγούνται των αγώνων ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκαν και άλλο οι τιμές των εισιτηρίων (Paramio et al., 2008).

Το χρονικό διάστημα 1970-1980 το ποδόσφαιρο επηρεάστηκε αρνητικά κυρίως εξαιτίας της ανεπαρκούς συντήρησης, του σχεδιασμού και κάποιων δυσάρεστων γεγονότων που συνέβησαν στα γήπεδα μεταξύ των οπαδών των αντίπαλων ομάδων που χρειάστηκε μέχρι και αστυνομία. Κάποιες τραγωδίες έλαβαν χώρα στα γήπεδα Ibrox Park, Heysel, Bradford και Hillsborough και οδήγησαν στην ανάγκη για τη δημιουργία μέτρων για την ασφάλεια και την προστασία. Έτσι από τα μοντέρνα γήπεδα περνάμε στα μεταμοντέρνα γήπεδα, στα οποία σημασία δινόταν στην ασφάλεια εντός και εκτός του γηπέδου. Αυτό οδήγησε στην κατεδάφιση περιπτέρων, στην αρίθμηση των καθισμάτων, την αφαίρεση των περιμετρικών περιφράξεων και τον έλεγχο των εισερχόμενων (Bale, 1993). Επίσης μειώθηκε η χωρητικότητα των γηπέδων. Η Βρετανία εκσυγχρονίστηκε γρήγορα σε σύγκριση με την Ισπανία, στην οποία η εκσυγχρόνιση ξεκίνησε με το παγκόσμιο κύπελλο του 1982 σε 17 γήπεδα, των πιο μεγάλων ομάδων. Επιπλέον στην Ισπανία χτίστηκε το Nuevo Zorrilla, το οποίο χωρούσε 26.512 άτομα. Γενικότερα αυτός ο εκσυγχρονισμός δημιούργησε χρέη και οι ισπανικοί σύλλογοι γνώρισαν ουσιαστική αλλαγή την περίοδο που αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως Stadia Revolution, που θεωρείται πως έφτασαν κοντά στο επίπεδο των Βρετανών (Campos, 2005).

2.9. Η αθλητική εγκατάσταση «Santiago Bernabéu»

Όπως αναφέρεται στην επίσημη σελίδα της Real Madrid, τη χρονολογία 1943, ο Σαντιάγο Μπερναμπέου εκλέχθηκε ως πρόεδρος της ομάδας και αμέσως έθεσε σε εφαρμογή τα σχέδιά του για την οικοδόμηση ενός σταδίου ικανού να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις ενός ολοένα και πιο δημοφιλούς αθλήματος και ενός συλλόγου που γνώριζε αδιάκοπη εξέλιξη. Δεχόμενος τη βοήθεια των μελών του συλλόγου και των φιλάθλων, οι οποίοι αγόραζαν εισιτήρια διαρκείας ο σύλλογος προέβη στην κατασκευή του καινούργιου Estadio de Chamartín στις 14 Δεκεμβρίου του 1947. Έκτοτε το Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε έναν εμβληματικό αθλητικό χώρο σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη συνέχεια τη χρονολογία 1952, εκτελέστηκαν και άλλες εργασίες με σκοπό να αυξηθεί η χωρητικότητα του γηπέδου όπως και να εκσυγχρονιστεί. Τελικά το 1955, ο σύλλογος με ομοφωνία κατέληξε στο γεγονός πως το συγκεκριμένο γήπεδο πρέπει να μετονομαστεί και να λάβει το όνομα του προέδρου.

Το 1957, η αθλητική εγκατάσταση Santiago Bernabéu θεωρήθηκε το καλύτερα φωτισμένο στάδιο στον κόσμο. Εκείνη τη χρονιά σε αυτό πραγματοποιήθηκε ο πρώτος από τους συνολικά τέσσερις τελικούς του ευρωπαϊκού κυπέλλου. Στις 30 Μαΐου, η Ρεάλ Μαδρίτης πήρε τη νίκη από τη Φιορεντίνα με σκορ 2-0. Τα γκολ τα έβαλαν ο Αλφρέντο Ντι Στεφάνο και

ο Φρανσίσκο Γκέντο, και έτσι η ομάδα κατέκτησε το δεύτερο ηπειρωτικό στέμμα στην ιστορία της. Ακολούθως στις 21 Ιουνίου 1964 στο Santiago Bernabéu εκτελέστηκε ο τελικός του ευρωπαϊκού κυπέλλου των εθνών, όπου η Ισπανία νίκησε 2-1 τη Σοβιετική Ένωση. Επίσης στις 28 Μαΐου 1969 σε αυτό φιλοξενήθηκε ο ευρωπαϊκός τελικός ανάμεσα στη Μίλαν και τον Άγιαξ, με τους πρώτους να κερδίζουν με σκορ 4-1. Στις 28 Μαΐου του 1980, εκτελέστηκε και ο τελικός του ευρωπαϊκού κυπέλλου με τη Νότιγχαμ Φόρεστ να κερδίζει 1-0 το Αμβούργο.

Στην αθλητική εγκατάσταση Santiago Bernabéu πραγματοποιήθηκε και το παγκόσμιο κύπελλο το 1982. Για το σκοπό αυτό ο τότε πρόεδρος του συλλόγου, Λουίς ντε Κάρλος προέβη στην ανακατασκευή κάποιων σημείων και στη βελτίωση της εγκατάστασης προσθέτοντας επιπλέον καθίσματα και οικοδομώντας μια οροφή για να προστατεύονται αυτά από τα δέντρα και τα φύλλα. Επιπροσθέτως βελτιώθηκε και ο φωτισμός και αγοράστηκαν σύγχρονοι πίνακες βίντεο της εποχής. Κατά τη διάρκεια του παγκοσμίου κυπέλλου σε αυτό το γήπεδο πραγματοποιήθηκαν όλοι οι αγώνες. Επίσης τη δεκαετία του 90 με το νέο πρόεδρο, Ramón Mendoza, εκτελέστηκαν και άλλες εργασίες βελτίωσης του χώρου με αποτέλεσμα να αλλάξει σε μεγάλο βαθμό η όψη του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού του γηπέδου. Αναλυτικότερα στις κερκίδες, πίσω από τα τέρματα φτιάχτηκαν, τρία ακόμη επίπεδα και τέσσερις πύργοι χτίστηκαν σε κάθε γωνία για να διευκολύνουν την είσοδο και την εκκένωση. Τέλος μια αναδιπλούμενη οροφή τοποθετήθηκε στην ανατολική κερκίδα.

Το 2000, ο πρόεδρος Φλορεντίνο Πέρες, εκσυγχρόνισε σημαντικά τις εγκαταστάσεις του γηπέδου ενώ παράλληλα έχτισε και γραφεία στην πρόσοψη της calle Padre Damián. Οι νέες προσθήκες οδήγησαν σε επανάσταση στην έννοια της χρήσης του σταδίου, μετατρέποντάς το σε περιουσιακό στοιχείο. Ουσιαστικά όταν στο γήπεδο δεν εκτελούνταν αγώνες οι άνθρωποι μπορούσαν να επισκεφτούν το νέο Tour Bernabéu, ποικίλα εστιατόρια και το μεγαλύτερο αθλητικό κατάστημα στον κόσμο. Στις 29 Σεπτεμβρίου 2002, το γήπεδο χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή ενός αθλητικού γεγονότος που δεν είχε σχέση με το ποδόσφαιρο και συγκεκριμένα η Vuelta de España της ποδηλασίας. Το 2007 η αθλητική εγκατάσταση Santiago Bernabéu αναγνωρίστηκε από την UEFA ως Elite Stadium, λαμβάνοντας δηλαδή την υψηλότερη κατηγορία.

Στις 22 Μαΐου 2010 εκτελέστηκε ο τελικός του Champions League, όποτε η Ίντερ Μίλαν κυριάρχησε της Μπάγερν Μονάχου με σκορ 2-0. Ένας ακόμη ιστορικός αγώνας εκτελέστηκε στις 9 Δεκεμβρίου 2018 και συγκεκριμένα ο τελικός του Copa Libertadores με τη Ρίβερ Πλέιτ να κερδίζει 3-1 την Μπόκα Τζούνιορς. Ακόμη στο Santiago Bernabéu έχουν διεξαχθεί δύο

τελικοί διηπειρωτικού κυπέλλου (1960 και 1966) και άλλοι δύο κυπέλλου UEFA (1985 και 1986). Συνολικά στο συγκεκριμένο γήπεδο έχουν εκτελεστεί 36 τελικοί κυπέλλων Ισπανίας.

Το Santiago Bernabéu είναι βαθιά δεμένο με την ιστορία της Ρεάλ Μαδρίτη καθώς σε αυτό πραγματοποιήθηκαν οι πιο ένδοξες στιγμές της ομάδας. Άρα υπάρχει και συναισθηματικό δέσιμο των κατοίκων και κυρίως των οπαδών της Ρεάλ Μαδρίτη με το συγκεκριμένο αθλητικό χώρο, στον οποίο βίωσαν από τα πιο όμορφα συναισθήματα και τις πιο υπερήφανες στιγμές της αγαπημένης τους ποδοσφαιρικής ομάδας. Επίσης το Santiago Bernabéu σύμφωνα με τον πρόεδρο Πέρες αποτελεί μια παγκόσμια επιχείρηση με σημαντικά οφέλη για όλους σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι μετατροπές και η αναδιαμόρφωση που έλαβε το γήπεδο το κατέστησαν μια υπερδύναμη και ένα επιχειρηματικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Λόγω του συναισθηματικού δεσμού που τονίστηκε παραπάνω το συγκεκριμένο γήπεδο δεν είναι απλά μια λειτουργική εγκατάσταση για τη διεξαγωγή αθλητικών αγώνων ποδοσφαίρου αλλά κάτι πολύ παραπάνω. Μπορεί να είναι ένα άψυχο αντικείμενο, το οποίο ωστόσο δημιουργεί πολλά έντονα συναισθήματα σε έμψυχα όντα, δηλαδή τους ανθρώπους (Bale, 2000; Rodriguez Ortega, 2018). Σύμφωνα με το Rodriguez Ortega (2018) το Santiago Bernabéu αποτελεί ένα γεωγραφικό τόπο πολλών και σημαντικών αναμνήσεων, στον οποίο η Ρεάλ Μαδρίτης θέλει δημιουργήσει πάνω του με απώτερο σκοπό να εντάξει την ένδοξη ιστορία του συλλόγου στον εκσυγχρονισμό της. Το Santiago Bernabéu είναι τοποθετημένο στο βόρειο-κεντρικό τμήμα της Μαδρίτης, που θεωρείται στην ουσία μια καλή και συνάμα ακριβή περιοχή της χώρας. Αυτό πολλές φορές χρησιμοποιούνταν για να δικαιολογήσει και την αγορά των ακριβότερων παιχτών από τη μεριά της ομάδας της Ρεάλ Μαδρίτη (Rodriguez Ortega, 2018).

Η διεθνής κυριαρχία της Ρεάλ Μαδρίτης παρατηρήθηκε περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1950, μετά τη συνεχόμενη κατάκτηση των πέντε πρώτων ευρωπαϊκών κυπέλλων με μια ομάδα αποτελούμενη και από τους φοβερούς Francisco Gento, Ferenc Puskás και πάνω απ' όλα τον Alfredo Di Stefano. Το Santiago Bernabéu ήταν υπό το Chamartín Club, το οποίο προκειμένου να ξεπεράσει τις οικονομικές δυσχέρειες του τη δεκαετία του 1940 αποφάσισε την παγκόσμια επέκταση του γηπέδου. Για να καταφέρει να το αναδιαμορφώσει αναγκάστηκε να πάρει αρκετά δάνεια καθώς στοίχησε αρκετά χρήματα η κατασκευή της. Με αυτόν τον τρόπο και με αυτές τις αλλαγές το γήπεδο Santiago Bernabéu μετατράπηκε στο μεγαλύτερο γήπεδο της Ευρώπης. Αυτό σε συνδυασμό με τις αθλητικές επιτυχίες της ομάδας της Ρεάλ Μαδρίτης οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού των εγγεγραμμένων μελών της ομάδας από 6254 που ήταν το 1944 σε 23.491 το 1948, δηλαδή ένα έτος αφού εγκαινιάστηκε το Chamartín, και σε 41.490 το 1951. Επίσης το 1950 προστέθηκε μια ακόμη βαθμίδα κερκίδων αυξάνοντας

τη χωρητικότητα του γηπέδου σε σχεδόν 100.000 άτομα (Paramio, Buraimo & Campos, 2008; Rodriguez Ortega, 2018). Ουσιαστικά η ποδοσφαιρική ανάπτυξη της Ρεάλ Μαδρίτης ήταν στενά συνδεδεμένη με την οικονομική της ανάπτυξη, δεδομένου ότι σε σχετικά ελάχιστα έτη ο προϋπολογισμός και τα έσοδά αυξήθηκαν κατά τέσσερις φορές (Calleja, 2021).

Η φήμη του σταδίου και της ομάδας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αυξήθηκε σε σημαντικό βαθμό με το ευρωπαϊκό κύπελλο του 1966. Τότε εδραιώθηκε και η ιδέα πως η Ρεάλ Μαδρίτης τάσσεται υπέρ του φραγκικού καθεστώτος. Με βάση αυτή την ιδέα οι συνεχείς επιτυχίες της Ρεάλ Μαδρίτη συνδέονταν σε σημαντικό ποσοστό με τη μέθοδο, την οποία χρησιμοποιούσε η πολιτική εξουσία ώστε να χειραγωγήσει τις εγχώριες διοργανώσεις και να ευνοηθεί η ομάδα. Έτσι σε αυτό το πλαίσιο η οικονομική και η αγωνιστική εξέλιξη της ομάδας διεθνώς σχετίστηκε με φραγκικές ιδεολογίες. Αν και η πλειοψηφία των προέδρων της Ρεάλ Μαδρίτη τάσσονταν υπέρ της εξουσίας που διοικούσε, είναι ανυπόστατο να ειπωθεί πως η επιτυχημένη ιστορία της Ρεάλ Μαδρίτη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε αυτό. Όμως μπορεί να ειπωθεί πως η διεθνής επιτυχία της Ρεάλ Μαδρίτη αποτέλεσε σημαντικό μέσο για το φραγκικό καθεστώς ώστε να πουλήσει την ιδέα μιας σύγχρονης και ανεκτικής Ισπανίας. Ουσιαστικά η Ρεάλ Μαδρίτης μετατράπηκε σε ένα περιουσιακό στοιχείο, ισχυρό για τη ψυχαγωγία του κόσμου και αυτό μπορούσε το διδακτορικό καθεστώς να το εκμεταλλευτεί πουλώντας την στο εξωτερικό ως παράδειγμα (Rodriguez Ortega, 2018).

Το έτος 1959, η φραγκική κυβέρνηση με διάφορες δράσεις και σχέδια ανάπτυξης προσπάθησε να εξελίξει την οικονομία της Ισπανίας. Σε αυτές τις δράσεις στο επίκεντρο τέθηκε ο τουρισμός αλλά και οι επιτυχίες της Ρεάλ Μαδρίτης. Έτσι η αθλητική εγκατάσταση Santiago Bernabéu δεν ήταν μόνο άμεσα συνυφασμένη με ένδοξο παρελθόν της Ρεάλ Μαδρίτης, αλλά και με την ίδια τη χώρα, δηλαδή την Ισπανία, ως εθνική ομάδα και χώρα. Εκείνη την εποχή η πολιτική εξουσία χρησιμοποίησε τη Ρεάλ Μαδρίτη για να αυξήσει τη φήμη της παγκοσμίως. Αν και στη συνέχεια το χρονικό διάστημα 1975-1982 προκλήθηκαν πολιτικές αναταράξεις και μεταβάσεις προς το δημοκρατικό καθεστώς το διοικητικό συμβούλιο της Ρεάλ Μαδρίτης, το Santiago Bernabéu ήταν πάντα επίκαιρο (Alabarces, Tomlinson & Young, 2001).

2.9.1. Φωτισμός και γλοοτάπητας στο Santiago Bernabeu

Το Santiago Bernabeu έχει υποστεί αρκετές ανακατασκευές από τότε που πρώτο χτίστηκε με βάση τις νομοθεσίες και τους στόχους της ομάδας που το διαχειριζόταν. Όπως αναφέρουν οι Gomez, Seron, Aporta και Gutierrez (2005) η τελευταία σημαντική αλλαγή

σχεδιάστηκε το 2003 από τη μελέτη των αρχιτεκτόνων Lamela. Τότε ο στόχος ήταν το Santiago Bernabeu να αναβαθμιστεί τόσο ώστε να μπορεί να συμπεριληφθεί στα καλύτερα ποδοσφαιρικά γήπεδα και να βαθμολογηθεί με πέντε αστέρια. Οι αλλαγές που αποφασίστηκαν αφορούσαν την δημιουργία μιας καινούργιας ανατολικής πλευρικής πρόσοψης, στην οποία θα τοποθετούνταν το θεωρείο του προέδρου, η ζώνη του τύπου, τα γραφεία, τα αποδυτήρια, περισσότερες ζώνες VIP και εστιατόρια ενώ επίσης θα αυξανόντουσαν τα καθίσματα των θεατών κατά 2000. Κατά τη διαδικασία σχεδιασμού των περιγραφόμενων αλλαγών το ενδιαφέρον κέντρισε το πρόβλημα του φωτός. Ειδικότερα επισημάνθηκε πως σε συγκεκριμένες ώρες της ημέρας το άμεσο ηλιακό φως θα ενοχλούσε στα μάτια τους θεατές αλλά και το προεδρικό θεωρείο. Επίσης, εντοπίστηκε πως σε συγκεκριμένα σημεία της αγωνιστικής περιοχής του γηπέδου το γρασίδι λάμβανε περιορισμένο ηλιακό φως με αποτέλεσμα να χαλάει πολύ γρήγορα και να πρέπει να αντικατασταθεί με νέο αρκετές φορές το χρόνο, ειδικά την εποχή του χειμώνα. Για την αντιμετώπιση των θεμάτων του ηλιακού φωτός οι αρχιτέκτονες που ανέλαβαν την κατασκευή πρότειναν κάποια συστήματα ομπρελών και αναδιαμορφώσεις στο εξωτερικό κάλυμμα του γηπέδου. Για να μπορέσουν να προτείνουν αποτελεσματικές λύσεις οι αρχιτέκτονες προχώρησαν στην χρήση ενός εργαλείου για την προσομοίωση του αποτελέσματος με ορθούς φυσικούς αριθμούς για την πρόσπτωση του ήλιου.

Οι αλγόριθμοι που χρησιμοποίησαν οι μελετητές για την προσομοίωση όφειλαν να είναι προβλεπτικοί και αυτό σημαίνει ότι έπρεπε να αποδεικνύουν ότι τα δεδομένα είναι ορθά. Στην έρευνά τους συνέλαβαν και άλλες επιστημονικές ειδικότητες όπως ιατροί, ψυχολόγοι της αντίληψης και επιστήμονες της πληροφορικής. Οι τελευταίοι συνέβαλαν καθοριστικά στη δημιουργία προσομοιώσεων στον υπολογιστή ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκαν μετρήσεις των απαραίτητων φυσικών μεγεθών και αξιοποιήθηκαν συσκευές για την απόκτηση εικόνων πραγματικών σκηνών. Ουσιαστικά δύο ήταν τα βασικά εργαλεία της μελέτης, το φυσικό περιβάλλον προσομοίωσης και τα πειραματικά στοιχεία. Όλη η ερευνητική ομάδα έφτιαξε ένα προσομοιωτικό περιβάλλον εργασίας των σύνθετων ή πολυσύνθετων εσωτερικών και εξωτερικών περιβαλλόντων. Οι μελετητές έδωσαν σημασία τόσο στα ποσοτικά όσο και στα ποιοτικά αποτελέσματα.

Συνεχίζοντας οι Gomez et al. (2005) χρησιμοποίησαν μοντέλα ανάκλασης φωτός και προχώρησαν στην προσομοίωση της μεταφοράς του φωτός. Για να πραγματοποιηθεί αυτό σωστά έπρεπε να προσημειωθεί με σαφήνεια και λεπτομέρεια η μεταφορά της φωτεινής ενέργειας στα επιλεγμένα μέσα με περίπλοκες γεωμετρίες. Έπειτα συγκροτήθηκαν

φωτορεαλιστικές συνθετικές εικόνες ενώ σε εργαστηριακό χώρο εκτελέστηκαν αξιολογήσεις σχετικά με την διασπορά του φωτός στο χώρο, τη φασματική συμπεριφορά των πηγών του, την ανάκλαση και τη μετάδοση υλικών, την απορρόφηση και την εκπομπή των υλικών. Όταν ολοκληρώθηκαν αυτά έπρεπε να αξιολογηθεί η προσομοίωση συγκριτικά με την πραγματικότητα μέσα από υποκειμενικές και αντικειμενικές μετρήσεις. Στην υποκειμενική αξιολόγηση παραδόθηκαν σε διαφορετικούς παρατηρητές προσομοιωμένες εικόνες, τις οποίες κλήθηκαν να συσχετίσουν με αληθινά τοπία. Στην αντικειμενική αξιολόγηση συσχετίστηκαν προσομοιωμένες εικόνες αληθινών τοπίων με εικόνες που έχουν τραβηχτεί από αληθινά τοπία.

Με βάση τα παραπάνω οι Gomez et al. (2005) προχώρησαν στην μελέτη και αξιολόγηση του γηπέδου Santiago Bernabeu. Αρχικά πραγματοποίησαν προσομοίωση του καινούργιου προεδρικού θεωρείου. Για το σκοπό αυτό συγκροτήθηκαν μοντέλα ποικίλων διαμορφώσεων των καλυμμάτων, των ομπρελών και της διάταξης των σειρών του επικείμενου θεωρείου. Μετά κάποιιοι παρατηρητές διερεύνησαν τη θάμβωση διάφορων σειρών ενώ για το φωτισμό της σκηνής αξιοποιήθηκε το μοντέλο του ήλιου και της ατμόσφαιρας των Preetham, Shirley και Smits (1999). Σε δεύτερη φάση προσομοιώθηκε η ηλιακή ακτινοβολία του γρασιδιού προκειμένου να βρεθεί λύση στο περιορισμένο ήλιο που υπάρχει στη μεριά του γρασιδιού του γηπέδου. Έτσι τους δύσκολες μήνες, που το γρασίδι ξεραίνεται και χρειάζεται αλλαγή χωρίς ήλιο, δηλαδή το Δεκέμβριο, τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο μέσα από εικόνες με διαφορά μεταξύ τους 30 λεπτών μετρήθηκε η διαμόρφωση του καλύμματος για τέσσερες μέρες. Όταν ολοκληρώθηκαν όλες οι διαδικασίες και συλλέχθηκαν όλα τα απαραίτητα στοιχεία επιβεβαιώθηκε τι πρέπει να γίνει για να διατηρείται το γρασίδι όσο το δυνατόν περισσότερο καιρό ζωντανό. Ειδικότερα αποφασίστηκε πρόσπτωση άμεσου ηλιακού φωτός στα δύσκολα σημεία του το Δεκέμβριο, τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο.

2.9.2. Αξιοποίηση του Santiago Bernabéu

Το Santiago Bernabéu μετατράπηκε στο τρίτο μουσείο με τις περισσότερες επισκέψεις στη Μαδρίτη, μετά το Museo del Prado, που εμπεριέχει φημισμένες δημιουργίες των Diego de Velázquez και Francisco de Goya και το Μουσείο Reina Sofía, που εμπεριέχει διάσημα έργα τέχνης όπως τη Γκουέρνικα του Πικάσο όπως και άλλων καταξιωμένων καλλιτεχνών σε διεθνές επίπεδο. Ακόμη το μουσείο Santiago Bernabéu επισκέπτηκαν περισσότεροι άνθρωποι από ότι το μουσείο Thyssen, φτάνοντας τους ένα εκατομμύριο επισκέπτες ανά έτος (Ocaña-Ruiz, 2015, όπως αναφ. Rodriguez Ortega, 2018). Επιπροσθέτως, η Ρεάλ Μαδρίτης αποτελεί

έναν από τους κυρίαρχους λόγους που οι τουρίστες ταξιδεύουν στην Ισπανία καθώς το Santiago Bernabéu, τόσο το γήπεδο όσο και το μουσείο, προσελκύει το 9,7% των συνολικών επισκεπτών της χώρας. Αναλυτικότερα το 55% των επισκεπτών προέρχεται από το εξωτερικό, το 70% από την Ευρώπη και το υπόλοιπο από χώρες όλου του κόσμου (Torres, Mosquera, Péré & Vivas, 2015).

Ακόμη σε ημέρες που διεξάγονται αγώνες το Santiago Bernabéu έχει μεταμορφωθεί σε έναν πολυεθνικό χώρο καθώς ταξιδεύουν τουρίστες από παντού για να δουν τους Cristiano Ronaldo, Karim Benzema, Gareth Bale και Marcelo (Rodriguez Ortega, 2018). Μάλιστα σύμφωνα με τον Iglesias (2016) οπαδοί από 30 διαφορετικές χώρες και εθνικότητες του κόσμου παρακολούθησαν των αγώνα που πραγματοποιήθηκε μεταξύ της Real Madrid και της Celta de Vigo. Η εμπειρία της Ρεάλ Μαδρίτης αποτελείται από την παρακολούθηση ενός ζωντανού αγώνα ενώ στο ίδιο χώρο μπορείς να μάθεις για την ιστορία του καθώς και να φας σε κάποιο από τα μαγαζιά που στεγάζονται εντός του ποδοσφαιρικού γηπέδου. Όλα αυτά δείχνουν πως Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε ένα καθημερινό κέντρο ψυχαγωγίας, δηλαδή έναν λειτουργικό και αισθητικό χώρο που χαρακτηρίζεται από καινοτόμο σχεδιασμό, ασφάλεια, άνεση, φιλοξενία και προσβασιμότητα. Με αυτόν τον τρόπο το γήπεδο αξιοποιήθηκε εμπορικά και ψυχαγωγικά συμβάλλοντας στην αύξηση των εσόδων της ομάδας αλλά και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Paramio, Buraimo & Campos, 2008). Επιπλέον σημαντικό θεωρήθηκε το γεγονός πως το γήπεδο Santiago Bernabéu ανακατασκευάστηκε ως ένα θεματικό ξενοδοχείο και ένα εμπορικό κέντρο παρέχοντας τους επισκέπτες πολλές και διαφορετικές επιλογές (Costantini, 2016, όπως αναφ. Rodriguez Ortega, 2018).

Το γήπεδο Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε τουριστικό προορισμό προσελκύοντας τόσο ντόπιους όσο και ξένους. Εκτός από το Santiago Bernabéu και τα γήπεδα Camp Nou, Allianz Arena και Old Trafford ακολούθησαν παρόμοια πορεία αναδεικνύοντας τη μοναδικότητα του να βρίσκεσαι σε έναν χώρο που σχετίζεται με πολλά ιστορικά γεγονότα στην ιστορία του ποδοσφαίρου (Paramio et al., 2008). Το χρονικό διάστημα 2000-2006, ο πρόεδρος της Ρεάλ Μαδρίτη Πέρες σχεδίασε την αναδιαμόρφωση του Santiago Bernabéu με απώτερο σκοπό να το μεταμορφώσει σε μια πολυδιάστατη επιχείρηση αυξάνοντας ταυτόχρονα τη φήμη, τα χρήματα και τους χορηγούς της Ρεάλ Μαδρίτης και εκτός των ισπανικών συνόρων (Tojo, 2004). Το ανακατασκευασμένο Santiago Bernabéu συνάβαλε στην προβολή της επιτυχημένης ιστορίας της Ρεάλ Μαδρίτη όπως και στην επισύναψη επαφών με παγκόσμιες, τοπικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διεργασίες (Church & Penny, 2013). Η αλήθεια είναι ότι μετά την αναδιαμόρφωση του γηπέδου, τα έσοδα της Ρεάλ Μαδρίτης εκτοξεύθηκαν καθώς ο πρόεδρος

κατάφερε να εκσυγχρονίσει τον σύλλογο καθιστώντας τον επιχείρηση παγκόσμιου βεληνεκού. Ο σύλλογος μετατράπηκε και σε πάροχο ψυχαγωγίας αλλά και έναν διακρατικό επιχειρηματικό έμπορο στοχεύοντας στην κυριαρχία του ποδοσφαίρου σε παγκόσμιο επίπεδο τόσο στο αθλητικό, αγωνιστικό όσο και στο οικονομικό κομμάτι (Rodriguez Ortega, 2018).

2.10. Μεγιστοποίηση της χρήσης των χώρων του ισπανικού ποδοσφαίρου

Προκειμένου κάποιοι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι να ανταπεξέλθουν οικονομικά στις συνθήκες και τις δυσκολίες που προέκυψαν με την κρίση κάποιων ευρωπαϊκών αγορών τηλεοπτικού ποδοσφαίρου τον 21ο αιώνα δημιουργήθηκαν νέα επιχειρηματικά σχέδια και προτάθηκαν λύσεις με διαφορετικές πηγές εισοδήματος (Crawford, 2004; De Moragas, Kennett & Ginesta, 2013; Ginesta, 2011). Έτσι ξεκίνησαν τα στάδια και τα γήπεδα να αξιοποιούνται για πολλές χρήσεις σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς προκειμένου να υπάρχουν τα μέγιστα έσοδα όλους τους μήνες και όλες τις εποχές (Herstein & Jaffe, 2008; Hemmington, 2007). Ουσιαστικά στην Ισπανία, δημιουργήθηκαν διάφορες στρατηγικές μάρκετινγκ (De Moragas et al., 2013), με τις πιο γνωστές να αφορούν την αναδιαμόρφωση του Camp Nou της Μπαρτσελόνα και του Santiago Bernabeu της Ρεάλ Μαδρίτη. Σύμφωνα με αυτές τις στρατηγικές μάρκετινγκ στις αθλητικές εγκαταστάσεις και τα στάδια εκτός από την παροχή αθλητικού περιεχομένου γεγονότων πρέπει να παρέχεται ποικιλία από εμπορεύματα για τους οπαδούς και τους επισκέπτες. Επίσης αυτά τα δύο γήπεδα θεωρήθηκαν τουριστικοί χώροι (Ginesta, 2017). Σύμφωνα με την UEFA οκτώ ισπανικά στάδια έχουν κατηγοριοποιηθεί στο νούμερο 4 και ανήκουν στους αθλητικούς συλλόγους Real Madrid, FC Barcelona, Valencia CF, RCD Espanyol, Real Sociedad, Atletico de Madrid, Athletic Club de Bilbao και Malaga CF. Τα στάδιά τους αξιοποίησαν αυτοί οι σύλλογοι προκειμένου να ανταποκριθούν επαρκώς στα ενδιαφέροντα των θεατών (Eckstein & Delany, 2002).

Η έξαρση του χουλιγκανισμού ήταν μια αιτία που οδήγησε σε αλλαγές τα αθλητικά γήπεδα προκειμένου να ληφθούν μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης. Αφορμή σε αυτό στάθηκε η τραγωδία στο στάδιο Heysel, κατά τη διάρκεια του τελικού του Ευρωπαϊκού κυπέλλου το 1985, όπου περίπου 38 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και 400 τραυματίστηκαν στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν από τις συγκρούσεις μεταξύ των οπαδών της Liverpool και της Juventus. Σε αυτό ενεπλάκη και η αστυνομία ενώ μέσα στο πλήθος επικρατούσε πίεση, σπρωξίματα και πεσίματα (Elliott & Smith, 1993). Έτσι για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα του ποδοσφαίρου καθιερώθηκαν νόμοι και κανόνες στην Ευρώπη για την

αποτελεσματική αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού και την εξασφάλιση της ασφάλειας των θεατών. Με τη σειρά τους αυτοί οι νέοι νόμοι και κανονισμοί οδήγησαν σε μετατροπές και ανακαινίσεις στα γήπεδα ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μελετήθηκαν περισσότερο τα σχέδια και έγιναν αλλαγές με σκοπό την βελτίωση της ατμόσφαιρας και της απόλαυσης του παιχνιδιού (Giulianotti, 1999). Επομένως αναπτύχθηκαν υπηρεσίες και κατασκευάστηκαν προϊόντα προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η χρήση των γηπέδων (Crawford, 2004). Για παράδειγμα συγκροτήθηκαν πακέτα φιλοξενίας με πολυτελείς σουίτες, catering, γαμήλια πάρτι, teambuilding προγράμματα και άλλα ώστε οι θαυμαστές να έχουν ποικιλία καταναλωτικών εμπειριών, πέρα της παρακολούθησης από κοντά των αγώνων, οι οποίες θα τους μείνουν αξέχαστες και θα προσθέτουν αξία στη ζωή τους (Hemmington, 2007).

Δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι τα αθλητικά γήπεδα ήταν ήδη γνωστά και φημισμένοι τουριστικοί χώροι εξαιτίας της κοινωνικής τους σημασίας (Crawford, 2004). Αυτή η κοινωνική σημασία δημιούργησε ισχυρές σχέσεις δεσίματος και αγάπης με τον τόπο που είναι κατασκευασμένο το γήπεδο (Bale, 1993). Μάλιστα σύμφωνα με το Xifra (2008) σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να ειπωθεί πως υπήρχε μια θρησκευτικού τύπου σχέση μεταξύ των φιλάθλων και του συλλόγου τους. Με αυτή την άποψη συμφωνεί και ο Bale (1993), ο οποίος παράλληλα αποδίδει αυτή τη θρησκευτική σχέση στο ρόλο του γηπέδου στην ιδεολογική εκπαίδευση των οπαδών, η οποία οδήγησε στο να θεωρούν το γήπεδο σα σπίτι τους δένοντάς τους συναισθηματικά με αυτό. Επίσης αξία και σημασία έχει και η ιστορική σημασία του τόπου.

Σύμφωνα με τον Crawford (2004) οι νέες και σύγχρονες εγκαταστάσεις διαφέρουν από του παρελθόντος σε πολλά θέματα, όπως τοποθεσία, χώροι κατασκευής, υλικά κατασκευής, εσωτερική διαρρύθμιση και άλλα. Ουσιαστικά οι αλλαγές σύμφωνα με τον παραπάνω ερευνητή ξεκίνησαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με την πρώτη να αφορά την τοποθεσία κατασκευής αθλητικών χώρων. Ειδικότερα στα παλιά χρόνια συνηθιζόταν τα γήπεδα και τα στάδια να χτίζονται στις αστικές περιοχές, όπου συγκεντρώνεται ο περισσότερος κόσμος. Ωστόσο αυτή η αντίληψη άρχισε σταδιακά να εξαλείφεται και άρχισαν να χτίζονται στάδια και γήπεδα εκτός των πόλεων. Στόχος ήταν η κατασκευή όμορφων, προσεγμένων και άνετων χώρων για την ικανοποίηση των ψυχαγωγικών αναγκών των ανθρώπων. Επίσης στόχος ήταν αυτοί οι χώροι να είναι προσβάσιμοι, αγαπητοί και θελκτικοί και για τις οικογένειες και όχι μόνο για ενήλικες και οπαδούς. Όπως περιγράφει ο Crawford (2004) οι καλύτερες και οι πιο μεγάλες αθλητικές εγκαταστάσεις παρείχαν ιδιωτικά και συνάμα άνετα καθίσματα όπως και τηλεοράσεις με μεγάλες οθόνες. Αυτές οι μεγάλες οθόνες ήταν χρήσιμες γιατί επέτρεπαν

στους θεατές να βλέπουν με μεγαλύτερη ευκρίνεια και πιο κοντά κάποιες φάσεις, επαναλήψεις και γενικότερα πλάνα δράσης. Από αυτά βέβαια δεν έλειπαν και τα διαφημιστικά διαλείμματα.

Όλα τα παραπάνω συνέβαλαν στο να μετατραπούν ακόμη και τα επαγγελματικά αθλήματα σε ανταγωνιστικούς χώρους ψυχαγωγίας με μεγάλη ζήτηση και επιτυχία (Crawford, 2004) και οι αθλητικοί οργανισμοί σε πολυεθνικές που προσέφεραν θεάματα ψυχαγωγικού περιεχομένου (Ginesta, 2011). Για παράδειγμα σύλλογοι σαν τη FC Barcelona έψαχναν να δημιουργήσουν ένα θεματικό πάρκο σε δήμο κοντά στη Βαρκελώνη το 2009, ενώ η Ρεάλ Μαδρίτης το 2017 οραματιζόταν να φτιάξει το Real Madrid Resort Island στο Άμπου Ντάμπι. Έτσι με την κατοχύρωση μιας άψογης ατμόσφαιρας για την κατανάλωση των εμπορικών σημάτων ποδοσφαίρου από τους οπαδούς οι αθλητικοί οργανισμοί αξιοποιώντας τη στρατηγική διαφοροποίησης παρείχαν στο καταναλωτικό κοινό πιο πολλά υλικά αγαθά από ότι παρείχαν τα ατομικά αθλήματα. Θα μπορούσε δηλαδή να ειπωθεί πως οι αθλητικοί χώροι μετατράπηκαν σε καταναλωτικούς χώρους, παρέχοντας ποικίλα και διαφορετικά, για όλες τις ηλικίες, προϊόντα ψυχαγωγίας. Σε αυτό φυσικά συνέβαλε και η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογικών επιτευγμάτων και των δυνατοτήτων τους παρέχοντας στους επισκέπτες ανεπανάληπτες εμπειρίες. Για να πραγματοποιηθούν όλα τα περιγραφόμενα έπρεπε τα γήπεδα να αυξήσουν και ιδανικά να μεγιστοποιήσουν τη χωρητικότητά τους (Crawford, 2004).

Αξιοποιώντας τη νέα τεχνολογία στα καινούργια γήπεδα του Κατάρ για τη FIFA του 2022, το γήπεδο Qatar Foundation χωρητικότητας 40.000 θεατών, θα εξοπλιστεί με φωτοβολταϊκά και ηλιακά θερμικά πάνελ ώστε αυτά να παρέχουν την απαιτούμενη ενέργεια για ηλεκτρισμό και ζεστό νερό συμβάλλοντας ουσιαστικά στην τροφοδοσία του ίδιου του σταδίου, μιας πισίνας και ενός εσωτερικού περίπτερου (BBC, 2014 όπως αναφ. Ginesta, 2017). Η πιο αξιοθαύμαστη αναδιαμόρφωση στο στάδιο Al-Rayyan ήταν η πρόσοψη μιας μεμβράνης πολυμέσων, η οποία χρησιμοποιούνταν ως οθόνη για την παρουσίαση και την παρακολούθηση πληροφοριών, ειδήσεων, διαφημίσεων και αγώνων που διεξάγονταν εκείνη τη στιγμή. Μια ακόμη καινούργια και σύγχρονη εντυπωσιακή κατασκευή είναι το αθλητικό συγκρότημα Al-Wakrah, το οποίο περιλαμβάνει υδάτινο κέντρο, χώρο πολλαπλών χρήσεων, γήπεδο ενώ σε διαφορετικό σημείο συναντά κανείς καταστήματα για την αγορά διαφόρων προϊόντων, εστιατόρια για την κατανάλωση φαγητού και ποτού καθώς και άλλα γραφεία (US Qatar Business Council, 2015 όπως αναφ. Ginesta, 2017).

Το γεγονός ότι οι περισσότερες αθλητικές εγκαταστάσεις λειτουργούν ως χώροι ψυχαγωγίας με τη χρήση σχεδόν ίδιων μηχανισμών εξασφαλίζει στον καταναλωτή ότι θα περάσει καλά, ειδικά αν ήδη έχει βιώσει μια θετική εμπειρία στο παρελθόν. Ουσιαστικά με

αυτόν τον τρόπο ο καταναλωτής αισθάνεται οικειότητα και αναπαράγει δράσεις και συμπεριφορές (Crawford, 2004). Ένα πράγμα που διαφέρει σημαντικά στις αθλητικές εγκαταστάσεις είναι η χωρητικότητα τους, άλλα χτίσματα χωράνε περισσότερο κόσμο και άλλα λιγότερο. Παρόλα αυτά το κλίμα που επιδιώκεται να δημιουργηθεί σε όλα είναι η προτροπή προς την αγορά καταναλωτικών αθλητικών ειδών. Η τοποθέτηση πάνελ με σταθερά εφέ ήταν μια πράξη που θεωρήθηκε ότι συνέβαλε στην αύξηση της λειτουργικότητας του σταδίου του συλλόγου Bundesliga και στην αύξηση των επισκεπτών της (Feddersen & Maenning, 2009). Οι Feddersen και Maenning (2009) υποστηρίζουν πως ένα στάδιο πολλαπλών χρήσεων κατά βάση εκθέτει μια αθλητική πίστα. Για αυτό το λόγο οι θέσεις των οπαδών βρίσκονται σε αρκετά μεγάλη απόσταση από το στάδιο, φαινόμενο το οποίο δε συναντάται σε γήπεδα που σχεδιάστηκαν και χρησιμοποιούνται για το ποδόσφαιρο και απουσιάζει ο αθλητικός στίβος.

Όταν στις αθλητικές εγκαταστάσεις συναντώνται πολυτελείς σουίτες, επαγγελματικές θέσεις, φαγητό, πάρκινγκ και παραχωρήσεις αυξάνονται και τα έσοδα των συλλόγων που τις διαχειρίζονται (Clapp & Hakes, 2005; Depken, 2000; Lertwachara & Cochran, 2007; Zimbalist, 2000). Έχει σταματήσει να κατασκευάζονται γήπεδα για αποκλειστικά μία λειτουργία και την εξυπηρέτηση ενός μόνο αθλήματος. Αντιθέτως οι νέες αθλητικές εγκαταστάσεις σχεδιάζονται ώστε να μπορούν να φιλοξενήσουν περισσότερα αθλήματα, όπως είναι για παράδειγμα το ποδόσφαιρο και το μπέιζμπολ. Οι αθλητικές εγκαταστάσεις βελτιώνονται εξελίσσονται ανάλογα με τις απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού, το οποίο επιζητά συνεχώς την απόκτηση νέων, ευχάριστων εμπειριών (Deery & Jago, 2005; Hemmington, 2007; Pizam & Shani, 2009).

Εκτός από την αύξηση της χρησιμότητας των αθλητικών εγκαταστάσεων παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της μουσειοποίησής τους (Giulianotti, 1999). Με άλλα λόγια τα αθλητικά στάδια γίνονταν γνωστά στο ευρύτερο κοινό ως τουριστικά αξιοθέατα. Έτσι πολλοί επισκέπτες από όλα τα μέρη του κόσμου ταξίδευαν σε διάφορες πόλεις που ήταν χτισμένα διάσημοι και δημοφιλείς αθλητικοί χώροι. Σύμφωνα με τους Eckstein και Delaney (2002) αυτές οι καινούργιου τύπου αθλητικές εγκαταστάσεις έχουν ιδιαίτερα θετική επίδραση στην κοινωνία δεδομένου ότι μέσω αυτών αναπτύσσεται μια κοινή συνείδηση. Επίσης σύμφωνα με το Home (2011) το χτίσιμο ενός αξιόλογου και αξιοθαύμαστου γηπέδου σχετίζεται με την ανάπτυξη ενός συμβολικού κεφαλαίου που προσελκύει κατά βάση ανθρώπους μεσαίων και ανώτερων οικονομικών τάξεων. Επομένως οι αθλητικές εγκαταστάσεις συμβάλουν στην αύξηση της δημοτικότητας και της επισκεψιμότητας της πόλης στην οποία βρίσκονται αυξάνοντας τον

τουρισμό της και τα έσοδά της (Ginesta & de San Eugenio, 2014; Horne, 2011). Άρα η ευρύτερα κοινότητα ωφελείται και αυτή οικονομικά από τις αθλητικές εγκαταστάσεις.

Βάση των παραπάνω θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι ίδιες οι πόλεις που φιλοξενούν δημοφιλείς αθλητικές εγκαταστάσεις εμπορευματοποιούνται και πως υπάρχει ένα ανταγωνιστικό κλίμα μεταξύ των πόλεων διαφορετικών αθλητικών εγκαταστάσεων για το ποια πόλη προσελκύει περισσότερο κόσμο και επωφελείται οικονομικά από αυτό. Ειδικά στη σύγχρονη εποχή του 21ου αιώνα, οργανώνονται εκδρομές από τουριστικά γραφεία στις επισκέψεις των οποίων περιλαμβάνονται και διάσημα γήπεδα του ποδοσφαίρου, τα οποία είτε έχουν μουσειοποιηθεί είτε έχουν μεγάλη εμπορική αξία (Horne, 2011). Η φήμη και η προβολή των αθλητικών χώρων με τη σειρά της έχει αυξήσει και διευκολύνει και την εύρεση αθλητικών χορηγών. Έτσι οι αθλητικές εγκαταστάσεις και όσοι τις διαχειρίζονται κερδίζουν κάποια χρήματα μέσω χορηγιών αλλά ταυτόχρονα και οι ίδιοι οι χορηγοί κερδίζουν τεράστια προβολή λόγω της φήμης και της μεγάλης επισκεψιμότητας κάποιων γηπέδων (Crawford, 2004). Βέβαια η χορηγία ως τεχνική δεν είναι καινούργια καθώς πρώτο εμφανίστηκε τη χρονιά του 1972 όταν η Rich Products Corp χορήγησε το στάδιο New York Buffalo Bills (Ginesta, 2017).

Η αλήθεια είναι πως από τότε που οι αθλητικές εγκαταστάσεις άρχισαν να χρησιμοποιούνται για πολλαπλές χρήσεις και διαφορετικούς λόγους παράλληλα αυξήθηκε και η ανάγκη για διοργάνωση αθλητικών γεγονότων. Η πολύ-χρηστικότητα επιτρέπει την αξιοποίηση των γηπέδων για τη μεγιστοποίηση του κέρδους και για αυτό θα έπρεπε να είναι απαραίτητη η αγορά του δικαιώματος ονομασίας για την αύξηση των εσόδων. Η αγορά δικαιώματος ονομασίας είναι μια στρατηγική, η οποία ωστόσο δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε όλα τα επαγγελματικά πρωταθλήματα (Ginesta, 2017) αν και το 2007 το 70% των επαγγελματικών franchises της Βόρειας Αμερικής είχε κλείσει μια συμφωνία δικαιωμάτων ονομασίας 46.000 εκατομμυρίων δολαρίων (Roca Alomar, 2007 όπως αναφ. Ginesta, 2017). Όσον αφορά τα ευρωπαϊκά δεδομένα η γερμανική Bundesliga πρωτοξεκίνησε τέτοια χορηγικά προγράμματα. Το 2012 αυτή η εταιρεία είχε υπογράψει χορηγικά προγράμματα με τους εξής στα αντίστοιχα γήπεδα: FC Bayern Munich (Allianz-Arena), FC Schalke 04 (Veltins Arena), Hamburger SV (Imtech Arena), Borussia Dortmund (Signal Iduna park), TSG Hoffenheim (Wirsol Rhein-Neckar-Arena), Bayer 04 Leverkusen (BayArena), Eintracht Frankfurt (Commerzbank Arena), VfL Wolfsburg (Volkswagen Arena), Hannover 96 (AWD-Arena), FC Augsburg (SGL arena), SC Freiburg (MAGE SOLAR stadium), VfB Stuttgart (Mercedes-Benz Arena) και SpVgg Greuther Furth (Troll Arena). Όλες οι παραπάνω συνεργασίες απέφεραν έσοδα στην

εταιρεία με τα μεγαλύτερα να εντοπίζονται στη FC Bayern Munich και τα μικρότερα στη SpVgg Creuther Furth (Ginesta, 2017).

Το χρονικό διάστημα 2013–2014 τέσσερις ισπανικοί σύλλογοι έκλεισαν τις εξής συμφωνίες ή προσυμφωνίες για το δικαίωμα ονομασίας των γηπέδων τους: ο RCD Mallorca συμφώνησε για 8 χρόνια για το δικαίωμα ονομασίας του γηπέδου του με την εταιρεία Iberostar που ασχολείται με τα ξενοδοχεία με συνολικό εισόδημα τα 7.2 εκατομμύρια ευρώ, ο CA Osasuna συμφώνησε για 8 χρόνια για το δικαίωμα ονομασίας του γηπέδου του με την Diputacio' n de Navarra, μια εταιρεία δημόσιας διοίκησης για 12 εκατομμύρια ευρώ, ο RCD Espanyol συμφώνησε για 7 χρόνια για το δικαίωμα ονομασίας του γηπέδου του με τη Power8, μια εταιρεία με ηλεκτρονικά παιχνίδια για 30.5 εκατομμύρια ευρώ και ο Atletico de Madrid προσυμφώνησε για 10 χρόνια για το δικαίωμα ονομασίας του γηπέδου του με τη Etihad Airways, που διαχειρίζεται αεροπλάνα για 155 εκατομμύρια ευρώ (Hidalgo, 2014). Το χρονικό διάστημα 2014–2015, η Ρεάλ Μαδρίτης προχώρησε σε συμφωνία χορηγίας με ένα επενδυτικό ταμείο στο Άμπου Ντάμπι, η οποία συνέβαλε στην επιλογή του νέου εμπορικού ονόματος Santiago Bernabeu (Osorio, 2010).

Κατά τη διαδικασία ανάλυσης της χρήσης των γηπέδων το πρώτο πράγμα που απασχολεί τους πάντες και συζητιέται είναι η τιμή του εισιτηρίου εισόδου, πράγμα το οποίο φυσικά σχετίζεται με τα έσοδα που παράγονται μέσω της χρήσης του χώρου. Αυτά τα έσοδα μπορούν να ακολουθήσουν ανοδική πορεία όταν οι συνδρομές των τηλεοπτικών δικαιωμάτων είναι σταθερές (Ginesta, 2011). Η πολύ-χρηστικότητα των γηπέδων σχετίζεται με την δημιουργία πακέτων φιλοξενίας και εκδηλώσεων ενώ το σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον δίνει τη δυνατότητα στους συλλόγους να προωθούν τα πακέτα ψυχαγωγίας τους σε ηλεκτρονικές σελίδες και ιστότοπους. Ο FC Barcelona είναι ένας σύλλογος που παρέχει δραστηριότητες κινήτρων που σχετίζονται με την αθλητική πρακτική ή τη δυνατότητα χρήσης του χώρου ως κινηματογραφικού σετ (FC Barcelona, 2015α). Επιπλέον στον ιστότοπο του συλλόγου περιγράφονται και επιπρόσθετες υπηρεσίες και πληροφορίες, όπως είναι για παράδειγμα η πραγματοποίηση ξενάγησης στο Camp Nou και στο μουσείο, το φωτογραφικό γράφημα του γηπέδου, merchandising, μαζορέτες κλαμπ, οπτικοακουστικό υλικό, υπηρεσίες εστίασης, υπηρεσίες ζωντανής μουσικής και άλλα (Ginesta, 2017).

Σε αντίθεση με την FC Barcelona ο διαδικτυακός ιστότοπος των άλλων συλλόγων είναι πολύ φτωχός και δεν παρέχει τέτοια ποικιλία αγαθών. Επίσης εκτός από VIP σαλόνια, οι σύλλογοι Valencia CF και Malaga CF παρέχουν μέσω του ίντερνετ πακέτα γάμων και οικογενειακών γιορτών ενώ στον ιστότοπο των Atletico de Madrid και η RCD Espanyol

υπάρχει μια ξεχωριστή στήλη για την ενημέρωση περί συναντήσεων και εκδηλώσεων των συλλόγων. Κάποιοι σύλλογοι μπορεί και οι ίδιοι να διοργανώνουν τις ειδικές εκδηλώσεις που ενδεχομένως τους ανατεθούν αλλά μπορεί απλώς να νοικιάζουν και το χώρο και να μην ασχολούνται με τα υπόλοιπα. Οι αθλητικοί χώροι μπορεί να νοικιαστούν για παρουσιάσεις προϊόντων, για συνέδρια, για συναντήσεις συνεργασιών, για διαλέξεις, για γκαλά, για συναυλίες, για αθλητικούς αγώνες, για γάμους, για αρραβώνες, για πάρτι και οτιδήποτε άλλο μπορεί να επιθυμεί να ζητήσει ένας δυνητικός πελάτης. Συνήθως όταν ένας πελάτης παραμένει ικανοποιημένος την πρώτη φορά επιλέγει τον ίδιο χώρο για το ίδιο ή και άλλο γεγονός μελλοντικά (Real Madrid CF, 2015).

Οι σύλλογοι FC Barcelona και Real Madrid συζητούσαν να ξαναφτιάξουν τα γήπεδά τους. Ειδικότερα τη χρονολογία 2012, το 89% των εκπροσώπων της FC Barcelona ομόφωνα αποφάσισε την ανακαίνιση του Camp Nou ή ακόμη και τη δημιουργία ενός καινούργιου γηπέδου σε ένα διαφορετικό μέρος της πόλης. Ωστόσο το 2014, η διοίκηση της FC Barcelona απέρριψε τη δημιουργία ενός καινούργιου γηπέδου (Horne, 2011) και εστίασε μόνο στην ανακατασκευή του υπάρχοντος Camp Nou, τις οποίες ανέλαβε η εταιρεία Norman Foster (Reuters, 2014). Μέσω αυτής της αναδιαμόρφωσης που προβλεπόταν να ξεκινήσει στις αρχές του 2017 η FC Barcelona θα κατάφερνε να διπλασιάσει τα κέρδη της από την πώληση πακέτων φιλοξενίας. Σύμφωνα με τα σχέδια στο καινούργιο εξελιγμένο γήπεδο Camp Nou θα είχε 88 VIP σαλόνια, ένα εστιατόριο 320 m² και έναν πολυλειτουργικό χώρο 4000 m². Απώτερος σκοπός ήταν βέβαια η συγκεκριμένη αθλητική εγκατάσταση να αποτελέσει το σημαντικότερο έργο και την καλύτερη αθλητική εγκατάσταση της πόλης. Είχε υπολογιστεί η νέα αναδιαμορφωμένη κατασκευή να έχει χωρητικότητα 105.000 θεατών, να αποτελείται από δύο γήπεδα μπάσκετ, εκ των οποίων το ένα, δηλαδή το πιο μεγάλο, θα χωρούσε 12.000 θεατές, ένα παγοδρόμιο, μια κοινωνική και εμπορική ζώνη και 5000 θέσεις στάθμευσης (FC Barcelona, 2015β).

Μετά την ανακοίνωση της FC Barcelona σε αντίστοιχη ανακοίνωση προέβη και η Real Madrid, η οποία θα ξόδευε περίπου 400 εκατομμύρια ευρώ για την αναγέννηση του Santiago Bernabeu ώστε το συγκεκριμένο γήπεδο να εξοπλιστεί με αναδιπλούμενη στέγη και με ξενοδοχεία με πολυτελείς σουίτες με θέα το γήπεδο (Kent, 2014). Αναλυτικότερα στις 28 Οκτωβρίου 2014 η Real Madrid συμφώνησε σε χορηγία 400 εκατομμυρίων ευρώ με την International Petroleum Investment Εταιρεία (IPIC), ένα ταμείο δημοσίων επενδύσεων από το Άμπου Ντάμπι. Αυτή η συνεργασία συνέβαλε καθοριστικά στην αναδιαμόρφωση του Santiago Bernabeu (Expansion, 2014, όπως αναφ. Ginesta, 2017. Μια προσωρινή αναστολή του έργου,

περίπου τριών χρόνων, προκάλεσε το ανώτατο περιφερειακό δικαστήριο, το οποίο περίμενε την έκδοση της έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σχετικά με το αν η ομάδα έλαβε παράνομα χρηματοδότηση από το δημοτικό συμβούλιο της Μαδρίτης (Servimedia, 2014 όπως αναφ. Ginesta, 2017). Στις έρευνες των Jones, Rawnsley και Switzer τις χρονολογίες 2015,2014,2013,2012,2011 και 2010 καταγράφονται τα έσοδα την ημέρα του αγώνα για τους συλλόγους FC Barcelona και Real Madrid. Αναλυτικότερα τα έσοδα της FC Barcelona ήταν 95.5, 97.9, 110.7, 116.3, 117.6 και 116.8 εκατομμύρια ευρώ τα χρονικά διαστήματα 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013 και 2013-2014 αντίστοιχα. Από την άλλη τα έσοδα της Real Madrid ήταν 101.4, 129.1, 123.6, 126.2, 119 και 113.8 εκατομμύρια ευρώ τα χρονικά διαστήματα 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013 και 2013-2014 αντίστοιχα. Μάλιστα όπως φάνηκε από την ανάλυση των δεδομένων η προέλευση των εσόδων από την ημέρα του αγώνα ήταν κατά βάση από τις πύλες εισπράξεις, όπως είναι της έκδοσης εισιτηρίων και των πωλήσεων εταιρικής φιλοξενίας (Jones et al., 2015).

Μια αξιοπρόσεκτη περίπτωση αποτελεί ο σύλλογος RCD espanyol, ο οποίος ξεκίνησε να παίζει στο νέο του μονολειτουργικό γήπεδο εκτός πόλης το 2009. Παρόλο που αρχικά το γήπεδο έφερε την ονομασία Cornellà`-El Prat, ακολούθως μετονομάστηκε σε Power 8 Stadium. Έκτοτε η RCD espanyol ξεκίνησε να παρέχει ενδιαφέροντα πακέτα φιλοξενίας. Επίσης αυτό το νέο γήπεδο προσέλκυσε το ενδιαφέρον πολλών νέων χορηγών και ενώ στη αρχή ο σύλλογος ξεκίνησε με 25 χορηγούς το χρονικό διάστημα 2008-2009 κατάφερε να φτάσει μέχρι και 120 χορηγούς το χρονικό διάστημα 2011-2012. Αργότερα το χρονικό διάστημα 2013-2014 σταθεροποιήθηκε στους 85 χορηγούς. Στόχος του συγκεκριμένου συλλόγου ήταν οι πελάτες του να βιώνουν πρωτόγνωρες και μοναδικές εμπειρίες που δε θα συναντήσουν σε άλλα γήπεδα της Ισπανίας. Κάποιες στρατηγικές και τεχνικές που χρησιμοποιούσε ήταν η παρακολούθηση ζωντανών συνεντεύξεων, η προσφορά μιας περιήγησης στο γήπεδο όσο διαρκούσε η προθέρμανση των αθλητών και άλλα. Επίσης λίγο πριν ξεκινήσει ο αγώνας οι θεατές είχαν τη δυνατότητα να φάνε, να συμμετάσχουν σε παιδικές δραστηριότητες, να ψωνίσουν και να επισκεφτούν τον κινηματογράφο στο εμπορικό κέντρο (Punsoda, 2014, όπως αναφ. Ginesta, 2017).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί πως όλα τα γήπεδα στα οποία έγινε αναφορά παραπάνω κατείχαν σπουδαίο ρόλο στο σχεδιασμό αλλά και την οικοδόμηση των πόλεων που τα φιλοξενούσαν, αποτελώντας στην ουσία αρχιτεκτονικά σημεία αναφοράς τους (Horne, 2011). Για την ανακατασκευή των Camp Nou και Santiago Bernabeu για παράδειγμα χρειάστηκε μεγάλος όγκος πληροφοριών κοινωνικού, πολιτικού και πολεοδομικού

περιεχομένου (Kolammo & Voulteenaho, 2013). Με την αναδιαμόρφωση των γηπέδων δεν επηρεάστηκε μόνο ο εσωτερικός τους χώρος αλλά και ο περιβάλλοντας καθώς σκοπό ήταν να βελτιωθεί ολικά η ατμόσφαιρα του τοπίου. Η διεθνής φήμη της FC Barcelona και η απόκτηση πάνω από 300 εκατομμυρίων θαυμαστών σε όλο τον κόσμο συνέβαλε και στην εμπορική φήμη της Βαρκελώνης. (FCB Marketing & Meetings Events, 2014 όπως αναφ. Ginesta, 2017). Ο αθλητικός τουρισμός δεν αναφερόταν μόνο στην επίσκεψη μιας χώρας για την παρακολούθηση αθλητικών δρώμενων αλλά κάποιος μπορεί να επισκέπτονταν μια χώρα και μια αθλητική εγκατάσταση, γιατί αυτή ήταν ελκυστική (Deery & Jago, 2005; Giulianotti, 1999). Για παράδειγμα το μουσείο και το γήπεδο της FC Barcelona δεχόταν πάνω από 1,5 εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο, καθιστώντας το ως ένα από τα πιο περιζήτητα τουριστικά αξιοθέατα της Βαρκελώνης (FCB Marketing & Meetings Events, 2014, όπως αναφ. Ginesta, 2017). Επίσης κεντρικό τουριστικό αξιοθέατο της Ισπανίας. Αποτελεί το μουσείο και το γήπεδο της Real Madrid, δηλαδή το Santiago Bernabeu. Το Santiago Bernabeu επισκέπτονταν περίπου 850.000 άνθρωποι το χρόνο με αποτέλεσμα αυτό να αποτελεί το τέταρτο μουσείο της πόλης με μεγάλη επισκεψιμότητα (Ginesta, 2017). Τα μουσεία δεν τα επισκέπτονται μόνο τουρίστες αλλά και οπαδοί των συλλόγων, γεγονός που συνέλαβε στην δημιουργία μιας θρησκείας γύρω από το ποδόσφαιρο (Nogue, 2006).

2.11. Πολύ χρησιμότητα αθλητικών χώρων

Οι Van Heck, Valks και Den Heijer (2021) θέλησαν να διερευνήσουν το γήπεδο Johan Cruyff Arena και συγκεκριμένα να εξετάσουν πως αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διαφορετικό τρόπο ώστε να το προσεγγίζει περισσότερος κόσμος ειδικότερα μετά την εποχή του κορονοϊού. Για το σκοπό αυτό, αρχικά οι μελετητές πραγματοποίησαν μια βιβλιογραφική ανασκόπηση απαντώντας στο ερώτημα τι είναι ένα έξυπνο στάδιο, στηριζόμενοι στην προ υπάρχουσα μελέτη των Edmondson και McManus (2007). Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν επτά διαφορετικές ημιδομημένες συνεντεύξεις στο προσωπικό που κατασκεύασε την Johan Cruyff Arena. Το πρωτόκολλο των συνεντεύξεων βασίστηκε στην μελέτη των Valks, Arkesteijn και Den Heijer (2019). Σύμφωνα με την ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων υπάρχουν εννέα διαφορετικοί τρόποι για να αξιοποιηθεί το γήπεδο, οι οποίοι είναι επικεντρωμένοι στην επαφή με τον κόσμο. Ωστόσο η αποτελεσματικότερη και πιο

προσοδοφόρα λύση για το γήπεδο ήταν να χρησιμοποιηθεί για τη διοργάνωση εκδηλώσεων αθλητικού και μη αθλητικού περιεχομένου.

Την ίδια χρονολογία ο Lin, (2021) αποφάσισε να μελετήσει την θεωρητική βάση και τον τρόπο αξιοποίησης των Ολυμπιακών γηπέδων, ώστε να μην μένουν ανεκμετάλλευτα μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων. Ειδικότερα ο μελετητής επικεντρώθηκε στη μελέτη των ολυμπιακών γηπέδων της Βαρκελώνης, του Σίδνεϋ, του Πεκίνο και του Ρίο. Ως αφετηρία της μελέτης ορίστηκαν οι θερινοί Ολυμπιακοί χώροι, των αγώνων της Βαρκελώνης, του Σίδνεϋ και του Πεκίνο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης οι Ολυμπιακοί χώροι ανήκουν σε μεγάλα αθλητικά κτίρια, τα οποία κατασκευάστηκαν για να παρέχουν μέσα αθλητικές, πολιτισμικές, ψυχαγωγικές, εμπορικές, πολιτικές και θρησκευτικές υπηρεσίες και για αυτό χτίζονται με μια ποικιλομορφία. Με αυτόν τον τρόπο παρέχεται η δυνατότητα να αξιοποιούνται για εναλλακτικές χρήσεις για να χρησιμοποιούνται για πολλά χρόνια καλύπτοντας τις αστικές ανάγκες. Ουσιαστικά οι εγκαταστάσεις που κατασκευάστηκαν με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες μπορούν να αξιοποιηθούν και μετά τη λήξη αυτών για διάφορους σκοπούς καθώς έχουν κατασκευαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μην φιλοξενούν μόνο αθλητικές δραστηριότητες αλλά να είναι κατάλληλοι και για τη διεξαγωγή ποικίλων πολιτισμικών, εμπορικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων.

Τα δέκα πιο γνωστά ευρωπαϊκά γήπεδα μελετήθηκαν από τους Brochado, Brito, Bouchet και Oliveira (2021). Πιο συγκεκριμένα οι μελετητές διερεύνησαν αν οι ξεναγήσεις που γίνονται σε αυτά τα γήπεδα είναι αποτελεσματικές για τις ομάδες αυξάνοντας τα έσοδά τους. Για την πραγματοποίηση της μελέτης συλλέχθηκαν δεδομένα από 400 κριτικές κειμένων που γράφτηκαν για το καθένα από τα 10 γήπεδα από επισκέπτες που τα επισκέφτηκαν. Τελικά συγκεντρώθηκαν 4000 κριτικές αποτελούμενες από 276.719 λέξεις. Όλες οι κριτικές αντλήθηκαν από το TripAdvisor Su, & Teng (2018) και η μετάφραση αυτών έγινε σε υπολογιστικό φύλλο Microsoft Excel το οποίο στη συνέχεια μετατράπηκε σε αρχείο txt. Τα αποτελέσματα της μελέτης ανέδειξαν την ύπαρξη τουριστών ποδοσφαιρικών γηπέδων και των μουσείων τους, οι οποίοι αναζητούν μοναδικές, αξέχαστες στιγμές ανεξαρτήτως αν είναι οπαδοί της ομάδα ή όχι. Επίσης καταγράφηκε πως για τους περισσότερους επισκέπτες ιδιαίτερη σημασία είχαν ορισμένα χαρακτηριστικά του γηπέδου, όπως είναι για παράδειγμα ο χώρος του σταδίου, η ομάδα, το μουσείο της, οι εναλλακτικοί χώροι του γηπέδου, η τιμή του εισιτηρίου, τα καθίσματα, η εστίαση, τα εμπορικά μαγαζιά και τα αξιοθέατα του γηπέδου. Άρα όταν τα αθλητικά γήπεδα εμπεριέχουν και εμπορικά μαγαζιά, μουσεία και αξιοθέατα μπορούν να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο να τα επισκεφτεί.

Επίσης σύμφωνα με το Zawadzki (2020) κάποιοι αθλητικοί χώροι μπορούν να αξιοποιηθούν για τη χρήση περισσότερων του ενός αθλήματος. Με αφορμή αυτό ο ερευνητής μελέτησε τα κοινωνικά οφέλη που προκύπτουν από αθλητικές εκδηλώσεις διαφορετικών αθλημάτων στην αθλητική εγκατάσταση Ergo Arena της Πολωνίας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συνολικά 500 άτομα μεγαλύτερα των 18 ετών από δύο πόλεις της Πολωνίας, οι οποίοι συμμετείχαν σε τηλεφωνικές συνεντεύξεις με ερωτήσεις που ήταν βασισμένες σε προηγούμενες μελέτες των Carson and Groves (2007) και Groothuis, Mohr, Whitehead και Cockerill (2015). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας όλοι οι συμμετέχοντες έδειξαν ενδιαφέρον να βρίσκονται σε αυτήν την αθλητική εγκατάσταση ανεξαρτήτως αθλήματος ή γεγονός που διοργανώνονταν. Σημαντικό για αυτούς ωστόσο ήταν η τιμή του εισιτηρίου. Επομένως μια αθλητική εγκατάσταση μπορεί να φτιαχτεί με τέτοιο τρόπο ώστε σε αυτή να μπορούν να διεξαχθούν περισσότερα του ενός αθλήματα. Σε αυτό σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η χωρητικότητα του γηπέδου και η προσβασιμότητα.

Η ερευνητική ομάδα των Hammond, Lee, Juravich και Kornspan (2018) θέλησε να αξιολογήσει με ποιον τον τρόπο τα αθλητικά τμήματα του τμήματος I της Εθνικής Αθλητικής Ένωσης χρησιμοποιούν τους ποδοσφαιρικούς χώρους για μη αθλητικές εκδηλώσεις. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 12 σχολεία του Bowl Subdivision και τα προγράμματα τους. Για να απαντηθούν όλα τα ερωτήματα της έρευνας στάλθηκαν email στους υπεύθυνους των αθλητικών εγκαταστάσεων σχετικά με τη λειτουργία των αθλητικών χώρων και τη διοργάνωση μη αθλητικών εκδηλώσεων. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το μεγαλύτερο ποσοστό του σχολικού αθλητισμού χρησιμοποιεί τις αθλητικές εγκαταστάσεις για μη αθλητικές εκδηλώσεις όπως είναι τα πάρτι, τα συνέδρια, τα σεμινάρια, τα συμπόσια και οι δεξιώσεις. Επίσης διαπιστώθηκε πως οι τοπικές επιχειρήσεις είναι κυρίως οι ενοικιαστές των γηπέδων για μη αθλητικές εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια της αγωνιστικής περιόδου.

Ο Ginesta (2017) εστίασε την έρευνά του μόνο στην Ισπανία με σκοπό να διερευνήσει πως οι ποδοσφαιρικοί χώροι της χώρας μεγιστοποιούν τη χρήση τους και πώς προσελκύνουν περισσότερο κόσμο, αποτελώντας μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής της χώρας. Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν όλα τα ποδοσφαιρικά γήπεδα της Ισπανίας εκτός από το Athletic Club. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως μερικά γήπεδα της Ισπανίας έχουν περισσότερους χώρους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ευκολία για μη αθλητικά δρώμενα, όπως είναι για παράδειγμα τα κοινόχρηστα VIP σαλόνια για συναντήσεις με πιθανούς χορηγούς.

Μια ακόμη έρευνα επικεντρωμένη στη χώρα της Ισπανίας είναι αυτή του Ginesta (2017). Ειδικότερα ο ερευνητής διερεύνησε πώς μπορεί να μεγιστοποιηθεί η χρήση των επαγγελματικών ποδοσφαιρικών γηπέδων ως μέρος στρατηγικής της πόλης για την προσέλκυση περισσότερου κόσμου. Για το σκοπό αυτό αξιολογήθηκαν όλα τα ποδοσφαιρικά γήπεδα της Ισπανίας εκτός από το Athletic Club, γιατί το στάδιο San Mame ήταν ακόμα υπό κατασκευή. Στη μελέτη ακολουθήθηκε μια ποιοτική μεθοδολογία, βασισμένη σε προηγούμενη μελέτη των Friedman και Andrews (2011). Ουσιαστικά η μελέτη αποτελούνταν από τρεις άξονες με τον πρώτο να σχετίζεται με το περιεχόμενο της ιστοσελίδας, το δεύτερο με τα φυλλάδια που διανεμήθηκαν για την πληροφόρηση του κοινού σχετικά με τις εκδηλώσεις αλλά και την οικονομική ανάλυση της αγωνιστικής περιόδου 2010-2015. Στην τρίτη φάση πραγματοποιήθηκε μια ημι - δομημένη συνέντευξη με τον υπεύθυνο του τμήματος μάρκετινγκ. Τα αποτελέσματα της έρευνας φανέρωσαν πως μερικά γήπεδα της Ισπανίας έχουν περισσότερους χώρους μη αθλητικούς που μπορούν να προσελκύσουν κόσμο όπως για παράδειγμα το γήπεδο της Μπαρτσελόνα, το οποίο διαθέτει τέσσερα κοινόχρηστα VIP σαλόνια για συναντήσεις με πιθανούς χορηγούς. Επιπλέον όλες οι εταιρικές εκδηλώσεις δεν γίνονται την ίδια στιγμή με τους αγώνες της ομάδας. Έτσι περισσότερος κόσμος επισκέπτεται τα γήπεδα ενώ κάποιες άλλες ημέρες επισκέπτονται οι τουρίστες τα μουσεία του γηπέδου. Ως αρνητικό σημειώθηκε το γεγονός πως τα τηλεοπτικά δικαιώματα εμποδίζουν την διαφήμιση των γηπέδων. Συμπερασματικά τα περισσότερα αθλητικά γήπεδα της Ισπανίας μπορούν να αξιοποιηθούν και για μη αθλητικούς σκοπούς αυξάνοντας τον ετήσιο κύκλο εργασιών τους.

Το 2015 οι Lee, Parrish και Kim κατέγραψαν τις απόψεις των ανθρώπων που διοργανώνουν κοινωνικές εκδηλώσεις και των ανθρώπων που διαχειρίζονται τους αθλητικούς χώρους με απώτερο σκοπό να διερευνηθεί αν οι αθλητικοί χώροι είναι κατάλληλοι για την διοργάνωση μη αθλητικών γεγονότων. Για το σκοπό αυτό οι μελετητές πήραν συνολικά 23 συνεντεύξεις, εκ των οποίων οι έξι συνεντεύξεις εκτελέστηκαν με διαχειριστές αθλητικών εγκαταστάσεων σε έξι διαφορετικούς μεγάλους υπαίθριους επαγγελματικούς αθλητικούς χώρους και οι υπόλοιπες με υπεύθυνους διοργανωτές κοινωνικών εκδηλώσεων. Τα αποτελέσματα της μελέτης ανέδειξαν πως οι απόψεις των υπεύθυνων κοινωνικών εκδηλώσεων συγκλίνουν με τις απόψεις των διαχειριστών των αθλητικών εγκαταστάσεων. Ειδικότερα βρέθηκε πως τα μεγάλα αθλητικά στάδια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διοργάνωση και τη διεξαγωγή κοινωνικών εκδηλώσεων. Ο χώρος στάθμευσης των γηπέδων ήταν ένα από τα θετικά στοιχεία του που εξυπηρετούσε ιδιαίτερα τη διεξαγωγή υπαίθριων κοινωνικών εκδηλώσεων. Ακόμη τόσο οι υπεύθυνοι εκδηλώσεων όσο και οι διαχειριστές των αθλητικών

εγκαταστάσεων συμφώνησαν πως η φήμη μιας αθλητικής εγκατάστασης διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο για τέτοιες εκδηλώσεις ενώ η παρουσία ενός κορυφαίου αθλητή στην εκδήλωση επίσης την επηρεάζει θετικά. Τέλος καταγράφηκε πως η τοποθεσία των μεγάλων αθλητικών γηπέδων είναι συνήθως σε κεντρικά σημεία της πόλης και αυτό είναι ένα ακόμα πλεονέκτημα. Παρόλα αυτά σημειώθηκαν και κάποιες δυσκολίες όπως είναι για παράδειγμα οι πολλές εισοδοί που έχουν τα γήπεδα ή κάποιες άλλες υλικοτεχνικές προκλήσεις. Συνολικά οι αθλητικές εγκαταστάσεις μπορούν να φιλοξενήσουν και κοινωνικές εκδηλώσεις.

Όμως δεν υπάρχουν μόνο τα γήπεδα ποδοσφαίρου που έχουν πολλούς τρόπους χρήσης και μεγάλη χωρητικότητα για να φιλοξενήσουν κόσμο. Στη μελέτη τους οι Preuss και Plambeck (2021) επικεντρώθηκαν στο εννοιολογικό πλαίσιο κληρονομιάς ενός Ολυμπιακού σταδίου μέσα από τέσσερις διαστάσεις καθώς και στις δώδεκα λειτουργίες που προσφέρει αυτό το στάδιο. Για την εκπόνηση της μελέτης εκτελέστηκε μια ολοκληρωμένη βιβλιογραφική αναζήτηση σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων (SCOPUS, SportDiscus, SocIndex και Web of Science). Τα αποτελέσματα της μελέτης φανέρωσαν πως τα ολυμπιακά στάδια μετατρέπονται σε αρχαιολογικούς χώρους και αξιοθέατα ενώ επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για κοινωνικές εκδηλώσεις συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της περιοχής τους. Το μειονέκτημα αυτών των χώρων είναι το μεγάλο κόστος συντήρησης που προκύπτει λόγω του μεγάλου μεγέθους τους.

Στην μελέτη του Hitrec (2014) πραγματοποιήθηκε σύγκριση μεταξύ των ανθρώπων που διαχειρίζονται τις αθλητικές εγκαταστάσεις και αυτών που θέλουν να αξιοποιήσουν τις αθλητικές εγκαταστάσεις. Στην έρευνα αυτήν συμμετείχαν 23 διαχειριστές αθλητικών εγκαταστάσεων, οι οποίοι απάντησαν σε ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, βασισμένες στην μελέτη του Maxwell (2012). Τα ευρήματα της μελέτης έδειξαν πως υπάρχουν τόσο όμοιες όσο και διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την προσβασιμότητα των χώρων και την πεποίθηση πως οι κοινωνικές εκδηλώσεις καταστρέφουν τους αθλητικούς χώρους. Επίσης βρέθηκε πως όσοι επιδίωκαν να χρησιμοποιήσουν τα αθλητικά γήπεδα για μη αθλητικές εκδηλώσεις προσπαθούσαν να βγάλουν χρήματα μέσω του αθλητισμού.

Οι Church και Penny (2013) στην μελέτη εξέτασαν πως μπορεί να αξιοποιηθεί στο μέγιστο βαθμό το γήπεδο Arsenal Football Club, δεδομένου ότι υπάρχουν πολλοί χώροι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ποικίλους και διαφορετικούς τρόπους. Για την πραγματοποίηση της μελέτης απαντήθηκε το ερώτημα ποιος είναι ο ρόλος και η πρακτική των πόρων ενός γηπέδου με βάση τις προηγούμενες μελέτες. Από την ανάλυση των ευρημάτων φάνηκε πως το γήπεδο Arsenal Football Club αποτελείται από πολλούς χώρους που δύναται

να φιλοξενήσουν επιπλέον κόσμο για διαφορετικού τύπου εκδηλώσεις ακόμα και για κλαμπ οπαδών της ίδιας της ομάδας. Επιπλέον στο συγκεκριμένο γήπεδο υπάρχουν αρκετές αίθουσες με τεχνολογικά μέσα, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή διαδικτυακών συναντήσεων με πιθανούς μελλοντικούς χορηγούς. Συμπερασματικά το γήπεδο της Arsenal είναι ένα τεχνολογικό γήπεδο με μεγάλη χωρητικότητα, χτισμένο σε ένα ιστορικό σημείο το οποίο περιέχει μουσεία στον εξωτερικό του χώρο που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελέτη περίπτωσης της εγκατάστασης Santiago bernabeu στην οποία συλλέχθηκαν και αξιοποιήθηκαν άρθρα και πηγές γραμμένα είτε στη ελληνική είτε στην αγγλική γλώσσα. Για τη συλλογή των παραπάνω χρησιμοποιήθηκαν οι ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων Google scholar, Scopus, SportDiscus και SocIndex. Κατά τη διαδικασία αναζήτησης τοποθετήθηκαν ορισμένες λέξεις κλειδιά και εκφράσεις, οι οποίες είναι αθλητική εγκατάσταση, χρησιμότητα, αθλητικός οργανισμός. Ακόμη πραγματοποιήθηκε συνδυασμός των παραπάνω λέξεων με τους όρους: χρησιμότητα αθλητικών εγκαταστάσεων, αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων από τους αθλητικούς οργανισμούς. Η διερεύνηση συμπεριέλαβε όλες τις δημοσιεύσεις 1972 έως και το 2023. Οι λέξεις-κλειδιά που αναζητήθηκαν στην αγγλική γλώσσα ήταν sport facility, utility, sport organization. Επιπλέον χρησιμοποιήθηκε ο συνδυασμός των όρων utility of sports facilities, use of sports facilities by sports organizations. Ο συνδυασμός των λέξεων κλειδιών, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, πραγματοποιήθηκε με σκοπό να περιοριστεί ο όγκος των αναζητούμενων πληροφοριών και να εντοπιστούν γρηγορότερα και αμεσότερα οι σχετικές με το θέμα της μεταπτυχιακής εργασίας μελέτες.

Πίνακας 1. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν.

Ελληνική ορολογία	Αγγλική ορολογία
αθλητική εγκατάσταση	sport facility
Χρησιμότητα	Utility
αθλητικός οργανισμός	sport organization

Πίνακας 2. Ο συνδυασμός των λέξεων κλειδιών που χρησιμοποιήθηκαν.

χρησιμότητα αθλητικών εγκαταστάσεων utility of sports facilities
αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων από τους αθλητικούς οργανισμούς use of sports facilities by sports organizations

ΣΥΖΗΤΗΣΗ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η συγκεκριμένη μελέτη πραγματοποιήθηκε με σκοπό να μελετήσει την ανάπτυξη των αθλητικών εγκαταστάσεων όπως και να καταγράψει τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης τους από τους αθλητικούς οργανισμούς έχοντας ως πρότυπο την αθλητική εγκατάσταση «Santiago Bernabue». Αρχικά πρέπει να τονιστεί πως η κατασκευή μιας αθλητικής εγκατάστασης δεν αποτελεί μια απλή υπόθεση αλλά αντιθέτως απαιτεί σκέψη, σχεδιασμό και καλή οργάνωση καθώς πρέπει να συνυπολογίζονται ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί, ο κόσμος που θα προσελκύσει, τα αθλητικά γεγονότα που πρόκειται να φιλοξενήσει, η πολεοδομία της πόλης στην οποία θα κατασκευαστεί και η ενδεχόμενη ύπαρξη αντίστοιχων εγκαταστάσεων στην ίδια ή σε κοντινή περιοχή (Farmer et al., 2006). Οι αθλητικές εγκαταστάσεις με το πέρασμα των χρόνων έχουν υποστεί διάφορες εξελίξεις ξεκινώντας από την Αρχαία Ελλάδα και φτάνοντας ως τον 21ο αιώνα, ενώ φαίνεται πως τα σύγχρονα στάδια εμπεριέχουν στοιχεία τόσο από τα αρχαία ελληνικά στάδια όσο και από τα Ρωμαϊκά αμφιθέατρα (Szucs, 2004)

Η ανάγκη για τη δημιουργία καινούργιων αθλητικών εγκαταστάσεων συσχετίστηκε με την άνοδο των αθλητικών προγραμμάτων αναψυχής, των συναντήσεων αθλητικού περιεχομένου, του μεγέθους των αθλητών, του μεγέθους των φιλάθλων όπως και από την εξέλιξη των αθλημάτων στις περιφερειακές πόλεις, στις οποίες θεωρείται πως η πρόσβαση είναι πιο εύκολη και η δημιουργία ή η ενοικίαση της αθλητικής εγκατάστασης λιγότερο κοστοβόρα. Σίγουρα η αύξηση των οικονομικών εσόδων είναι επίσης μια σημαντική αιτία για την κατασκευή μιας καινούργιας αθλητικής εγκατάστασης. Αυτή η νέα αθλητική εγκατάσταση μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μέσα, κοντά και γύρω από την αθλητική εγκατάσταση. Επίσης τα νέα στάδια έχουν τρία ουσιαστικά χαρακτηριστικά και συγκεκριμένα αντοχή στο πέρασμα των χρόνων, φιλικότητα προς το περιβάλλον και να κατανάλωση μικρών ποσοτήτων ενέργειας (Farmer et al., 2006).

Αυτό που φαίνεται πως οδήγησε στην αναδιαμόρφωση της κατασκευής και του τρόπου αξιοποίησης των αθλητικών εγκαταστάσεων ήταν οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες στις οποίες επέρχονταν κάποιοι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι. Αυτό στάθηκε ως αφορμή για να δημιουργήθηκαν νέα επιχειρηματικά σχέδια και νέες, διαφορετικές πηγές εισοδήματος (Crawford, 2004; De Moragas et al., 2013; Ginesta, 2011). Προκειμένου, λοιπόν, όλες οι αθλητικές εγκαταστάσεις να έχουν έσοδα και όχι μόνο έξοδα 12 μήνες το χρόνο, δομήθηκαν

ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ποικίλους σκοπούς παρέχοντας ταυτόχρονα πολλές υπηρεσίες εκτός του θεάματος ενός αγώνα (Herstein & Jaffe, 2008; Hemmington, 2007).

Γενικότερα όπως φάνηκε από τη μελέτη της βιβλιογραφίας οι αθλητικές εγκαταστάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αθλητικούς, πολιτισμικούς, κοινωνικούς και εμπορικούς λόγους. Ειδικότερα οι αθλητικές εγκαταστάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή αγώνων διαφορετικών αθλημάτων μεταξύ τους, την διοργάνωση συναυλιών, συνεδρίων, εκθέσεων, παρουσιάσεων προϊόντων, γκαλά και συναντήσεων με χορηγούς και συνεργάτες. Επίσης κάποιοι σύλλογοι παρέχουν πακέτα διοργάνωσης γάμων, πάρτι και γενικότερα κοινωνικών εκδηλώσεων στις αθλητικές τους εγκαταστάσεις και δωμάτια με θέα το γήπεδο. Επιπλέον κάποιες αθλητικές εγκαταστάσεις αποτελούν χώρους ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας καθώς και ψυχαγωγίας λόγω αυτών που περιέχουν προσελκύοντας για αυτό το λόγο περισσότερους επισκέπτες. Τέλος δεν πρέπει να παραληφθεί πως λόγω της διεξαγωγής και πραγματοποίησης κάποιων ιστορικών γεγονότων για τις ομάδες στα γήπεδα, όπως για παράδειγμα την κατάκτηση πρωταθλημάτων, κυρίως οι οπαδοί δενόντουσαν συναισθηματικά με την εκάστοτε αθλητική εγκατάσταση, με την οποία δημιουργούσαν μια είδους θρησκευτική σχέση.

Σύμφωνα με την εικόνα που παρατηρήθηκε από την μελέτη της βιβλιογραφίας η αθλητική εγκατάσταση Santiago Bernabue αποτελεί πρότυπο εγκατάστασης, γιατί διαμορφώθηκε με το πέρασμα των χρόνων σε μια πολυκατασκευή, σε μια επιχείρηση, η οποία περιλάμβανε μαγαζιά, αρχαιολογικούς χώρους, αθλητικούς χώρους προσελκύοντας το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Ειδικότερα οι επισκέπτες μπορούσαν πριν την ημέρα των αγώνων να επισκεφτούν το μουσείο και όλες τις μέρες να επισκεφτούν τα εμπορικά καταστήματα με αθλητικά είδη, αναμνηστικά είδη, φαγητό και ποτό. Ακόμη παρέχονται πακέτα φιλοξενίας για διαμονή σε σουίτα με θέα το γήπεδο και την ενοικίαση του γηπέδου για τη διεξαγωγή οποιοδήποτε εκδηλώσεων. Το Santiago Bernabéu μετατράπηκε στο τρίτο μουσείο με τις περισσότερες επισκέψεις στη Μαδρίτη συναγωνιζόμενο μουσεία που φιλοξενούν έργα τέχνης σπουδαίων και φημισμένων καλλιτεχνών (Ocaña-Ruiz, 2015, όπως αναφ. Rodriguez Ortega, 2018). Το γήπεδο και το μουσείο προσελκύει τουρίστες από όλο τον κόσμο με το μεγαλύτερο μέρος φυσικά να προέρχεται από την Ευρώπη (Torres et al., 2015).

Το Santiago Bernabéu συνδυάζει στον ίδιο χώρο την παρακολούθηση ενός ζωντανού αγώνα, τη εκμάθηση της ιστορίας του, μέσα από την επίσκεψη στο μουσείο, και τη λήψη φαγητού και αναψυκτικών. Όλα αυτά δείχνουν πως Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε ένα καθημερινό κέντρο ψυχαγωγίας, έναν λειτουργικό και αισθητικό χώρο που χαρακτηρίζεται

από καινοτόμο σχεδιασμό, ασφάλεια, άνεση, φιλοξενία και προσβασιμότητα. Με αυτόν τον τρόπο το γήπεδο αξιοποιήθηκε εμπορικά και ψυχαγωγικά συμβάλλοντας στην αύξηση των εσόδων της ομάδας αλλά και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Paramio et al., 2008). Το Santiago Bernabéu ανακατασκευάστηκε ως ένα θεματικό ξενοδοχείο και ένα εμπορικό κέντρο παρέχοντας τους επισκέπτες πολλές και διαφορετικές επιλογές και λόγω αυτών κατάφερε να αποτελέσει μία από τις κορυφαίες και κερδοφόρες αθλητικές εγκαταστάσεις αποτελώντας πρότυπο γηπέδου (Costantini, 2016, όπως αναφ. Rodriguez Ortega, 2018). Το γήπεδο Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε τουριστικό προορισμό προσελκύοντας τόσο ντόπιους όσο και ξένους, αναδεικνύοντας τη μοναδικότητα του να βρίσκεται σε έναν χώρο που σχετίζεται με πολλά ιστορικά γεγονότα στην ιστορία του ποδοσφαίρου (Paramio et al., 2008).

Η αθλητική εγκατάσταση δεν ήταν μόνο κατάλληλη για τους οπαδούς αλλά και για ολόκληρες οικογένειες με παιδιά εξασφαλίζοντας ασφάλεια, άνεση, διασκέδαση και ψυχαγωγία. Σταδιακά το Santiago Bernabue αναπτύχθηκε και συνέβαλε σημαντικά στην ενδυνάμωση της οικονομίας του συλλόγου που τη διαχειρίζεται αλλά και της ευρύτερης οικονομίας της ισπανικής χώρας, καθώς αποτέλεσε τουριστικό θέρετρο. Επομένως οι νέες αθλητικές εγκαταστάσεις χρησιμοποιούνται για πολλές χρήσεις και αποτελούνται και από πολλά μέρη όπως πολυτελείς σουίτες, επαγγελματικές θέσεις, catering, πάρκινγκ, καταστήματα φαγητών και ποτών, καταστήματα αγοράς αναμνηστικών και άλλων υλικών πραγμάτων. Εξάλλου όπως φαίνεται και από πρόσφατες έρευνες οι επισκέπτες των αθλητικών εγκαταστάσεων δίνουν ιδιαίτερη σημασία σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του γηπέδου, τα οποία είναι ο χώρος του σταδίου, η ομάδα, το μουσείο της, οι εναλλακτικοί χώροι του γηπέδου, η τιμή του εισιτηρίου, τα καθίσματα, η εστίαση, τα εμπορικά μαγαζιά και τα αξιοθέατα του γηπέδου. Άρα όταν τα αθλητικά γήπεδα εμπεριέχουν και εμπορικά μαγαζιά, μουσεία και αξιοθέατα μπορούν να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο να τα επισκεφτεί (Brochado et al., 2021).

Συμπερασματικά οι αθλητικές εγκαταστάσεις με το πέρασμα των χρόνων, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των αναγκών της κοινωνίας έχουν εξελιχθεί σημαντικά και φαίνεται πως μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αθλητικούς, πολιτισμικούς, κοινωνικούς και εμπορικούς λόγους. Η πολυ χρηστικότητα χαρακτηρίζει τις σύγχρονες εγκαταστάσεις, οι οποίες αξιοποιούνται για τη διεξαγωγή περισσότερων του ενός αθλήματος, την διοργάνωση συναυλιών, συνεδρίων, εκθέσεων, παρουσιάσεων προϊόντων, γκαλά, συναντήσεων με χορηγούς και συνεργάτες, διοργάνωση γάμων, πάρτι και άλλων κοινωνικών εκδηλώσεων.

Επίσης χρησιμοποιούνται ως αρχαιολογικοί χώροι, χώροι διαμονής, διασκέδασης και ψυχαγωγίας για την αγορά φαγητού, αναψυκτικού, ρούχων, αναμνηστικών και άλλων ειδών.

Στο μέλλον προτείνεται η έρευνα να επικεντρωθεί στα ελληνικά δεδομένα και να εξετάσει τους πολύπλευρους τρόπους χρήσης των ελληνικών αθλητικών εγκαταστάσεων. Προτείνεται να συλλεχθούν δεδομένα για τις αθλητικές εγκαταστάσεις που στεγάζονται στις κεντρικές αλλά και τις επαρχιακές πόλεις όπως και σε νησιά, ώστε να συγκριθούν μεταξύ τους και να εντοπιστεί ποιες αθλητικές εγκαταστάσεις είναι πιο επικερδείς και με ποιους τρόπους και ποιες χρήσεις αξιοποιούνται. Αυτό θα συμβάλει στο να ανακαλυφθεί ποιοι τρόποι χρήσεις είναι πιο επικερδείς και ωφέλιμοι για τη χώρα σε πολλαπλά επίπεδα. Ακολούθως μπορούν τα ελληνικά δεδομένα και αποτελέσματα να συγκριθούν με αυτά των ευρωπαϊκών χωρών.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τεχνολογική ανάπτυξη

Επηρεασμένες από την εξέλιξη της τεχνολογίας οι σύγχρονες αθλητικές εγκαταστάσεις εμπεριέχουν καινοτόμα συστήματα με απώτερο σκοπό την αύξηση της ασφάλειας, της άνεσης και των κερδών των αθλητικών εγκαταστάσεων. Αρχικά για να αντιμετωπιστεί ο χουλιγκανισμός και η καταστροφή των γηπέδων σε αρκετά σημεία τοποθετούνται κάμερες παρακολούθησης. Επίσης λόγω της τεχνολογίας έχει επηρεαστούν και οι τρόποι κατασκευής των γηπέδων, των οροφών και άλλων μερών τους με πιο εύκολο, γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο. Ακόμη η ποιότητα της μετάδοσης, του ήχου, του φωτός, η ύπαρξη τηλεοράσεων για τη μετάδοση των φάσεων και άλλα συμβάλουν στη βελτίωση της εμπειρίας που ζει κάποιος που παρακολουθεί έναν αγώνα. Οι προβολείς, για παράδειγμα επέτρεψαν την επέκταση του ωραρίου λειτουργίας των εγκαταστάσεων ενώ η τοποθέτηση μεγάλων οθονών επέτρεψαν στους θεατές να βλέπουν με μεγαλύτερη ευκρίνεια και πιο κοντά κάποιες φάσεις, επαναλήψεις και γενικότερα πλάνα δράσης.

Οικονομική ανάπτυξη

Οι αθλητικές εγκαταστάσεις, ιδιαίτερα οι πολύ-χρηστικές μπορούν να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό την ανάπτυξη της χώρας και κυρίως του τόπου, στον οποίο είναι χτισμένες. Αυτό συμβαίνει γιατί προσελκύουν κόσμο, ο οποίος πληρώνει εκτός από το εισιτήριο που πληρώνει για την παρακολούθηση του αγώνα θα πληρώσει και για την αγορά φαγητού, αναψυκτικού, αναμνηστικών και άλλων ειδών. Άρα επισκέπτεται και μαγαζιά κοντά στην αθλητική εγκατάσταση συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της τοπικής αγοράς και της αύξησης

των εσόδων των ντόπιων. Αυτή η ζήτηση προσελκύει το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών και αυτό με τη σειρά του οδηγεί στη δημιουργία όλο και περισσότερων εμπορικών μαγαζιών κοντά στην αθλητική εγκατάσταση με αποτέλεσμα να δημιουργούνται και νέες θέσεις εργασίας για τους κατοίκους. Έτσι εξασφαλίζεται η οικονομική ευημερία των κατοίκων αλλά και του κράτους, καθώς οι πολίτες θα έχουν χρήματα για να πληρώνουν τους φόρους αλλά και να ζουν αξιοπρεπώς.

Τοπική ανάπτυξη

Μια αθλητική εγκατάσταση μπορεί να βελτιώσει και την εικόνα του τόπου στον οποίο βρίσκεται. Αυτό θα συμβαίνει, γιατί προσελκύοντας τουρίστες και οπαδούς συμβάλλει στη δημιουργία νέων μαγαζιών και στη συντήρηση των παλιών, καθώς όλοι θα θέλουν να είναι όμορφα τα μαγαζιά τους για να προσελκύουν τους ξένους. Επίσης ο δήμος μπορεί να προσέχει την καθαριότητα, τους δρόμους και γενικότερα την εικόνα του τόπου. Επιπλέον αρκετές φορές οι ξένοι ενδιαφέρονται για τον πολιτισμό και την κουλτούρα των άλλων, την οποία μπορούν να αναδείξουν οι ντόπιοι μέσα από παραδοσιακά εδέσματα, προϊόντα και εκδηλώσεις.

Σύγκριση

Κάποιες αθλητικές εγκαταστάσεις μετά το πέρας κάποιων χρόνων παραμελούνται, κάποιες χρησιμοποιούνται για άλλου είδους λειτουργίες ενώ κάποιες άλλες ανακατασκευάζονται και αναδιαμορφώνονται για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Το Santiago Bernabéu αποτελεί μια αθλητική εγκατάσταση που αναδιαμορφώθηκε και γνώρισε τεράστια απήχηση και επιτυχία, καθώς εκτός από την παρακολούθηση ενός αγώνα προσφέρει και άλλες υπηρεσίες και παροχές. Σε αντίθεση με κάποιες γνωστές ελληνικές αθλητικές εγκαταστάσεις το Santiago Bernabéu δεν έχασε τον αρχικό του χαρακτήρα, δηλαδή τη διεξαγωγή αγώνων. Αυτό συνέβη στο Ολυμπιακό Συγκρότημα στο Φάληρο, το οποίο αξιοποιείται συστηματικά για τουριστικούς και πολιτισμικούς σκοπούς φιλοξενώντας τακτικά εκθέσεις, παραστάσεις και συναυλίες και όχι αθλητικούς αγώνες. Επίσης το Ολυμπιακό Κέντρο Αντιπτερίσης, έχει παραχωρηθεί από 2007 για τη διεξαγωγή θεατρικών παραστάσεων και εκδηλώσεων.

Επίσης υπάρχουν εγκαταστάσεις στην Ελλάδα που δε χαρακτηρίζονται από πολύ-χρηστικότητα αλλά εξυπηρετούν μόνο τη διεξαγωγή αθλητικών δρώμενων όπως είναι το Παγκρήτιο στάδιο και το Παμπελοποννησιακό στάδιο. Επίσης το Ολυμπιακό Κέντρο στα Άνω Λιόσια χρησιμοποιείται για τηλεοπτικά γυρίσματα ενώ επίσης αξιοποιείται από την Ελληνική

Ακαδημία Πολιτισμού και την Ελληνική Ψηφιακή Εταιρεία. Ωστόσο υπάρχουν ελληνικές αθλητικές εγκαταστάσεις που χαρακτηρίζονται από πολύ-χρηστικότητα όπως το Santiago Bernabéu. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το ΟΑΚΑ, το οποίο εκτός του ότι φιλοξενεί διεθνείς και εθνικούς αγώνες διαφόρων ομαδικών και ατομικών αθλημάτων, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για συναυλίες, διαγωνισμούς τραγουδιού, όπως η Eurovision, για συνέδρια, εμπορικές εκθέσεις και διάφορες άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις.

Ακόμη το γήπεδο ταεκβοντό στο Φάληρο χρησιμοποιείται και ως διεθνές συνεδριακό κέντρο για την διεξαγωγή συνέδριων διαφορετικής θεματολογίας και περιεχομένου, εμπορικές εκθέσεις, συναυλίες τραγουδιστών, μουσικών και οργανοπαιχτών αλλά και φεστιβάλ χορού. Το Ολυμπιακό κέντρο στο Γαλάτσι μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες παραχωρήθηκε σε ιδιωτική εταιρεία, η οποία το μετέτρεψε σε εμπορικό κέντρο με εμπορικά μαγαζιά λιανικής αγοράς αλλά και καταστήματα ψυχαγωγικού περιεχομένου. Στο κέντρο ιππασίας εκτελούνται εκτός από ιππικοί αγώνες και αγώνες αυτοκινήτων ράλι ενώ το Ολυμπιακό κέντρο σκοποβολής στο Μαρκόπουλο παραχωρήθηκε στην ελληνική αστυνομία για την εκπαίδευση των αστυνομικών στη σκοποβολή. Τέλος η Ολυμπιακή αίθουσα άρσης βαρών στη Νίκαια χρησιμοποιείται τόσο για την διεξαγωγή αγώνων ξιφασκίας όσο για τη διεξαγωγή συνέδριων και εκπαιδευτικών διαλέξεων από το Πανεπιστήμιο του Πειραιά.

Τα πιο σύγχρονα γήπεδα, όπως το Santiago Bernabéu έχουν πολλές χρήσεις. Ειδικότερα το Santiago Bernabéu ανακατασκευάστηκε ως ένα θεματικό ξενοδοχείο και ένα εμπορικό κέντρο παρέχοντας τους επισκέπτες πολλές και διαφορετικές επιλογές καθώς εμπεριέχει μουσείο, μαγαζιά και φαγητό και αφέψημα, μαγαζιά αναμνηστικών ειδών και άλλα. Το Santiago Bernabéu μετατράπηκε σε ένα καθημερινό κέντρο ψυχαγωγίας, έναν λειτουργικό και αισθητικό χώρο που χαρακτηρίζεται από καινοτόμο σχεδιασμό, ασφάλεια, άνεση, φιλοξενία και προσβασιμότητα συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην αύξηση των εσόδων της ομάδας αλλά και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Αντίστοιχα το γήπεδο FC Barcelona και της Ρεάλ Μαδρίτης παρέχουν στο καταναλωτικό κοινό πιο πολλά υλικά αγαθά και προϊόντα ψυχαγωγίας από ότι παρέχουν τα ατομικά αθλήματα για όλες τις ηλικίες.

Επίσης τα νέα γήπεδα αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό τη τεχνολογία και είναι μεγάλης χωρητικότητας. Για παράδειγμα το γήπεδο Qatar Foundation στο Κατάρ χωράει 40.000 θεατές ενώ εξοπλίστηκε με φωτοβολταϊκά και ηλιακά θερμικά πάνελ ώστε αυτά να παρέχουν την απαιτούμενη ενέργεια για ηλεκτρισμό και ζεστό νερό συμβάλλοντας ουσιαστικά στην τροφοδοσία του ίδιου του σταδίου, μιας πισίνας και ενός εσωτερικού περίπτερου. Στο στάδιο Al-Rayyan υπάρχει μια πρόσοψη μιας μεμβράνης πολυμέσων, η οποία χρησιμοποιείται ως

οθόνη για την παρουσίαση και την παρακολούθηση πληροφοριών, ειδήσεων, διαφημίσεων και αγώνων που διεξάγονται εκείνη τη στιγμή. Μια ακόμη καινούργια και σύγχρονη εντυπωσιακή κατασκευή είναι το αθλητικό συγκρότημα Al-Wakrah, το οποίο περιλαμβάνει υδάτινο κέντρο, χώρο πολλαπλών χρήσεων, γήπεδο ενώ σε διαφορετικό σημείο συναντά κανείς καταστήματα για την αγορά διαφόρων προϊόντων, εστιατόρια για την κατανάλωση φαγητού και ποτού καθώς και άλλα γραφεία. Και το Santiago Bernabéu απέκτησε μετά την αναδιαμόρφωσή του θεωρείο του προέδρου, ζώνη τύπου, γραφεία, περισσότερες ζώνες VIP και εστιατόρια.

Επιπλέον η τεχνολογία δίνει τη δυνατότητα στους συλλόγους να διαφημίσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους. Για παράδειγμα η FC Barcelona παρέχει τη δυνατότητα χρήσης του χώρου ως κινηματογραφικού σετ, πραγματοποιεί ξεναγήσεις στο στάδιο αλλά και στο μουσείο ενώ ακόμη παρέχει το φωτογραφικό γράφημα του γηπέδου, merchandising, μαζορέτες κλαμπ, οπτικοακουστικό υλικό, υπηρεσίες εστίασης, υπηρεσίες ζωντανής μουσικής και άλλα. Επίσης εκτός από VIP σαλόνια, οι Valencia CF, Malaga CF, Atletico de Madrid και η RCD Espanyol παρέχουν πακέτα γάμων, οικογενειακών γιορτών και διάφορων άλλων κοινωνικών εκδηλώσεων όπως και το Santiago Bernabéu. Κάποιοι σύλλογοι μπορεί και οι ίδιοι να διοργανώνουν τις ειδικές εκδηλώσεις ενώ άλλοι μόνο νοικιάζουν το χώρο. Γενικότεροι πολλοί σύγχρονοι αθλητικοί χώροι όπως το γήπεδο Johan Crujff και το Arena Ergo Arena της Πολωνίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διοργάνωση εκδηλώσεων αθλητικού και μη αθλητικού περιεχομένου, δηλαδή για παρουσιάσεις προϊόντων, για συνέδρια, για συναντήσεις συνεργασιών, για διαλέξεις, για γκαλά, για συναυλίες και οτιδήποτε άλλο μπορεί να επιθυμεί ή να ζητήσει ένας πελάτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aucok, G. (2003). UK Stadia development Trends. *Sports Management, 1* (2003), 49 – 51.
- Alabarces, P., Tomlinson, A., & Young, C. (2001). Argentina versus England at the France'98 World Cup: Narratives of nation and the mythologizing of the popular. *Media, Culture & Society, 23*(5), 547-566.
- Αραβαντινός, Α (1972). *Στοιχεία Πολεοδομίας. Λειτουργία Οικισμού, Πολεοδομικά Μελέται*. Αθήνα: Ε.Μ. Πολυτεχνείο.
- Brochado, A., Brito, C., Bouchet, A., & Oliveira, F. (2021). Dimensions of football stadium and museum tour experiences: The case of Europe's most valuable brands. *Sustainability, 13*(12), 1-18.
- Boukas, N., Ziakas, V., & Boustras, G. (2017). *Olympic legacy and cultural tourism: Exploring the facets of Athens' Olympic heritage*. In *Heritage and the Olympics* (pp. 85-110). Routledge.
- Βρόντου Ο. & Κριεμάδης, Θ. (2015). *Προχωρημένο αθλητικό Μάνατζμεντ*, (υπό έκδοση).
- Βρόντου, Ο. (2019). *Σημειώσεις Μαθήματος Τηλεδιάσκεψης: Οργάνωση & Διαχείριση Αθλητικών Εγκαταστάσεων*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Τ.Ο.Δ.Α.
- Βρόντου, Ο. (2017). *Σημειώσεις Οργάνωση και Διαχείριση Αθλητικών Εγκαταστάσεων*, πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Διοίκησης και Διαχείρισης Αθλητισμού.

- Βρόντου, Ο., Γεωργιάδης, Κ., & Τραυλός, Α. *Βασικές Αρχές Διοίκησης Αθλητισμού*. ΠΕΓΑ-Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Μεγάλων Γεγονότων.
- Barghchi, M., Omar, D., & Aman, M. S. (2010). Sports facilities in urban areas: trends and development considerations. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 18(2), 427-435.
- Bale, J. (1993). The spatial development of the modern stadium. *International Review for the Sociology of Sport*, 28(2-3), 121-133.
- Bale, J. (1993). *Sport, Space and the City*. London: Routledge.
- Bale, J. (2000). The Changing Face of Football: Stadiums and Communities. *Soccer & Society*, 1(2000), 91–101.
- Calleja, E. G. (2021). "Él Real Madrid, ¿equipo del régimen?": Fútbol y política durante el franquismo. *Esporte e Sociedade*, 14, 1-19.
- Γιαννακοπούλου, Μ. (2020). *Αξιοποίηση αθλητικών εγκαταστάσεων μετά από την έκβαση μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων: Πολίτευμα και λευκοί ελέφαντες* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σπάρτη, Ελλάδα.
- Chierici, P. (2016). Sviluppo e valorizzazione degli stadi per il calcio. Strategie, strumenti e opportunità per la definizione di un modello italiano. *Techne 11*, 165-171.
- Cornelissen, S., Bob, U., & Swart, K. (2011). Towards redefining the concept of legacy in relation to sport mega-events: Insights from the 2010 FIFA World Cup. *Development Southern Africa*, 28(3), 307-318.
- Church, A., & Penny, S. (2013). Power, space and the new stadium: The example of Arsenal Football Club. *Sport in Society*, 16(6), 819-834.
- Covell, D. & Walker, S. (2013). *Managing sport organization: responsibility fore performance* (3d edition), Rutledge.
- Chappelet, J. L. & Junod, T. (2006). A Tale of 3 Olympic cities: What can Turin learn from the Olympic legacy of other Alpine cities? *In Major sport event as opportunity for development proceeding of the Valencia summit* (pp. 83-89).
- Chappelet, J. L. (2008). Olympic environmental concerns as a legacy of the winter games. *The international journal of the history of sport*, 25(14), 1884-1902.
- Chappelet, J. L. (2012). Mega sporting event legacies: a multifaceted concept. *Papeles de Europa*, 25, -76-86.

- Γοσποδίνη, Α. (2008). *Μεταβιομηχανικές οικονομίες και χωρικοί μετασχηματισμοί των πόλεων. Αναλύοντας τη μεταολυμπιακή Αθήνα, Διάλογοι για το σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.
- Carson, R. T., & Groves, T. (2007). Incentive and informational properties of preference questions. *Environmental and resource economics*, 37, 181-210.
- Cashman, R. (2006). *The Bitter-sweet Awakening: the legacy of the Sydney 2000 Olympic games: Walla Walla Press in conjunction with the Australian centre for Olympic Studies*, University of technology, Sydney.
- Campos, C. (2005). La Revuelta de los Estadios [Spanish stadia revolt]. *Sport Business Review* 19, 6 – 13.
- Clapp, C., & Hakes, J. (2005). How long a honeymoon? The effect of new stadiums on attendance in Major League Baseball. *Journal of Sports Economics* 6(3), 237–263.
- Crawford, G. (2004). *Consuming Sport. Fans, Sport and Culture*. Abingdon: Routledge.
- Chapin, T. S. (2004). Sports facilities as urban redevelopment catalysts. *Journal of the American planning association*, 70(2), 193-209.
- Crilly, N., Coxon, S., Annett, J., Stead, A., & Reid, S. (2000). El desarrollo espacial del estadio moderno de fútbol: el ejemplo inglés. *Apunts: Educación física y deportes*, 1 (59), 62-67.
- Chelladurai, P. (1994). Sport Management. Define the field. *European Journal for Sport Management*, 1(1), 7-21.
- Darcy, S. & Taylor, T. (2013). Managing Olympic venues. In Frawley, S. & Adair, D. (eds), *Managing the Olympics*, Palgrave Macmillan.
- De Moragas, M., Kennett, C., & Ginesta, X. (2013). Football and media in Europe: a new sport paradigm for the global era. In *Sport and the Transformation of Modern Europe: States, media and markets 1950-2010* (pp. 128-149). Taylor and Francis Inc.
- Dugalić, S., & Krsteska, A. (2013). Challenges of sports facilities and projects management in the XXI century. *Sport–Science & Practice*, 3(2), 59-77.
- Dyrud, M. (2013). Ancient structural failures and modern incarnations. *American society for engineering education*. 120th ASEE Annual Conference.
- Davies, L. E. (2012). Beyond the Games: regeneration legacies and London 2012. *Leisure Studies*, 31(3), 309-337.

- Dickson, T. J., Benson, A. M., & Blackman, D. A. (2011). Developing a framework for evaluating Olympic and Paralympic legacies. *Journal of Sport & Tourism*, 16(4), 285-302.
- Διαλεισμάς Ξ. (2010). *Ζητήματα Πολεοδομικού Προγραμματισμού στην Αθήνα των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας του 2004* (Διπλωματική Εργασία). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Θράκη.
- Deery, M., & Jago, L. (2005). The management of sport tourism. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 8(2), 378–389.
- Depken, C. A. (2000). Fan loyalty and stadium funding in professional baseball. *Journal of Sports Economics*, 1(2), 124–138.
- Edmondson, A. C., & McManus, S. E. (2007). Methodological fit in management field research. *Academy of management review*, 32(4), 1246-1264.
- Eckstein, R., & Delaney, K. (2002). New sports stadiums, community self-esteem, and community collective conscience. *Journal of Sport and Social Issues*, 26(3), 235-247.
- Elliott, D., & Smith, D. (1993). Football stadia disasters in the United Kingdom: learning from tragedy?. *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*, 7(3), 205-229.
- FC Barcelona (2015a). FC Barcelona Meetings & Events. Retrieved January 12, 2024 from <http://business.fcbarcelona.com/meetings-and-events>.
- FC Barcelona (2015b). New Espai Barça explained. Retrieved January 12, 2024 from <http://www.fcbarcelona.com/club/detail/article/new-espai-barcaexplained>.
- Friedman, M. T., & Andrews, D. L. (2011). The built sport spectacle and the opacity of democracy. *International Review for the Sociology of Sport*, 46(2), 181-204.
- Fedderson A and Maenning W (2009) Arenas versus multifunctional stadiums Which do spectators prefer?. *Journal of Sports Economics* 10(2), 180–191.
- Farmer, P., Γαργαλιάνος Δ., & Αυθίνος Ι. (2000). *Αθλητικές Εγκαταστάσεις*. (Εκδ. 1η) Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Farmer, P., Γαργαλιάνος Δ., & Αυθίνος Ι. (2006). *Αθλητικές Εγκαταστάσεις*. (Εκδ. 2η). Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Ginesta Portet, X. (2011). El fútbol y el negocio del entretenimiento global. Los clubes como multinacionales del ocio. *Comunicación y Sociedad*, 24, 141–166.
- Ginesta, X., & de San Eugenio, J. (2014). The use of football as a country branding strategy. Case study: Qatar and the Catalan Sports Press. *Communication & Sport* 2(3), 225–241.

- Ginesta, X. (2017). The business of stadia: Maximizing the use of Spanish football venues. *Tourism and Hospitality Research*, 17(4), 411-423.
- Groothuis, P. A., Mohr, T. M., Whitehead, J. C., & Cockerill, K. (2015). *Payment and policy consequentiality in contingent valuation*. Working Papers 15-04, Department of Economics, Appalachian State University.
- Gold, J. R. & Gold, M. M. (2009). Riding the Mexican Wave? Deciphering the meaning of Olympic Legacy. In Kennell, J., Bladen, C. & Booth, E. (eds). *The Olympic legacy: people, place, enterprise* (pp.9-20). London: University of Greenwich.
- Gratton, C. & Preuss, H. (2008). Maximizing Olympic impacts by building up legacies. *The international journal of the history of sport*, 25(14), 1922-1938.
- Gomez, F., Seron, F., Aporta, J., & Gutierrez, D. (2005). *Predictive sunlight simulation for the remodeling of the Real Madrid stadium*. In Proceedings of the 3rd international conference on Computer graphics and interactive techniques in Australasia and South East Asia, November.
- Giulianotti, R. (1999). *Football: A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.
- Hammond, A. J. (2017). A Descriptive Analysis of Stadiums as Non-Sporting Event Venues: A Study of the Use of Football Stadiums in an NCAA Division I Athletic Conference.
- Hammond, A., Lee, S., Juravich, M., & Kornspan, A. (2018). Investigation of Stadium Performance: Case of NCAA Division I Football Stadiums as Non-Sporting Event Venues. *Journal of Facility Management Education and Research*, 2(2), 45-52.
- Hartman, S., & Zandberg, T. (2015). The future of mega sport events: examining the “Dutch Approach” to legacy planning. *Journal of Tourism Futures*, 1(2), 108-116.
- Hitrec, T. (2014). Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism. Tourism: An *International Interdisciplinary Journal*, 62(3), 331-331.
- Hidalgo, D. (2014). El nuevo estadio del Atlético podría llamarse ‘Etihad Airways’. Retrieved January 12, 2024 from http://futbol.as.com/futbol/2014/02/10/mas_futbol/1392053788_473557.html.
- Horne, J. (2011). Architects, stadia and sport spectacles: Notes on the role of architects in the building of sport stadia and making of world-class cities. *International Review for the Sociology of Sport* 46(2), 205–227.
- Horne, J. (2018). Understanding the denial of abuses of human rights connected to sports mega-events. *Leisure Studies*, 37(1), 11-21.

- Herstein, R., & Jaffe, E. D. (2008). Sport hospitality as a business strategy. *Journal of Business Strategy*, 29(6), 36-43.
- Hemmington, N. (2007). From service to experience: Understanding and defining the hospitality business. *The Service Industries Journal*, 27(6), 747-755.
- Heatley, M., & Mason, C. (2004). *Football Grounds Fact Book*. Leicester: Ian Allan Publishing.
- International Olympic Committee (2019). *A boost for tourism*. Ανακτήθηκε από <https://olympics.com/ioc/news/a-boost-for-tourism>.
- International Olympic Committee (2019). *Upgrading public transport*. Ανακτήθηκε από <https://olympics.com/ioc/news/upgrading-public-transport>
- Iglesias, J. (2016). El Santiago Bernabéu, la atracción de turismo en la Liga. *Santiago Bernabéu, Touristic Attraction in la Liga*, 1, 1-16.
- Jenaway, B. (2013). *Evolution of stadiums: A study in the design and construction of ancient and modern stadia*. University of Southern Queensland.
- Jinxia, D., & Mangan, J. A. (2013). *Beijing Olympics legacies: Certain intentions and certain and uncertain outcomes*. In *Olympic Legacies: Intended and Unintended* (pp. 168-189). Routledge.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2010) *Football Money League 2010*. Manchester: Deloitte.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2011). *Football Money League 2011*. Manchester: Deloitte.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2012). *Football Money League 2012*. Manchester: Deloitte.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2013). *Football Money League 2013*. Manchester: Deloitte.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2014). *Football Money League 2014*. Manchester: Deloitte.
- Jones, D., Rawnsley P., & Switzer, A. (2015). *Football Money League 2015*. Manchester: Deloitte.
- John, G., & Sheard, P. (2001). *Stadia. A Design and Development Guide*. London: Architectural Press.

- Kuzović, D., & Milovanović, D. Classification of Sports Facilities and Tourism Participants. *9th International conference science and higher education in function of sustainable development* (p. 461-465).
- Kasimati, E. (2015). Post-Olympic use of the Olympic venues: The case of Greece. *Athens Journal of Sports*, 2(3), 167-184.
- Kent, D. (2014) Real Madrid announce 328m redevelopment of the Bernabeu to turn stadium into the 'best in the world'. Retrieved January 12, 2024 from <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2549481/Real-Madrid-announce-328m-redevelopment-Santiago-Bernabeu-rn-stadium-best-world.html>.
- Kolammo, S., & Vuolteenaho, J. (2013). The interplay of mediascapes and cityscapes in a sports mega-event. The power dynamics of place branding in the 2010 FIFA World Cup in South Africa. *International Communication Gazette*, 75(5–6), 502–520.
- Kaplanidou, K. (2012). The importance of legacy outcomes for Olympic Games four summer host cities residents' quality of life: 1996-2008. *European Sport Management Quarterly*, 12(4), 397-433.
- Kiuri, M., & Teller, J. (2012). Olympic stadiums in their urban environment: A question of design and cultural significance. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 2(2), 115-129.
- Lin, J. (2021). *Research and analysis of Olympic venue development and utilization: Based on the examples of Barcelona, Sydney, Beijing and Rio Olympic venues* (thesis). University of applied science, Haaga-Helia.
- Lee, S. S., Parrish, C., & Kim, J. H. (2015). Sports stadiums as meeting and corporate/social event venues: A perspective from meeting/event planners and sport facility administrators. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 16(2), 164-180.
- Liu, D., Broom, D., & Wilson, R. (2014). Legacy of the Beijing Olympic Games: a non-host city perspective. *European Sport Management Quarterly*, 14(5), 485-502.
- Luo, S., & Huang, F. (2013). China's Olympic dream and the legacies of the Beijing Olympics. *The International Journal of the History of Sport*, 30(4), 443-452.
- Leopkey, B. (2009). *The historical evolution of Olympic Game legacy*. Olympic studies centre, International Olympic Committee.
- Lertwachara, K. & Cochran, J. J. (2007). An event study of the economic impact of professional Sport Franchises on local US economies. *Journal of Sports Economics* 8(3), 244–254.

- Leask, A., & Hood, G. L. (2001). Unusual Venues as Conference Facilities: Current and Future Management Issues. *In Journal of Convention & Exhibition Management* 2(4), 37-63.
- Laventhol & Horwath, (1989). *Conventions, stadiums and arenas*. Washington, DC: Urban Land Institute.
- Μαγγανά Ι. (2020). *Αξιολόγηση της μετά-Ολυμπιακής αξιοποίησης των Ολυμπιακών ακινήτων της Αθήνας 2004 και συγκεκριμένα στα πλαίσια του Ειδικού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης Δημοσίου Ακινήτου" Ολυμπιακό Ιππικό Κέντρο Μαρκοπούλου* (Πτυχιακή Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Μαριολάκος, Η. (2019). *Εισαγωγή στη Γεωμυθολογία. Γεωλογικό και Φυσικογεωγραφικό Δυναμικό*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative research design: An interactive approach*. Sage publications.
- Mangione, A. F. (2009). *A journey through the evolution of stadia: How the colosseum moved into America*. Xavier University, Cincinnati, OH.
- Mezher, J. (2002). *Evolution in the design and construction of stadiums*, University Saint Joseph, Lebanon.
- Mulrooney, A. & Farmer, P. (1995). Managing the facility. Parkhouse. In B. (ed.), *The management of sport: Its foundation and application* (2nd ed.), (pp.223- 248), St. Louis, MO: Mosby – Year Book.
- Nogue, J. (2006). Geografia politica. In: Hiernaux D and Lindon A (eds) *Tratado de geografia humana*. Barcelona: Anthropos, pp. 202–219.
- Νόμος 3342/2005. Βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδότηση, χρήσεις, λειτουργίες τους Διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης (ΦΕΚ 131/Α/6-6-2005).
- Osorio, V. (2014). ICPC, la firma de Abu Dabi dueña de CEPSA, nuevo ‘sponsor’ Blanco. Retrieved January 12, 2024 from <http://www.expansion.com/2014/10/28/empresas/deporte/1414515086.html?%VO32c96e78b8ac47836a1b4dff1f6905e2&t%1420373166>.
- Preuss, H. (2007). The conceptualisation and measurement of mega sport event legacies. *Journal of sport and tourism*, 12(3-4), 207-227.
- Preuss, H. (2010). Economic dimension of the Olympic Games. University lecture on the Olympics, Barcelona: centre d’estudis Olímpics (UAB). International chair in

Olympism. Retrived 25 January 2024 from https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2010/181078/preuss_eng.pdf.

- Preuss, H., & Plambeck, A. (2021). Utilization of Olympic Stadiums: a conceptual stadium legacy framework. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 22(1), 10-31.
- Parrish, C., Lee, S., & Kim, J. H. (2014). Marketing stadiums as event venues: Modified balanced scorecard (mBSC) evaluation of minor league baseball websites as an eMarketing tool. *Journal of Applied Sport Management*, 6(3), 20-40.
- Pizam, A., & Shani, A. (2009). *The nature of the hospitality industry: Present and future manager's perspectives*. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 20(1), 134–150.
- Paramio, J. L., Buraimo, B., & Campos, C. (2008). From modern to postmodern: The development of football stadia in Europe. *Sport in society*, 11(5), 517-534.
- Poynter, G. (2006). *From Beijing to the Bow Bells: Measuring the Olympic effect*. University of East London.
- Preetham, A. J., Shirley, P., & Smits, B. (1999). A practical analytic model for daylight. *In Proceedings of the 26th annual conference on Computer graphics and interactive techniques* (pp. 91-100), July.
- Raharja, D. S. P., Kusmaedi, N., Ma'Mun, A., & Berliana, B. (2021). Sports facilities create jobs? the economic impact of the presence of sports facilities. *JUARA: Jurnal Olahraga*, 6(1), 107-114.
- Rodriguez Ortega, V. (2018). Atlético versus Real: Madrid's soccer feud, urban space and stadia. *Soccer & Society*, 19(5-6), 716-729.
- Real Madrid CF (2015). Santiago Bernabeu Stadium Events. Retrieved January 12, 2024 from <http://www.realmadrid.com/en/santiago-bernabeustadium/events>.
- Reuters (2014). Barca opt for rebuild Nou Camp, not new stadium. Retrieved January 12, 2024 from <http://uk.reuters.com/article/2014/01/20/uk-soccerspain-barcelona-stadium-idUKBREA0J1D 92014012>.
- Σολούκος, Θ. (2021). Αθήνα 2004: Υποδομές και εγκαταστάσεις στο ναδίρ. Retrieved January 12, 2024 from <https://www.novasports.gr/sport/beach-volley/event/olympic-tournament-beach-volleyball/article/11949148/athina-2004-ypodomes-kai-egkatastaseis-sto-nadir/>.

- Samuel, S., & Stubbs, W. (2013). Green Olympics, green legacies? An exploration of the environmental legacies of the Olympic Games. *International Review for the Sociology of Sport*, 48(4), 485-504.
- Sheard, R., Powell, R., & Bingham-Hall, P. (2005). *The stadium: architecture for the new global culture*. Singapore: Periplus editions/Berkery books PTE LTD.
- Szucs, A. (2004). Stadia in the environment—environment in stadia. In *Proceedings of the 21st International Conference of Passive and Low energy Architecture (PLEA), Eindhoven, Pays-Bas* (pp. 169-174).
- Shilbury, D., Westerbeek, H., Quick, SH., Funk, D. & Karg, A. (2003). *Strategy sport marketing*. Crows Nest :Allen & Unwin.
- Schmidt, T. (2002). Olympic stadium of the modern age-construction trends of the 20th century. In sport sites culture icomos *Journal of the German National Committee XXXVIII*.
- Szymanski, S., & Kuypers, T. (1999). *Winners and Losers. The Business Strategy of Football*. London: Penguin Books.
- Thompson, C., Lewis, D. J., Greenhalgh, T., Smith, N. R., Fahy, A. E., & Cummins, S. (2015). “Everyone was looking at you smiling”: East London residents' experiences of the 2012 Olympics and its legacy on the social determinants of health. *Health & Place*, 36, 18-24.
- Torres, A., Mosquera, M., Pére, R., & Vivas, D. (2015). El poder turístico del Bernabeu. *Bernabéu's Touristic Power*.
- Τσιώλης, Ν. (2013). Μορφολογία στεγαστρων μεγάλων ανοιγμάτων (αθλητικών εγκαταστάσεων) (Διπλωματική Εργασία). Αμακτήθηκε από <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/8117?show=full>.
- Trumpbour, H. R. (2007). The new cathedrals: politics and media in the history of stadium construction, *Journal of communication inquiry*, 31(4), 310-330.
- Tojo, J. G. (2004). Nuevas Instalaciones del Real Madrid CF. *Ingeniería y territorio*, (66), 90-97.
- Van Heck, S., Valks, B., & Den Heijer, A. (2021). The added value of smart stadiums: A case study at Johan Cruijff Arena. *Journal of Corporate Real Estate*, 23(2), 130-148.
- Valks, B., Arkesteijn, M., & Den Heijer, A. (2019). Smart campus tools 2.0 exploring the use of real-time space use measurement at universities and organizations. *Facilities*, 37(13/14), 961-980.

- Westerbeek, H., Smith, A., Turner, P., Emery, P., Green, C. & van Leeuwen, L. (2006). *Managing sport facilities and major events*. London-New York: Routledge.
- Xifra, J. (2008). Soccer, civil religion, and public relations: Devotional-promotional communication and Barcelona Football Club. *Public Relations Review* 34(2), 192–198.
- Yiaroni, E. (2012). *Evolution of stadium design*. (Doctoral dissertation). Massachusetts Institute of technology.
- Zawadzki, K. (2020). Social benefits valuation of hosting non-mega sporting events. *International Journal of Event and Festival Management*, 11(3), 289-310.
- Ziakas, V., & Boukas, N. (2012). A neglected legacy: Examining the challenges and potential for sport tourism development in post-Olympic Athens. *International Journal of Event and Festival Management*, 3(3), 292-316.
- Zimbalist, A. (2000). The economics of stadiums, teams, and cities. In: Rich WC (ed.) *The Economics and Politics of Sports Facilities*. Westport, CT: Quorum Books, pp. 57–69.
- Ολυμπιακές εγκαταστάσεις της Ελλάδας (https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%BB%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82).
- A legendary stadium (<https://www.realmadrid.com/en-US/bernabeu-stadium/new-stadium/a-legendary-stadium>).

